

**RÁKOSI VIKTOR MUNKÁI
XVIII. KÖTET**

**RÁKOSI VIKTOR
ŐSZI TERMÉS**

**RÉVAI TESTVÉREK IRODALMI INTÉZET R.-T.
BUDAPEST MCMXI**

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

TARTALOM

PÁR SZÁL VIRÁG A HAJDU FÖLDRŐL

ÉJJEL A PUSZTÁN.
A NÁNÁSI PUSZTÁN.
A ZELEMÉRI FEGYVERKOVÁCS.
A NÁDI EMBER, MEG A JÓ ISTEN.

MÉGEGYSZER A TÁROGATÓ

A FEJEDELEM KOPORSÓJÁNÁL.
HAZATÉRÉS.
A ZÁSZLÓ.
BLAHÓ.
BÉCS ALATT.
KURUCOK UTJA.

NAPKELETI MESÉK.

MANDZSURI AI ÉJSZAKA.
FOGLYOK A KOZÁK TÁBORBAN.
A KOZÁK, MEG A LOVA.
A KENYÉR.
A KOZÁK HALÁLA.
A HARC UTÁN.
KALMÁR ÉS TENGHERÉSZ.
LIANCSÓ.
EZERKETTEDIK ÉJ.

VIDÁM KÉPEK EGY LEZÁRT KORBÓL

EGY KÉPVISELŐ NAPLÓJÁBÓL.
ÖRÖMÜNNEPÜNK.
KÉPEK ÉS ALAKOK.
AZ ÉN DETEKTIVEM.
VÁLASZTÁSI KIS LEXIKON.

TÖRTÉNETEK A BARDÓCZI ZÚGBÓL

A BARDÓCZI ZÚG ŐSZE.
A KERESZT.
KRENYÓ.
BARDÓCZY JÓB FIAI.
A PREDMÉRI CSÁRDÁBAN.
A BREBÓI PAP.
A HRUCSÓI DOMB.

PÁR SZÁL VIRÁG A HAJDU FÖLDRŐL

ÉJJEL A PUSZTÁN.

Azt mondják, hogy a március a tavasz kezdetét jelenti.

Lehet.

De ennek a tavasznak még csak egy virága van: a szabadság.

Különös virág a szabadság! Életet jelent és sírhalmokon szeret tenyészni. Nem a víz élteti, hanem a vér. A ki ebből bokrétát köt magának, az nem szép lánynak a kedvese, hanem a halálnak eljegyzett vőlegénye.

Szegény emberek virága a szabadság. Kint a réten terem, a kunyhók körül, a patak partján s a mint a királyi paloták felé közeledel, egyre ritkább leszen.

Hervadhatatlan virág a szabadság, de örökké vérrel kell öntözni, hogy viruljon.

Rám oly különös hatással van a március levegője. Láthatatlan kezek lelkenek rejtett húrjain kezdenek játszani. S magános óráimban névtelen árnyalakok suttagását hallok.

Mi, e zajos, fényes nagyvárosnak örökös lázban élő lakói elszakadtunk az anyaföldtől... az anyaföldet kőpáncél fojtja el lábaink alatt... de tavasszal, mikor odakint a föld fagya enged, a pusztai szél csodás hangokat hord felénk arról a nagy, verőfényes síkságról.

Boldogok, a kik megértik ezeket a hangokat.

Ilyenkor mintha a tél igája alól felszabadult földből eltemetettek sóhaja szállna felénk: emlékezzetek reánk.

És én emlékezem.

Kövessetek.

*

Egy télen, 1905. január havában, egy napon hófergeteg ért kint, Debrecen mellett, azon a nagy hajdu-síkságon, mely acélos buzát és acél-karu férfiakat terem.

Estére járván az idő, bemenekültünk az *Aligálló* csárdába, mely a hajduszentgyörgyi szőlőskertek mellett a pusztaság szélén fekszik. Míg debreceni fuvarosom a lovait kifogta, beléptem a csárda ivójába, hol a gazda, a felesége és gyerekei éppen vacsoránál ültek. A csárdás a Debreceni Kis Képes Kalendáriom nyomán azonnal fölismert, nagy tisztességtudással üdvözölt s intézkedett, hogy vacsorát kapjak. Addig is csendes borozgatással töltöttük az időt. A vacsora sistergése behallatszott a szobába. Azonképpen a fergeteg üvöltése is kívülről. Valami fiatal kocsislegény ütötte be a fejét a szobába és halkán értekezett a csárdásgazdával. A minek nemsókára mutatkoztak a következményei. A korcsmáros ugyanis a szomszéd tanyai lakosokhoz, szőlőben lakó emberekhez futtatta a kocsisát azzal a hírral, hogy itt van a nánási képviselő úr és hogy az Aligálló csárdában el fogja mondani a világ sorát. Nem telt bele egy negyedóra, havas alakok köszöntöttek be egymás után nagy illemtudással s miközben a havat lerázták magukról, az időt szidták, leültek a hosszú padokra s kíváncsi várakozással méregettek végig. De amíg meg nem vacsoráltam, egyetlen kérdéssel sem zaklattak. Mikor azonban az utolsó falatomat lenyeltem s tele töltött poharamat egészségükre kívánva, felhajtottam, valamennyien felálltak és kedves egészségemre kívánták a vacsorát és kedves italomra kívánták a bort. Én pedig pár liter bort hozattam fel, elgondolván, hogy a kuriai bíraskodás nem tiltja meg nekem a más választóit itatni.

Ekkor azután megindult a politizálás. S miután a napi politikán, a hazai eseményeken végigtekintettünk, áttértünk Oroszországnak a dolgaira, amelyhez hangulat tekintetében nagyon is közel állottunk, mert ez a pusztán dühöngő havas vihar egész beleringatott bennünket a mandzsuriai téli háboru borzalmaiba. Elmondtam nekik a japán katonák hősiségét, elmondtam azt a csodálatos hazaszeretetet, a mely jóformán egyetlen vallása a japán nemzetnek s a melynek kiegészítő része az ősök tisztelete, a szülők szeretete és a ragaszkodás az uralkodó személyéhez, a kiben a nemzet hatalmát és fényét látják összpontosulni.

Nagy figyelemmel hallgatták fejtegetéseimet és egy öreg parasztember előrehajolva, így szólt:

- Uram, nem gondolja-e, hogy az Uristen most azt veri vissza a muszkán, a mit ellenünk 1849-ben vétett, mert mi akkor kivívtuk volna a szabadságot, de ránk jöttek a muszkák és elgázoltak.

- Barátaim, ki tudna az isteni gondviselésbe beletekinteni, mely láthatatlanul és észrevétlenül szövi a nemzetek és az emberek sorsát? Kétségtelen, hogy az orosz birodalomra nézve óriás csapás és veszteség az, ami őt most Kelet-Ázsiában éri. Az orosz nemzet virága hull el, áldozatul esvén a betegségeknek, fagynak és a gyilkos golyóknak, de a legborzasztóbb ebben az, hogy a kik elestek, könnybe borítva hitveseknek, anyáknak és gyermekeknek ártatlan szemét, a maguk halálával nem a nemzet nagyságát, dicsőségét és szabadságát szolgálták, hanem egy zsarnok hódítás vágyának vak eszközei voltak. Ázsiába is népeket megfojtani és leigázni mentek, mint mihozzánk annak idején. S bármely hősileg küzdjenek is a zsarnok szolgálatában, halálukat nem környékezi az a dicsfény, a mely a hősök és a vértanúk fejét szokta körülvenni. S az az ezer, meg ezer sír, a mely a harc után ott marad, ott domborul a nagy kelet-ázsiai síkságon, csak azt fogja jelenteni, hogy egy hatalmas hódító, nemzettipró útja erre vitt keresztül.

Az öreg ember újra megszólalt:

- Az igaz és azt hiszem, hogy mindenfelé a világon elhintett az orosz ilyen sírokat. Hisz kigyelmetek is ösmerik az orosz temetőt? Itt van mindjárt a kocsmáros kertje alatt, a Bakó Sándor földje mellett.

- Mi az? - kérdém kíváncsian.

A kocsmáros megszólalt:

- Hát kérem, annak már tudom a történetét. Meg volt írva egy régi debreceni kalendáriumban. Tetszik tudni, negyvenkilencben itt vonultak keresztül a muszkák, erre szorították Nagy Sándor magyar generálisnak a honvédjeit. A honvédek itt a hajduszentgyörgyi szőlők közt megállottak, hogy a muszkát föltartóztassák. Két ágyút állítottak föl s azzal fogadták az oroszokat. A kozákok megrohanták a két ágyút s rövid dulakodás után el is foglalták. A honvédek elmenekültek. Mikor aztán az orosz sereg tovább vonult, itt maradt egy tiszt húsz közlegénnyel, hogy elássa a halottakat. Akkor látták csak az emberek, hogy ott vagy tizenöt magyar és ugyanannyi muszka holtteste hever. A magyarok közül is, az oroszok közül is egy-egy tiszt volt a halottak közt. A muszkák összehajtották a népet ásóval-kapával, kihalásítottak egy területet temetőnek és megkezdték a temetést. Az orosz katonákat külön sírba temették, a magyar katonáknak egy gödröt ástak. És az Aligálló csárdának volt egy kocsmárosa, a ki szintén ott dolgozott a nép közt, az valahogy jelekkel megértette a muszka tiszttel, hogy illenék a magyar tisztet is külön sírba temetni. Az emberséges muszka meg is tette. Így keletkezett itt a kert végiben az orosz temető. Tizenhét sír volt benne és egy nagy halom, mely alatt a magyarok nyugodtak, mikor aztán a muszkák elmentek, meghagyták a népnek, hogy senki hozzányúlni ne merjen, mert az halálfia. Bolond muszka, mintha mi vadállatok volnánk, a kik a holtak nyugalma megháborgatják. Három nap múlva kijött Debrecenből egy muszka

pap. Beszentelte a sírokat és mindegyikre cifra keresztet állított. Csak a magyarokéra nem. A temetőt körülárkolták s újra kiadták a parancsot, hogy meg ne háborítsuk a sírok nyugalmaát. Mikor a muszkák elmentek, akkor nekiálltak a magyarok és a magyar tisztnek a sírjára és a honvédek közös sírdombjára fejfát állítottak. Ez a története az orosz temetőnek.

Itt az öreg parasztember vette át az elbeszélés menetét:

Elmondta, hogy negyvenkilenc után egypár esztendővel osztrák zsandárok kíséretében egy orosz grófnő jelent meg s ott összegyűjtve a népet, kihallgattatta azokat, a kik a csata és a temetés idejében éltek, azután fölásatta az orosz tisztnek a sírját és a holttestet elszállíttatta Oroszországba, a népet pedig gazdagon megajándékozta. A nép pedig nem itta el az orosz pénzt, nem is költötte cifra gunyára, hanem megbízta a csárdást, hogy menjen be Debrecenbe és egy kőfaragónál rendeljen két sírkövet. A két sírkövet kiszállították ide a pusztára, az egyiket fölállították a közös sírdombra, a másikat a magyar tiszt sírjára. Nem volt itt semmi leleplezési ünnepség. Nem dikciózott senki. De az egyszerű nép levett kalappal állta körül a két siremléket s az egész szertartás egy Miatyánk volt, melyet a legöregebb ember imádkozott el. Azután megfogadták, hogy senkinek sem szólnak róla semmit, nehogy büntetés érje őket azért, mert a szabadságharc hőseit tisztelni merték. Sok, sok év múlva egyszerű parasztszekéren megint megjelent egy úri asszonyság. Ez is halottat keresett. Annak a fiatal tisztnek az édesanyja volt, aki abban az összecsapásban elesett. Ő már nehezen találta meg drága halottját, mert az nem a császárnak, hanem a szabadságnak a katonája volt. Ő is kihallgatta az egykoru embereket, azután kiment a temetőbe és leborult a sírkő mellé, melyre nem volt írva semmi. Mert a legnagyobb hősök nevét nem itt jegyzik föl a földön, hanem odafent az égben. S azoknál a hősöknél, akiknek dicsőségéről az egész világ beszél, talán sokkal nagyobb hősök azok, a kik egy sóhajtással elesnek s elfeledten meghalnak. Ez az úriasszony nem ásatta ki az ő halottjának csontjait, lehet, meg sem engedték volna neki, hisz tán lázadás lett volna a kérése is. Hanem pénzt adott egy embernek, és megkérte, hogy ültesse be virágokkal a temető összes sírjait, még az oroszokét is. Hisz a halálban, egymás szomszédságában úgyis összebékültek már. S ez az úriasszony a pénzt minden esztendőben megküldte. S a virágok minden esztendőben nyílnak ebben a kis temetőben. Húsz éve ennek, vagy talán több ideje is, a mikor szabad volt a magyarnak legalább magyarnak lennie, kiásatta névtelen halottját és elvitette valahová, valami úri kriptába, ősei közé. De a pénzt azután is küldte halála napjáig és ebből a pénzből minden esztendőben fölhintették a sírokat és teleültették virágokkal. És azután sokáig megint nem kereste föl senki ezeket a sírokat, egyszer fedezte föl valami husvéti légátus, a ki véletlenül erre gyalogolt föl Szabolcs vármegyébe. Ez aztán hírt vitte Debrecenbe s akkor egyszer kizárándokoltak a debreceni diákok. Itt szépen énekeltek, szépen dikcióztak és megmagyarázták a népnek, hogy a háladatosság azok iránt, a kik hazájuk szabadságáért és dicsőségéért küzdöttek és meghaltak, legszebb földi erény. Hát kérem, azért mondtam én ezt el, hogy mi bennünk is volna afféle virtus, mint a japánokban, csak tudnunk kéne, hogy miért csináljuk?

- Hogy érti ezt, bátyám?

Az öreg hosszan rámnézett.

- Megérti ezt az úr, tudom. Öreg fa vagyok én már, sok bimbó kelt rajtam, sok levél lehullott rólam, nagy családot láttam élni, meghalni magam körül... Egy bátyám elesett Radetzky alatt az olasz háborúban... ott van eltemetve valahol Májlánd körül, ha a taliánok ki nem forgatták sírjából... mert mi keresete volt ott?... Az, ami a muszkának Ázsiában. A fiam elesett Boszniában. Senki se tudja nekem megmagyarázni, hogy miért? Még a jelentést se értem, a mit a haláláról kaptam... De aztán volt egy bátyám, az Isaszegnél esett el, mint Damjanics katonája... áldott legyen a haló porában... elesett a magyar szabadságért... elmentem az isaszegi

erdőbe és ott, ahol mutatták, hogy legtöbb magyar esett el, imádkoztam érette... meghalt bátran, örömmel ezért a szent földért... nem tudom, hol vannak a csontjai, de ez a föld drágább azóta nekem... Ő is azért halt meg, amiért a tizenhárom tábornok vérpadra lépett... s a megdicsőült seregében fényeskedik ő is, akármilyen névtelen katonája volt a nemzetnek...

Az öregnek reszketett a hangja, a szeme könnybe borúlt.

- Mondja meg azoknak a nagy uraknak odafent, hogy engedjék meg nekünk, szegény magyaroknak, hogy magunknak dolgozhassunk és magunkért harcolhassunk.

Csönd volt a nagy szobában, melyben már sűrű füstfelhő kezdett kavarni. A vihar zörgette a rosszul záródó ablakokat. A pusztá barnaarcu lakói gondolkodva néztek maguk elé; lelkemet valami nagy fájdalom szorította össze; eszembe jutottak a hideg kőpalotákban élő, nagyságos, méltóságos és kegyelmes urak, a kik intézik a névtelen milliók sorsát, anélkül, hogy valaha egy szavuk, egy sóhajuk, egy jajkiáltásuk a fülükbe jutna!

Eszembe jutott a fórum, a hol annyi üres jelszót kiáltoznak, hol tombol a hiúság vására, ahol minden magánérdek szóhoz juthat, csak a nemzet érdeke nem... s eszembe jutottak az angol hajóóriások, melyek az óceánon átúszva, viszik szakadatlanul a magyar népet Amerikába, a szerencsen helyett rabszolgának... Éreztem, hogy fulladozom s kimentem a tornácra, hol a falnak támaszkodva, hallgattam a vihar üvöltését. S megjelent mellettem az öreg parasztember s miközben ócska, szakadozott bundáját szorosabbra vont, töredezett, öreg hangján megszólalt:

- Hallod, uram, a viharban hogy jajgat az orosz katonák lelke? Nem találnak nyugtot szegények az idegen földben. Mert a honvéd odaül a sirja szélére s minden éjfélkor szemére lobbantja, hogy idejött megtiporni apái földjét. Tudom, hogy az élők megbocsátanak a halottaknak. Hiszem, hogy a halottak is megbocsátanak az élőknek. De azt tartom, hogy a kik egymást taszigálták át a halál sötét kapuján: azok a síron túl is ellenségek maradnak. Hiába békítjük mi ki virágokkal: annak a kis temetőnek a vitézei örökké viaskodnak egymással... Hallod? Talán most csapnak össze. Mintha a szuronyok csattogását hallanám... Az a nép, a mely egészen rabszolga s az a nép, a mely csak félig szabad, most is viaskodik egymással.

Az öreg parasztember lement a hóföregtetegbe, de megint visszafordult:

- Nézd, uram! A mi hazánk terem aranyat és vasat eleget... Az aranyat másnak termi. De a vas a mienk! Tanítsátok meg a nemzetet arra, hogy a vashól nemcsak rabláncot, hanem fegyvert is lehet kovácsolni...

Elment... eltűnt... elnyelte a vihar... talán nem is ember volt, hanem fantom...

És én összekulcsoltam a kezemet s odanéztem, ahol a földi viharok felett, a tiszta magasságban, az Istent keresi a hívő.

És ajkam imádságot mormogott:

- Adj, uram csendes nyugalmat a halottaknak és bátorságot az élőknek!

A NÁNÁSI PUSZTÁN.

A minapában egy napot a barnaarcu és fehérlelkű emberek közt töltöttem: lent jártam a kerületemben. Sokszor lemegyek közéjük, mikor nincs is ott dolgom, pihenni. De legszívesebben tavasz felé megyek a Debrecen körül terülő sík vidéken lakó hajdu nép közé, mikor ezeken a beteg, sárgás, kicsi budapesti fákon látom, hogy itt volna a tavasz s lelkem sóvárog rá, hogy igazi, őszerejű pompájában, ne pedig ilyen csenevész kiadásban lássam fölvonulni. Idefönt minden fárasztja, odalent minden üdíti az embert. Tudni kell, hogy én azok közé a szerencsétlen emberek közé tartozom, a kik kisgyerek-korukban elszakadtak szülőfalujokból. A vadgesztenyefák árnyékában meghúzódó ház, melyben születtem, az udvar, melynek porában játszottam, a kert, a mező, a távoli erdők, a hegyek, lassan-lassan kivesztek emlékeimből s én úgy gondoltam vissza az én szülőfalumra, mint egy régen meghalt kedves barátomra, a kinek már arcvonásaira sem emlékszem. S ez az üresség mindig fájó érzést keltett lelkemben, mert éreztem, hogy én ezzel is szegényebb vagyok. S ekkor megtörtént velem az a szerencse, hogy a hajdu-nánási kerület visszaadta nekem az elveszett szülőfalumat. Bizonyára sok képviselő van, a ki szereti a kerületét, de egy sincs, a kinek a kerülete ilyen kivételes kincset adott, mint nekem. Mielőtt képviselőjük lettem, tíz évvel azelőtt már jártam le oda barátaimhoz s mindig jól éreztem magamat köztük. De mióta megválasztottak, egyszerre, csodálatos melegséggel, bevettek a nagy és büszke hajdu családba. Megható szeretettel és hűséggel fogadtak testvéröklül. S lassan-lassan kifejlődött bennem az az édes érzés: ime a hazulról rég elszakadt fiú, a ki megtalálja szülőfaluját. A hol mindenki ősméri. Ahol sugárzó arccal fogadják, nyájas szóval üdvözlík, ha jön. Ahonnan senki se akarja elereszteni, ha megy. Ahol minden házról tudja, hogy ki lakik benne. Ahol minden embernek ősméri életét, családi viszonyait. Ahol az örömét mindenki siet vele közleni, s ahol a bánatát mindenki siet vele együtt kisírni. Így tette ez a jó nép az én lelkemet tartalmasabbá - az Isten áldja meg őket érte. Áldja meg ezt a tiszta, fehérlelkű, barnaarcu népet.

Mint a kis diák a szüreti vakációra, olyan kellemes érzelmek közt siettem én le a héten Hajdu-Nánás városába - gulyaolvasásra.

Sok mindenfélét végigolvastam én már életemben. Még gulyát nem olvastam soha.

Jámbor pesti olvasó, tudod-e te, mi az a gulyaolvasás?

Persze, hogy nem tudod. A gulyaolvasást a hivatali életben *rovancsolásnak* hívják, mikor bejelentve, vagy bejelentetlenül, hirtelen pénztárvizsgálatot tartanak, meggyőződni arról, hogy rendben van-e minden?

Ha a pénz kevesebb, mint kellene, akkor a pénztárnoknak baja van.

Hát így odalent nálunk Hajdu-Nánáson kimegy a komisszió a nagy pusztákra s a gulyát rovincsolja.

Itt azonban a megfordított eredmény a baj: ha több a marha, mint amennyinek kellene lenni, a gulyás kemény strófit fizet.

Mert mit bizonyít ez a plusz? Azt, hogy a gulyás a határos községek marháiból is föl vállalt s azt a mi legelőnkön kosztolja.

Ha kevesebb a marha, az nem baj. Akkor a város nem szenved kárt.

Erre a pénztárvizsgálatra hívott meg engem öreg bátyámuram, idősb Móricz Pál, legelő-felügyelő s én siettem a meghívásnak eleget tenni.

Ez nem megy olyan egyszerűen, a hogy a pesti rovancsoló urak gondolják. Az aktus nem folyik le azzal a hivatalos szárazsággal, mint a fővárosban. A munkát elvégzik illő komolysággal s aztán egy kis pusztai muri fejezi be a napot.

De hogy sorjában mondjam el a dolgot: megérkeztem kedden este Nánásra s Brassay Károlyhoz, a székelyből hajduvá lett tanár barátomhoz szálltam, Móricz Pál nagyterjedelmű, két házzal dicsekvő portájára.

Éjjel három órakor Pali bácsinak eszébe jut, hogy ezek a pesti urak tán kényesek. Fölkel tehát, fölkelte az egyik cselédet és így szól:

- Négy órakor fölmegy a másik házba, kihozod a képviselőd cipőjét és ruháját és kipucolod.

A lány, a vett parancshoz hiven, négy órakor bejön a szobámba s ott lát két pár cipőt és két rend ruhát. Az egyik az enyém volt, a másik Brassay lakótársamé.

Nem tudván, melyik az enyém, egyszerűen felköltött s megkérdezte, hogy melyik az enyém? Nem akarta, hogy sajnos tévedés essék s esetleg a Brassayét pucolja ki.

Megmutattam az én holmimat s egyúttal kijelentettem, hogy semmi nagyobb szerencsétlenség nem támadna abból, ha esetleg a Károlyét is kitisztítaná. Belátta s elvitte valamennyit.

Igy keltem én ki már hajnali négy órakor az ágyból. De nem is bántam meg. Gyönyörű reggel volt. Verőfényes, tavaszi nap virradt ránk. Gyöngye harmat ragyogott a földön s a széles utcákon, tágas udvarokon, városbeli kertekben valami tízezer, virágzásban levő ákácfa ontotta kábító illatát.

Mikor a vén ház tornácára kiléptem, keblem szinte megszakadt a friss levegő édes balzsamától. Pali bácsi rögtön ott termett s megkérdezte, hogy mit szoktam ilyenkor inni?

- Én ilyenkor aludni szoktam, kedves bátyám.

- Hát akkor igyunk barackpálinkát.

És ittunk. Eközben ott termett a város kocsisa, a vén János, két hatalmas, szilaj lóval s egy könnyű kocsival. Tipikus kocsisalak. Sovány, vén, száraz, feketebőrű, kicsike. De a két sárkányt csodamód kezeli. Nem hinném, hogy János valami nagyon erős ember volna. De az erkölcsi tekintélyével kalauzolja és fékezi a lovait. Ha a világ legerősebb embere ülne ott a bakon, a lovak úgy elragadnák, mint egy kis gyermeket. De a két ló tudja, hogy János ül mögöttük s ez imponál nekik. Hányszor láttam ezt a két lovat megijedni, megugrani, ficázkodni, megiramodni s Jánosnak egy halk szavára, egy gyeplőrándítására rögtön megjuhászkodtak.

János a mai ünnepi napra a kék-fehér atilláját (hajdu szín) húzta föl, ő is megkapta a barackpálinka porcióját, aztán fölültünk a kocsira Brassayval, meg Gyulay Sándor gazdasági tanácsnokkal és sebes trappban megindultunk ki a pusztára.

Most bontakozott ki csak előttünk a hajnal egész szépségében. A mint a fehér ákácvirág-köntösbe burkolt várost (olyan volt, mint egy fátyolába takart szemérmes menyasszony) elhagytuk, szemünkbe csapott a pusztai szél, mely borzolta a zöld vetést, zúgatta a fákat. A gyöngye harmat gyorsan fölszállt s mint könnyű pára, csillogva lebegett a magasságban. Kibontakozott előttünk a rónaság, tavaszi pompájában. Csak egy-két kunhalom magaslott, jobbra is, balra is. A többi lapály. S a mint sebesen robogtunk ki a tedelyi legelőre, észak felé, a kékes távolból impozánsan bontakozott ki a tokaji hegy s a hozzá fűződő heglánc. Itt-ott egy-egy fehér tanya mosolygott elő a haragoszöld búza-, meg rozsvetésből. Körülöttünk mély csönd, ünnepi, templomi csönd. S a mint a nap egyre magasabbra hágott, valóságos vakító

sugárözön borította el a tájat. Meleg csókjaival mintha simogatná a földet, ezt a jó anyaföldet, mely Magyarország kenyerét termi...

Igy érkeztünk az előhátra. Ez egy kis magaslat, melyet nyárfaerdő borít, a fák alatt van egy tanya, melyben a város majorosa lakik. Remek kis oázis a pusztában. Hajdan, a Tisza-szabályozás előtt nagy szerepe volt, mert mikor a vadvizes, sőt néha a kitörő Tisza tengerre változtatták a tájat, csak ez az előhát emelkedett ki belőle, mint egy kis sziget s innen csónakon közlekedtek be Nánás városába. Ma persze ilyesmi már nem történik, a Tiszát megszeli-dítették, a vadvizeket levezették s maradt helyette a - szárazság.

A szárazság! Ez volt a rém, mely ezen ragyogó napon is ott vigyorgott ránk, magából a ragyogó napból. Még friss zöld minden, még nem pörkölődött el semmi - de a föld el van tikkadva, a legelő porzik s a hőség, ha szél nem fújna, nyárianan rekkenő volna.

A társaság lassankint összegyűlt a tanyán. Eljött Csohány László polgármesterünk is, két Berencsy, még egy Csohány (öreg Ferenc bátyánk fia), Csiha Márton kapitány, Pénzes László, Kovács Ferenc főjegyző, Sebestyén állatorvos, Mirkó és Magyar Gábor gazdák s aztán kocsira kapva, kimentünk a szomszéd legelőre.

A komisszió két oldalt állt, egymástól hatvan lépésnyire, köztük kellett elhajtani a gulyát. Legelőször az ökörscordával vonult föl Tömöry János gulyás. Itt az olvasás szépen ment, kvadrált is, megállapodtak ötszázkilencvenegy darabban. Gyönyörű volt az ökrök áthajtása. Itt a gulyás, szerteszét a bojtárok, meg a kutyák, stratégiailag elhelyezve. A gulyás nagyot kondít ostorával s megindul a terelés. Néha egypár félénk marha megrebben s ki akar törni. De ott az ostor. A hová ez nem ér el, ott a kutya. Ez a kis, kócos, borzas, csúf kutya, melynek a szeme se látszik a loncsos szőrétől, mint a villám ott terem és skartban tartja az ökröt. Az ökör jól tudja, hogy ez a kutya neki parancsol s szót is fogad gyöngyen.

Azután átmentünk a méneshez. Elénk jött a csikósgazda, Szomoru Nagy Sándor, egy hatalmas, öles termetű, szép szál ember. A kalapját megemelte, de a pipáját nem vette ki a szájából. Ő hivatali méltóságának teljes tudatában van, hisz alkotmányos úton, a városi közgyűlés által választva lett csikósgazdává. A ménest is rendben találtuk s megbámultuk a sok gyönyörű, aranysárga szőrű csikót.

Csak ezután mentünk át a puszta másik részére, a tehéngulyához. Itt már veszedelmesebb munka várt a bizottságra, mert ebben a csordában negyvenöt bika van. Ezeknek Szabó Mihály vén gulyás a vezérük. Az apja is város gulyása volt. Talán a nagyapja is. Kitűnő alak. Kora tavasztól késő őszig kint lakik a pusztán, nyomorult kis sárkunyhóban. Viharverte, fekete ábrázata megcserepesedett a szélről, esőtől. Az asszony minden vasárnap kihozza neki és bojtárjainak az egész hétre való kosztot, meg a gyerekeket, akkor aztán tudomást vesz a város dolgairól is. Mikor a gazdák a gulyára hajtják a marhát, vagyis az ő kezére adják, huszonnégy óra alatt megismerkedik valamennyivel. A gazda, ha kimegy a pusztára, sokszor nem ismeri meg a marhát: Szabó Mihály azonban ezer közül azonnal kiválasztja. Sokan a tavaszi kihajtáskor pálinkát visznek neki s az öreg holtrészeg, mikor a marhát átveszi: mégis megjegyzi magának, hogy melyik kié. Csodálatos egy memória ez. Irni-olvasni Szabó uram nem tud. Az ábécé huszonnégy betűjét megjegyezni: erre nem volt memóriája. De a marhapofákat megjegyezni igen. Pedig lám, amint nézem azt a rengeteg gulyát, én minden tehenet egyformának látok. S ha látom a Szabó Mihály csodálatos tudományát, azt kell hinnem, hogy minden marhának épp úgy megvan a maga egyéni pófája, mint az embernek a maga arca, mely egészen más, mint a többi ember arca.

Nohát, ezt a tehéncsordát nem tudtuk megolvasni. A tülekedő bikák mindig megvadítottak egy csoport tehenet, mely aztán kitört. Így nem tudtunk zöld ágra vergődni.

Csohány László fölvilágosított:

- Tudd meg, hogyha a gulyás nem akarja, az Istennek semmiféle komissiója nem képes az olvasást végrehajtani. Én nem tudom, hogy mit csinál: szól, csettent, füttyül, vagy ostorral kongat nekik, de ha akarja, csak egyet ránt a szűrén s megvadul a fél gulya.

Konstatáltuk azonban, hogy Szabó Mihály ezúttal ártatlan volt a tehenek berzenkedésében.

Dél már elmulván, visszahajtottunk az előháti tanyára s a fák alatt hozzáfogtunk az ebédhez, melyet Magyar Gábor ezalatt megfőzött (gulyáshús, marhapörkölt, birkapörkölt). A polgármesterünk lehozatta a borait a kocsijáról, Móricz Pali bácsi is előadta, a mije termett, Magyar Gábor se volt rest néhány kulacs borral kirukkolni, Tódor cigány is előbújt valahonnan a bandájával - s megindult a kis erdőben a multság, melynek zajától az erdőben párzó kányák és vércsék rikoltozó ezrei messze menekültek.

(Tetszik tudni: jó az a mi nánási borunk. Terem hál' Istennek vagy négyszáz holdacsán; de nem exportálunk belőle külső országokba, hanem megisszuk magunk. Mert nem sajnáljuk magunktól - de mástól se. Józanon sokan távoztak már tőlünk, de szomjasan soha senki.)

Estére megjött az áldás: eső szakadt a nyakunk közé. Gyulai Sándor ki is jelentette, hogy ez a külső ázás jobban esik neki, mint a belső ázás. S ezt kivételképp el is hittük neki.

A ZELEMÉRI FEGYVERKOVÁCS.

A hajdúföldön régi várromok nem emlékeztetik a mai ivadékokat az ősök tetteire. De a hajduk a nélkül se felejtik el a multakat. Híres, nevezetes dűledékeik nincsenek, de holmi kisebb romok akadnak, melyek itt-ott jelzik, hol folyt egykor zajosabb élet, mely ma már megszűnt.

A nánási vicinális is prűszkölve vágat el a zeleméri csonka torony mellett. A toronyhoz templomromok csatlakoznak. Egykor a hívők éneke szállt innen ég felé, ma vad növények kuszált raja futja be s madarak fészkelnek a repedésekben. S mikor tavasszal látom a romok közt az iszalag üde zöldjét s hallom a madarak énekét, így szólok magamban: Ezek is az Istent dicsérik a maguk módja szerint.

Hej, de sokszor elhaladtam e festői romok alatt, öreg Rásó bátyánk lassu vicinálisán. Kora tavasszal, mikor friss zöld volt a messze határ, késő ősszel, mikor száraz kórót kergetett a szélvész a pusztaságon, de télvíz idején is nem egyszer baktattunk el erre a hóviharban, mely mintha nem is havat, hanem nagy felhődarabokat dobált volna ránk. S a kocsikban összeülve, hallgattuk az öreg hajduk beszédét a vasuttalan régi időkről, mikor öt lóval törték itt az utat hazafelé.

Igy hallottam a zeleméri kovács történetét is.

Debrecenből kanyargott egy széles ut föl Szabolcsmegye felé. Ezen ut mellett, közel a zeleméri templomhoz volt egy korcsma s a korcsmához tartozott a kovácsműhely. Ugy a korcsma, mint a kovácsműhely Fekete Péter uram tulajdona volt. Fekete Péter uram pedig kiváltságos szabadhajdu vala, a ki kettős mesterségéből gondtalanul megélt.

Elvégezt ő rendesen mindent, a mihez egy kovácsmesterembernek értenie kellett. Ellenben, mint most mondanák, volt egy specialitása, mely neki bizonyos hírnevet szerzett: a fegyverkovácsolás. Debrecenben már akkor nevezetes mesteremberek voltak, kik messze földön tartott vásárokon föltűnést keltettek készítményeikkel. De Fekete Péter uram ezek mellett is megállta a helyét. Elannyira, hogy mikor egyszer a debreceni tanács valami félelmes basának örömet akart szerezni, mely célból egy pár kölyökpuskát, helyesebben pisztolyt készíttetett neki: kijöttek Fekete Péter uramhoz Zelemérre tanácsot kérni. Fekete Péter uram tanácsai azután annyira hatottak rájuk, hogy az egész munkát rábízták. És a zeleméri fegyverkovács remek ezüstveretű egy pár pisztolyt készített, mely nemcsak cifraság volt, hanem veszedelmes fegyver is. Golyója harminc lépésről a deszkát keresztülverte. Akkor történt, hogy a debreceni tanács meghívta Fekete Pétert, hogy telepedjék a városba. A mester szépen megköszönte a meghívást, melyet nagyba vett, mert látta belőle, hogy megbecsülték, de nem fogadta el. Azt felelte:

- Nem az a nagy úr, a ki sok embernek parancsol, hanem az, a kinek senki se parancsol. A városnak megvannak a maga törvényei, a miket nekem meg kéne tanulni és azokhoz alkalmazkodni. Itt meg nincs semmiféle törvény és úgy élek, a hogy nekem tetszik. Van házam, van korcsmám, van műhelyem, van földem, ez mind együttevén megadja a mindennapi kenyereket, magamnak, családomnak, cselédeknek. A városban gazdagabb, hatalmasabb embereket látnék. Talán irigység, elégedetlenség fogna el, a mi megzavarná az én életemet. Lehetnének, a kik rám irigykednek és fenekednek. Ez is baj volna. Már én csak itt maradok, élek és halok.

Bölcs ember volt Fekete Péter uram, nagy igazságokat mondott ki az ő szája, mikor a debreceni tanács meghívását visszautasította. S vigan kovácsolta tovább legényeivel a munkához tartozó szerszámokat és a hadakozáshoz szükséges fegyvereket. Munkája akadt bőven, olyan

nép között élt, mely a munkát is szerette, de a fegyvert is büszkén viselte. S mindig készen állott arra, hogy a verejtékével megtermékenyített földet hulló vérével megvédelmezze és még termékenyebbé tegye. A legények a nótákhoz gyönyörűen verték vasakkal a műhelyben a taktust. Sok nótát hoztak oda a könnyüvérű katonák, vidámat is, szomorut is. Jó szóért, új nótáért elvégezték a munkát, a szegény katonától pénzt se kívántak érte. A katona a megállást a műhelyben kezdte, de aztán a korcsmában végezte. Annyija a legszegényebb katonának is volt, hogy egy kis áldomást nyújtott a kovácslegényeknek.

És mégis megtörtént, hogy egyszer csak vége szakadt ennek a vidám életnek. Nem cifrázom, úgy mondom el, a hogy hallottam.

Nagy csörtetve török katonák érkeztek Zelemérre és tábort ütöttek Fekete Péter földjén, közel a kúthoz, a hársfák alatt. Egy kövér bég vezette őket, a ki felütötte hófehér sátrát, szőnyeget terített eléje, leült, falatozott s miután száját, kezét gondosan megmosta, szerecsen csatlósát elküldte Fekete Péterhez az üzenettel, hogy jelenjék meg uri színe előtt.

Fekete Péter akkor már tudta ott ténfergő török vitézekről, hogy a bég Nagyváradról jön, foglyokat visz s a fegyvereit óhajtja itt reparáltatni, mert hírért hallotta Fekete Péter ügyességének.

Fekete Péter a maga módja szerint büszke ember volt, de nem bolond. Már pedig csak bolond ember köt ki a hatalmasabbakkal. Azért hát a goromba üzenet ellenére csak úgy kormosan, bőrkötényesen, meztelen karral megjelent a vezér előtt.

- Kutya, nem tudsz megmosakodni, mikor nagyur elé kerülsz?

- Nem piszok ez, nagyhatalmu bég, a munka fogott engem be feketére, az pedig nem szégyen. Csak este szoktam megmosakodni, mikor a dolgomat elvégzem.

- Ne ugass, hanem mondd meg, hogy te vagy-e az a híres fegyverkovács?

A mester vállat vont.

- Fegyverkovácsnak fegyverkovács vagyok, ha hiremet hallottad, híres is vagyok. Ha munkád van számomra, mondd el, de ne tartóztass, mert a fecsegésből nem élek meg.

- Majd kapsz mindjárt ötven botot a talpadra, hitetlen gyaur kutya.

- Azt te nem fogod megcselekedni, nagyhatalmu bég, mert a vitéz katona nem szokta a gyöngéket bántalmazni.

A bégnek tetszett a felelet, nem is kiabált többet, hanem előadta a rozsdás pisztolyait, csorba kardjait a kovácsnak, hogy javitson rajtuk. Fekete Péter uram összeszedte a holmit és eltávozott velük.

E közben kiderült, hogy a táborban magyar foglyok vannak. Kiderült pedig abból, hogy az őrséggel összeverekedtek és két szpáhít agyonütöttek. A keletkezett kaszabolásban öt magyart összevagdaltak. Nagy sikoltozás, kiabálás, lövöldözés keletkezett, a foglyok közül egy a kovácsműhely felé menekült s a törökök ott, Fekete Péter előtt ütötték le szegényt. Szép fiatal ember volt, ruhája tépett, arca csupa vér. Lehanyatlott és jajszó nélkül meghalt. Fekete Péter odalépett hozzá s azt mondta a martalóc törököknek, a kik kergették:

- Hagyjátok, hiszen már halott.

Azzal bevitette az udvarára, hogy majd eltemeti.

A bégnek azonban nem tetszett a zendülés, belátta, hogy így bajosan jut el a foglyaival Budára. Összeült a tisztjeivel tanácskozni, a minek az lett a vége, hogy újra maga elé hívatta Fekete Pétert.

- Készen vagy a fegyvereimmel?
- Reggelre meglesz minden.
- Egyéb munkád is lesz, de azzal is készen légy reggelre.
- Micsoda?
- Száz rabot viszek Budára, bilincset versz rájuk.

Fekete Péterben nagyot hördült a lélek.

- Nem értek én ahhoz, uram. Csak fegyvereket szoktam én kovácsolni, nem rabláncot. Vitéz ember öröme szoktam én dolgozni, nem rabok szomorúságára.

A bég hidegen végignézett rajta.

- Ugy-e, van feleséged, meg gyereked?
- Van, uram.
- Szeretted is őket, ugy-e?

Fekete Péter lehorgasztotta a fejét.

- Meg a szabadságodat is szeretted, ugy-e? Meg jobb szeretnél, ugy-e, itt a tanyádon maradni, mint a basák hajóját huzni Belgrádtól Budáig.

Fekete Péter melle zihált, de hang nem tört ki belőle.

- Látom, kutya, hogy magadban igazat adsz nekem. A mi láncom van, mind megkapod, a rabokat kettesével kovácsolod egymáshoz, de reggelre készen légy, mert tovább kell mennem. Takarodjál!

Mikor besötétedett, megkezdődött a keserves munka. A martalócok kettesével hajtották a rabokat Fekete Péter műhelye elé. A lobogó vörös fény messze kisütött a pusztaságba és a vörös fénybe egymásután fölvonultak a szenvedő rab magyarok, erdélyi katonák, a kik vitéz küzdelemben foglyul estek s a kikre talán a messze Ázsiában örökös rabság vár. A kalapácsok csikorogva csattogtak a vason, az egyik ember imádkozott, a másik káromkodott és lehajtott fejjel, könnyben uszó szemekkel, háromszáz török katona villogó fegyvere között csak dolgoztak, egyre dolgoztak a néma kovácsok. Mert tudnotok kell, hogy mióta a zeleméri fegyverkovács műhelye fönnáll, most először történt, hogy nem hangzott föl munka közben a nóta.

Az utolsó rab egy öreg ember volt, a ki szeme közé nézett Fekete Péternek és így szólt:

- Száradjon el a keze annak a magyarnak, a ki a magyarra rabláncot ver.

Fekete Péter összerezzen, elhajította a kalapácsát, inge ujját végighuzta verejtékes homlokán és így felelt:

- Száradjon el a kezem, ha még egyszer kovácsszerszámhoz nyulok.

Megutálta a mesterségét, megbecstelenítettnek érezte magát és szétrugta a műhelyét. Leforrázta a tüzeit, bemeszelte kormos falait.

Mikor harmadnapra lovas vitézek állottak meg háza előtt és tudakozódtak a fegyverkovács után, azt felelte nekik:

- Meghalt.

Se pénzért, se jó szóért többé nem kovácsolt.

A NÁDI EMBER, MEG A JÓ ISTEN.

Mifelénk a Hajduságban nádi embernek hívják azt a tanyai lakost, a ki a határnak Szabolcs-megyébe szögellő részén lakik.

Most már hire-hamva sincs azon a tájon a nádnak. De volt régen, a Tisza-szabályozás előtt. Mióta a sok jó vizet leeresztették, oda, a hol ugyis tömérdek a víz: a Dunába, a Fekete-tengerbe, a föld kiszáradt, a nád kiveszett s ugyancsak esős esztendőnek kell lennie, hogy egy kis termésünk legyen.

Rége a nádi emberek megéltek a nádból, a nádvágásból. Most a jó Isten tudja, miből élnek. Hogy valami akad, az bizonyos, mert eddig nem halt közülük senki éhen. Legalább én nem hallottam róla.

Azt már azonban tudom, hogy akadt nádi ember, még pedig Budai Péter, a ki megunta a rossz sort és a jó Istenhez főlebbezett. És éppen ennek a történetét akarom megírni.

Az ő kis tanyája szép helyen feküdt. A küszöbéről két vármegyét látott. Zemplénből látta a tokaji hegyet, Szabolcsból a tiszalöki tornyot. Ha a toronyból ide hallatszott a harangszó: tudta, hogy kis eső lesz. Ha pedig a tokaji hegyre felhő ereszkedett: tudta, hogy nagy eső lesz. Sokat ér ez a gazdaembernek, különösen, ha sok földje van. De mit ért az Budai Péternek, a kinek nem volt több, mint két lánc kukoricaföldje és egy lánc krumpliföldje. Csak láncsal mérte! Mert a szegény embernek más a mértéke, mint a gazdag embernek. A nagyra nem azt mondja, hogy hold, hanem lánc, a kicsire nem azt, hogy méter, hanem hogy arasz.

Egyik olyan esztendőben, mikor megint soványnak mutatkozott a krumpli-, meg a kukorica-szüret, azt mondja Sára asszony, Budai Péter gazdának hitese: felesége:

- Az Uristennel lehet kendnek valami baja, hogy így megfélemedezt rólunk.
- Az Uristennel? Hogy juthat ez az eszedbe? Hát mi bajom lehet az Uristennel? Cselekedtem én valaha rosszat életemben?
- Hát jót cselekedett-e?

Budai Péter gondolkozott.

- Nem ölé az, ha az ember mögmarad becsületesnek?
- Nekem ölé, Péter, a törvénynek is ölé, nem is volt kendnek baja sem velem, sem a törvénnyel, - de hátha az Uristennek nem ölé? Talán nem ölé a rosszat el nem követni, hanem a jót meg is kell cselekedni. Érti kend?
- Értem, értem, Sára. Így gondolkozol te. De hát az Uristen nem a te fejeddel gondolkozik.
- Igaz. Nem is mondom én, hogy akkurát úgy van, a hogy mondom, de lehet, hogy úgy van. Azt meg már egészen biztosan mondhatom, hogy teszem azt, imádság dolgában kend nagyon csehül áll az Uristen színe előtt.

Budai Péter rántott egyet a vállán.

- Ember dolga a munka, asszonyé az imádság - mordult vissza Sára.

De az asszony nyelve sem volt rest.

- Megfér a kettő együtt - felelt vissza szaporán.

Akármilyen jól védte is magát Budai Péter, valami tüske maradt a szívében s beszélgetés után és sokáig elgondolkozott. Az asszonynak igaza lehet. Ő ugyan nem öl, nem lop, nem csalja embertársait, de hátha ez a magába zárt becsületesség kevés egy emberéletre? Mit ér az eső, ha bent marad a felhőben? Csak akkor lesz Isten áldása, ha lehull a földre. Az imádságra nézve meg tisztára igaza van az asszonynak. A mint próbálja: tüstént rájön, hogy már a Miatyánkot is csak töredekezve tudja.

Egyet aludt a dologra, aztán másnap hajnalban fogta a furkós botját, nyakába akasztotta a tarisznyáját s kiállt a szabolcsi utra. Ott fölkérezkedett egy szekérre, mely a hetivásárra ment s így bejutott a városba.

A pappal akarta megbeszélni az ő baját.

A nagytiszteletű ur, megértvén Budai Péter lelki skrupulusait, megmagyarázta neki, hogy igenis abban van a hiba, hogy ő templomkerülővé lett, pedig az, hogy az ember templomba járjon, prédikációt hallgasson, zsoltárt énekeljen s így az Uristennel foglalkozzék: hozzá tartozik az élet nyugalmához.

- De ha messze lakom a templomtól? - veté ellen Péter.

- Egyszer egy héten csak bejöhet.

- Bajosan.

- Tanult kend imádkozni?

- Tanultam.

- Kitől?

- A pusztai farkasoktól. Mikor a tanyám alatt üvöltenek: ijedtemben mindig imádkoztam.

- Ez nem elég. A bajban mindenki imádkozik. Majd adok én kendnek könyvet, abból imádkozzék rendszeren. Akkor megelégszem, ha egy hónapban egyszer bejön a templomba.

- Hát akkor is szívéből jön az embernek az imádság, ha a könyvből olvassa?

- Persze. A könyv jobban az Istenhez vezető utba igazítja az embert.

- Nohát adjon egyet, nagytiszteletű ur, a javából.

A nagytiszteletű ur el is látta Budai Pétert különböző lelki mannával s ő valamivel nyugodtabban ment haza a városból, mint a hogy bejött.

De bizony nem sokra ment a könyvekkel. Nagyon elszokott már a betűtől. Lassan dőcögött végig tekintete a sorokon, mint a rossz szekér a hepehupás uton. Meg is izzadt, el is fáradt bele, mintha valami nagy munkát végezne. Föl is sóhajtott nem egyszer: papnak való mester-ség ez, a ki egyebet se tanult, de nem szegény embernek.

Félretette a könyveket s aztán rávetette magát a Miatyánkra, hogy azt hibátlanul megtanulja. Mikor már ment, mint a karikacsapás, vasárnapra kelve bement megint a városba s mikor beharangoztak, beült a templomba.

Világos, hogy csak a templomból lehet hozzáférni az Uristenhez. Arra való, arra építették, azért tartják fenn nagy költséggel.

Elszomorodott, mikor körülnézett.

Eszébe jutott, hogy milyen nehéz a polgármesterhez bejutni. Fél délelőtt elácsorog, annyi ember van előtte. Akkor aztán beeresztik - ha egyáltalán beeresztik.

- Hát akkor hogy áll ő magának az Uristennek a színe elé? Mikor kerülhet rá a sor?

Körülnézett. Ime, ott ül üvegesajtaju külön padban a méltóságos gróf ur, a felesége, meg a kis fia. Ezek bizonyosan a legelsőek. Azután az asszonyok oldalán a polgármester, a főjegyző, meg a rendőrkapitány felesége. Aztán nagyságos Szalánczy Péterné, tekintetes Vitányi Sándorné, nemzeti Vitéz Pálné, meg egy csomó jó módu polgárasszony. A tulsó oldalon a főgondnok, a kurátor, az urak két paddal, meg az érdemes presbitérium hat tele paddal. Azután jönnek a rendes templombajáró férfiak, meg asszonyok, a kik már kívülről úgy énekelik a zsoltárokat, mint a parancsolat.

Budai Péter leeresztette erre a gondolatra megnehezedett fejét. Akárhogy vizsgálta is, ő volt itt a legutolsó ember. Mire az ő imádságára kerül a sor odafönt, a mennyeknek országában, úgy lehet, mint idelent, az embereknek országában, az Uristen kiszól: Jőjjön máskor, mára elég volt.

Mert a szegény nádi ember az égi országot is csak olyannak tudja képzelni, mint a milyen a földi ország.

Mindazáltal, elcsüggedt lélekkel bár, de végighallgatta a prédikációt, utnak eresztette szerény Miatyánkját, aztán otthagya a templomot és megállt, a domboldalban.

A hivek jöttek kifelé. Aztán a nagytiszteletű ur, a hosszú palástjával, mely majdnem a földet söpörte, utána a tiszteletes káplán ur.

Nini, hiszen ő ezt az ifju papot ismeri. Oda is somfordál melléje és megszólítja:

- Tiszteletes ur!

- Mi az?

- Emlékszik rám?

- Nem én.

- Mikor a haldokló nádi Balognak urvacsorát vitt, ott érte a zimankós idő a tanyák közt...

- Erre emlékszem.

- Osztán nem röstelt az én szerény hajlékomban meghálalni.

- Tudom. Tán nem köszöntem meg?

- Dehogynem! Megköszönte, a hogy dukál. Most másról van szó, ne rösteljen meghallgatni.

- Nem röstelem, csak ki velem!

Itt elmondta Budai Péter az ő nagy bubánátát, hogy az Uristennel se tudja rendbehozni a dolgát. Most próbálta itt a templomban, a hogy a nagytiszteletű ur ajánlotta, de az se sokat használt, mert ime, micsoda gondolatai támadtak. Itt is ő az utolsó.

A káplán próbálta vigasztalni őt azzal az ismert formulával, hogy az Uristen előtt mindenki egyforma. Ott nincs szegény és gazdag, koldus és király. De Budai Péter fejcsóválva hallgatta.

- Jobbat tudok én ennél, tiszteletes uram.

- Mit?

- Már mint olyant, a mi az én dolgomnak használna.

- No halljuk!

Budai Péter közelebb lépett.

- Mondanék valamit, ne tessék rossz néven venni.

- Csak kivele.

- Tessék velem a templomba visszajönni.

- Minek?

- Nincs ott már senki. Csak mi ketten leszünk. Tetszik érteni? Csak mi ketten. Se a gróf ur, se a polgármester ur, se a kapitány ur. Éppen mi ketten. A tiszteletes ur, a ki kalauzol, meg én, a ki haladok. Így már csak jó lesz.

Budai Péternek nyugtalanság volt az arcán és égő vágy a szemében. A fiatal pap észrevette, megértette, megsajnálta. Visszafordult a templom felé s intett az öregnek, hogy kövesse. Beléptek a puszta templomba. A pap az Ur-asztala elé állott, Budai Péter a presbiterek helyére, az első padba ült. A könyv remegett a kezében, tekintetét áhitattal szegezte az ifjú káplánra, a ki összetette kezét és ránézett Budai Péterre, mire ez fölállt.

S a pap megindult hangon kezdé:

- Hatalmas Isten, mennynek és földnek ura, a te gyöngye szolgád színed elé vezet egy szegény, meggyötört lelket, mely nyughatatlanul hánykolódik földi porhüvelyében s nem talál békét, csak ha te meghallgatod alázatos könyörgését. Hallgasd meg őt, uram, a ki az örök jósnak, örök irgalomnak kutforrása vagy, amen!

Itt mind a ketten égfelé emelték tekintetüket s együtt imádkozták a Miatyánkot.

... Megvan. Budai Péter halkán kiment a templomból. Levett kalappal föltekintett a nap-sugaras, tiszta kék égre: ott szárnyal az ő imádsága a mindenható Isten felé. Nem tolong a többi közt, nem kullog az utolsó sorban: egymagában, egyenesen röpül. Most már minden rendben van.

S már a felelet is megjött rá: az az édes megnyugvás, az az áldott béke, mely szívét eltöltötte s kiölt belőle minden keserűséget.

Sietett haza a poros uton és vitte magával az égi ajándékot, a pusztai tanya legnagyobb kincsét: a reményt.

MÉGEGYSZER A TÁROGATÓ

A FEJEDELEM KOPORSÓJÁNÁL.

Az 1906-ik év októberének utolsó vasárnapján a budapesti Bazilikában másfél óráig álltam őrt Rákóczi Ferenc ravatalánál.

Az elektromos lámpák fehér fényébe beleszűrődött a viaszgyertyák sárga világa. Az erős csillogás kardunk élén játszadozott s a templom márványzatáról tükröződött vissza. A szemem szinte fájt tőle s hozzájárult ahhoz, hogy egészen kábulttá tegyen.

Mert nem tagadom, bizonyos fokig már kábult voltam, mikor délután kettőkor diszörségre vállalkozott képviselő-társaimmal a templomban megjelentem. A délelőtti történelmi fölvetés, a koporsók előtt elvonuló látománya, a kétszázzezernyi tömeg áhitatos csöndje, mind elemi erővel markoltak bele szívembe. Most pedig eltöltött az a gondolat, hogy betegségem ellenére legalább annyiban kivehetem a részemet az ünnepből, hogy őrt állhatok a drága hamvak mellett s legalább az unokáim elmondhatják egyszer rólam, hogy a *nagyapánk karddal a kezében őrt állott Rákóczi Ferenc és Zrínyi Ilona koporsója mellett.*

Ez idő alatt, a míg ott álltam, körülbelül negyvenezer főnyi tömeg hömpölygött el előttem, legnagyobb részt a szegényebb néposztályból, szóval azok közül, a kiknek dédanyái annak idején Rákóczi győzelmes harcait vívták s a kik közül nem volt áruló, mert ez a szegény a felsőbbrendűek számára volt föntartva.

Őrhelyemről éppen szeme közé láthattam a tóduló ezreknek, a mint kíváncsi szemmel, a melyben sokszor könny ragyogott és áhitatos arccal, mely mögött imádkozó gondolatok rejlettek, a ravatal felé fordultak. Asszony, férfi, gyerek, civil, katona, városi munkás, falusi gazda lépkedett sorba s látszott rajtuk, hogy szemük minden látó erejét koncentrálták, hogy az a pillanat, melyet a ravatalra vetettek, örökké felejthetetlen legyen nekik. Hogy mindent jól megnézhessenek és mesélhessenek azoknak, a kik nem láthattak semmit. Hogy az ő unokáik épp úgy elmondhassák, mint az enyimek, hogy *az én nagyapám látta Rákóczi Ferenc és Zrínyi Ilona ravatalát.*

S mikor láttam magam előtt elvonulni az ünneplőbe öltözködött népet, magyart, svábot, tót, oláhot egyaránt, eszembe jutott Rákóczi hadi népe, mely magába foglalt magyart, tót, orosz, oláhot, mely remegő csodálattal vonulhatott el egykor a fejedelem előtt, mikor a lovon ült s kezében Magyarország kardját tartotta.

Ez a sok, ismeretlen, átszellemült arc, mely rajongását szegényes gunyába öltözködve hozta a templomba, oly mély hatást tett rám, hogy azóta sem tudtam megszabadulni tőle, éjjel-nappal forgattam őket fejemben s végre ő róluk, a megelőző generációk felé visszahaladva, eljutottam azokhoz az egyszerű emberekhez, a kik annak idején a Szűz Máriás zászló alatt vitézül helyt álltak.

Annál nagyobb szeretettel és büszkeséggel irok róluk, mert hiszen az én szerény őseim is közéjük tartoztak. Nem az urak közt vitték az ország zászlaját és címerét, hanem bent, a névtelen sorokban, darócruhában kullogtak egy jó füttykössel, fejszével vagy buzogánnyal ellátva. De a mikor a vezér azt mondta: *hajrá!*, épp úgy rohantak előre és épp úgy ütötték a németet, mint az aranyos öltözetű urak s ha aztán a német visszavágott és szegény a földre harapott, épp úgy megsiratták őt is, valami vasmegyei kis faluban, mint a hogy megsiratták az elesett brigadéroszt, ha nem is palotában, de egy szalmafedéses házikóban. S ezekbe a kis kunyhókba még több fájdalom fér, mint a nagy, tágas palotákba.

HAZATÉRÉS.

Az Ozoraiak kemény, régi magyar familia tagjai, nem állották a német igát s 1700 körül itt hagyták az országot. Könnyű volt itthagyniok, mert előbb a német elszedett tőlük mindent, a mit az Árpádoktól kezdve Budavárának a törököktől való visszavételéig szereztek. Elmondom én igen egyszerű módon ennek a történetét.

Mikor a német levette nyakunkról a török igát, azaz segített levenni: e helyett a magáét tette a nyakunkba. S mikor azt hittük, hogy megszabadultunk legnagyobb ellenségünkől s reméltük, hogy nyugalomra térhetünk, akkor vettük észre, hogy itt van a még nagyobb ellenség, a ki nemcsak a vánkost, hanem a derekaljat is ráncigálja alólunk. Szegény magyar nagyot nézett, keserveseket sóhajtott, még keservebbeket káromkodott. De ha ezt, akár a sóhajást, akár a káromkodást, nyilvánosan merte tenni, rögtön följelentették és üldözték. Így jutottak az Ozoraiak is, kiknek száján lakat soha nem volt, a gyanusak, majd az üldözöttek közé. Ozorai Pétert, kinek barna pófáján akkora kardvágás huzódott végig, mint egy árok, a mit a brandenburgi örgróf oldalán kapott Budavár visszavételénél, egy napon elfogták és Kassára hurcolták. Ő volt a család legtekintélyesebb és legöregebb tagja. Érthető tehát, hogy a bécsi hatalom először is ő rá tette a kezét. A többi Ozorai nem tudta, hogy mit csináljon, először elkábult ilyen feneketlen hálátlanság láttára, azután pedig összegyűlt Ozorai Pál házánál, a hol éppen Ozorai János fiának a keresztelője volt. Elhatározták, hogy majd ott megbeszélik a dolgot.

Ozorai Pál nem volt harcias ember, inkább vagyonszerző szellem és tehetség töltötte el; lóval és marhával úgy tudott kupeckedni, hogy ebben le nem főzte őt semmiféle görög. De a mit szerzett, azt nem magának tartotta meg, hanem a család és az oldalági rokonok közt kiosztotta, hogy az Ozorai-dinasztiát hatalmassá tegye. Mikor Ozorai Jánosnak ujszülött fiát megkeresztelték s a pap a szertartást elvégezte, Ozorai Pál egy vert aranykupát megtöltött Tokaj nedvével, fölemelte és az egybegyűlt rokonsághoz intézvén szavait, így szólt:

- Atyámfiak! Nem helyes az, hogy mikor Péter bátyánk tömlöcöt ül, mi itt mulatunk. De Isten ezt bűnül nem veszi, mert nem mulatság ez, hanem tanácskozás. Nem is tudok örülni az Ozorai-család legfrissebb hajtásának, mert minek szaporodjék a magyar cselédek száma? Rabságra, nyomoruságra, üldözésre? Árulónak kelljen lennie, hogy nyugodt életet biztosíthasson magának? Figyeljete rám, én megmondom, hogy mi lészen a mi dolgunk. Mikor Péter bátyánkat a német dragonyosok kihúzták ágyából és elvitték, azt mondta nekem: „Pál öcsém, most te maradsz itthon családfőnek. Okosan és bölcsen intézd dolgaidat. Én tudom, hogy most mi következik. Több vagyonunk van, mint kellene, kiterjedtebb rokonságunk van, mint szeretnék, van jó, mocsoktalan nevünk, vannak barátaink, a kik hallgatnak ránk és van nép, a mely szavunkra indul. Hát nekünk ezért el kell pusztulnunk, mert a németnek csak koldusok és gazemberek kellene. Ajánlom, hogy a mig van rá idő, szedjete össze minden ingó értéket és hagyjátok itt az országot, mert az ingatlanokra rövid időn rá fogja tenni kezét a hatalom, majd ha sikerülni fog hamis tanuval rám bizonyítani, hogy én felségsértő összeesküvő vagyok.” Igaza volt Péter bátyámnak, kedves atyámfiak, én már tudom is, hogy hová megyünk. Kis-Oláhországból van családuknak egy régi barátja és fegyvertársa, Taraszovics, a leggazdagabb bojár. Már izentem is neki, hogy mit szólna hozzá, ha mi mindnyájan az ő piátrai várába vonulnánk és ott élnénk mindaddig, a mig idehaza elfelejtkeznek rólunk és új idők következnek. Asszonyok, ne nézzete rám olyan szomoruan, csak átültetjük magunkat egyelőre más országba és azután alkalmas időben visszatérünk. Taraszovics bojár tárt karokkal fogad bennünket és ott nagyon jól fogjuk magunkat érezni. Most pedig kiiszom ezt a

kancsót a legfiatalabb Ozorai tiszteletére és egészségére. Legyen ő vitéz, mint valamennyi Ozorai, de legyen boldogabb és nyugodtabb életű, mint ősei voltak. Igyatok ti is, azután beszéljetek, de ellent ne mondjatok annak, a mit én mondtam.

Ezután a beszéd után bizony az ital meg az étel nem ízlett az atyafiaknak. Komoran és csöndben ültek ott és mikor Ozorai Pál megkérdezte, hogy mi a felelet? azt felelték rá, semmi, jelölje ki ő, hogy kik azok, a kik itthon maradhatnak? Szóval, kiket fenyeget a hatalom és kik elég kicsinyek arra, hogy a hatalom észre ne vegye őket.

- Ezt szeretem! Mindnyájatok boldogsága függ attól, hogy nekem engedelmeskedjete. Majd én intézkedem és a szerint cselekedjete.

Ozorai Pál mindent bölcsen elkészített arra, hogy a család összeszedvén ingó értékeit elmenekülhessen s mikor rövid idő múlva a német dragonyosok újra megjelentek, már a fő Ozoraikat nem találták ott. Eltűntek. Az oldalági rokonok, a kik kisebb birtokokban és nem kastélyokban, hanem udvarházakban ültek, otthon maradtak. Ezekkel nem volt baj. De négy Ozorai eltűnt és a kassai generális birtokaikat zár alá vette, mindaddig, míg el nem jön nyugatról az a kedves német főúr, a kit majd a császár ő felségének méltóztatik beleültetni az elpusztult magyar család birtokába. Ozorai Péter fölött a vérbirák a hamis tanuk segítségével ítéletet mondtak és elszállították a prágai sötét börtönbe.

A piátrai vár Kis Oláhország erdői között feküdt. Szép, régi vár volt, kiállotta már töröknek, tatárnak, lengyelnek ostromát és mindenféle háborúnak golyói ültek a falában. Az Ozorai-család a Taraszovicsokkal évszázadok óta összeköttetésben állt. A barátság apáról fiúra szállt s megesett már az is, hogy a bujdosó Taraszovicsok évekig élvezték az Ozoraiak vendégszeretetét és ez volt az első eset, hogy a Taraszovicsok most viszonzhatták a szivességet. A négy Ozorai családotól megérkezett a várba, szolgálkkal, kincsekkel, lovakkal s ott teljes berendezésre talált. Azt remélték, hogy önkéntes száműzetésük csak rövid ideig fog tartani és ebben a reményben a bojár családok körében kellemesen töltötték napjaikat. Vadászat, halászat, fegyverjátékok s más eféle lovagias mulatságok közt teltek napjaik.

De az erdő megsárgult és lehullatta leveleit, azután hó borult a vidékre és az oroszországi szél nehéz felhőket kergetett át az égen. Majd újra tavasz lett, a forró nyár is megérlelé a gyümölcsöt s aztán megint tél következett. Az Ozorai család jókedve pedig egyre jobban hanyatlott. Ozorai Pál meglehetősen öreg ember volt már, joga volt ősz hajszálaihoz, melyek mint ezüst erecskék tarkították haját és szakálát. De mi köze az öregséghez Ozorai Istvánnak, a ki daliás, erőteljes, jókedvű férfiú volt teljes életében? Pedig mikor a harmadik telet töltötték a piátrai várban, az ezüst szálcák az ő szakálában is megjelentek. Az asszonyok arca sápadtabb lett, mint a milyen otthon volt. Ozorai Jánosné folyton betegségről panaszkodott. Nem tudta megmondani, hogy miye fáj, de kerülte a társaságot és csak a gyermekeivel szeretett játszani. Lassankint úgy elcsendesedtek, hogy azt hihette volna az ember, ebben a várban mindig halott fekszik kiterítve s azon busul a familia.

Egy napon, mikor ebéd után az asszonyok elvonultak, maguk maradtak Ozorai Pál, István és Barnabás. S ekkor Ozorai Pál végig nézett rajtuk és így szólott:

- Nincs erős lélek bennetek. Látom, hogy szenvedtek, nem tudjátok tűrni a hontalanságot. Elfeledkeztek őseinkről, kik közül annyi szenvedett török rabságot? Elfeledkeztek Péter bátyánkról, a ki a prágai börtönt rója? Nincs itt nekünk semmi bajunk. Kényelemben élünk, biztonságban vagyunk, semmi veszedelem sem fenyeget. Nem teszünk egyebet, mint hogy kikoplaljuk a németet s ha eljön az időnk, haza megyünk.

Elhallgatott s ekkor megszólalt Ozorai János:

- Hát Pál, ide hallgass. Elszoktattál bennünket attól, hogy mi is megmondjuk a magunk véleményét, de sulyos iskolán mentünk keresztül és megváltozott a mi természetünk is. Ne vedd rossz néven, most mi is beszélünk. Én ha magam volnék, kiállnám a hontalanságot még török rabláncban is; de nézd meg az asszonyainkat, nézd meg serdülő gyerekeinket, ezek belepusztulnak ebbe az állapotba. Itt élünk az erdő között, örökösen a szabadban, van itt jó levegő, egészséges víz, aztán nézd meg mégis asszonyaink arcát, hova lettek róla a rózsák? Nézz a szemük közé, fénytelen és üres. Hallgasd meg, mikor beszélgetnek, mintha örökösen halottat siratnának, aztán mikor reggel fölkelnek, ki se mernek jönni rögtön az ebédlőbe, mert észrevevénők rajtuk, hogy az egész éjszakát sirással töltötték. Nehéz sor ez, bátya, az asszony is csak valami, nem nézhetjük közömbösen, hogyan romlanak napról-napra.

Ozorai Pál ránézett az öccsére:

- Mit akarsz ezzel mondani? hogy menjünk vissza, német rabjának? Nekem nincs feleségem, az igaz, utánam nem busul senki, ha bajba kerülök, de ha ti haza mentek, rögtön nyakon csipnek és azt hiszem, meg sem állnak veletek a legközelebbi akasztófaig. Hát az jobb lesz az asszonyoknak? Hát vissza menjünk, János?

Ozorai János vállat vont.

- Nem mondom, hogy vissza menjünk, de ne vedd zokon tőlünk, ha busulunk. Akárhogy korholsz bennünket, azt a kis maró férget ki nem irtod a szivünkéből.

Ozorai Pál fölkel az asztaltól és nehéz szívvvel kiment a várudvarba. Akármilyen goromba hangon beszélt a testvéreivel, érezte, hogy az a kis maró féreg az ő szívében is rágódik. Nagyon megsínylette ő is a hontalanságot. Láta jól, hogy familiája még nehezebben türi. Egy íródeákját már régebben el is küldte Magyarországra, hogy valami közvetlen tudomása legyen az otthoni állapotokról, de a diák semmi vigasztaló hírt nem hozott vissza. Itt-ott zsaroló németeket agyonvertek, de utána még sulyosabb lett az állapot. Az ország csendben volt, gyászban volt és szenvedett. Ozorai Pál kiment az erdőbe, fölmászott a hegycsucsra, ez volt neki a kedves helye. Itt szokott a multakról gondolkodni és a jövőről tervezgetni. Nyugat felé nézett, teljes pompájában ment le ott a nap és ekkor Ozorai Pálnak eszébe jutott, hogy mennyivel jobb dolga van a napnak, mint neki, mert az mindennap Magyarországon fekszik pihenőre, ő pedig idegen földön hajtja le álmatlan fejét. Belemarkolt a szívébe és magába szegyenkezve mormogta, hogy ő sem erősebb, mint a család asszonyai, legföljebb csak annyiban, hogy vissza tudja fojtani a könnyeit.

Megint elmúlt egy jó idő. Ozorai János felesége meghalt az idegen földön. Az egész család komor kétségbeesésben töltötte napjait, mintha azt a halottat el sem temették volna, folyton ott lebegett valamennyinek a szeme előtt és egy este, mikor Ozorai Pál le akart feküdni, a három testvér eléje állt és így szólt:

- Pál, lesz, a mi lesz, mi reggel haza megyünk Magyarországra. Itt fogyunk el tétlenül, ott meg legalább néhány németet küldünk magunk előtt a másvilágra. Mire tartogatjuk itt magunkat? Haza megyünk, az embert nem akasztják föl tüstént.

Azt várták, hogy Pál dühösen meg fogja támadni őket. E helyett szomorú arccal végignézett rajtuk és azt mondta: Jó!

Másnap hajnalban, mikor János, Barabás és István megjelentek a várudvaron, hogy nyeregbe szálljanak, ott látták Pál csatlósait és lovait utra készen s mielőtt még magukhoz tértek volna ámulatukból, megjelent Pál is és egyszerűen így szólt:

- Nem engedhetem, hogy egyedül menjete, tudjátok, hogy nekem van legtöbb eszem a familiában.

A testvérek szó nélkül ölelkeztek és aztán vidáman lóra vetették magukat, bucsut intve asszonyaiknak, a kik örömsugárzó arccal nézték az utazókat, tudván, hogy azért mennek, hogy nekik jó helyet készítsenek otthon, szép Magyarországba.

Az uti társaság észak felé vette útját, hogy Lengyelországon keresztül, elkerülve az erdélyi határt, Magyarország felé térhessen haza. Napokon keresztül gyorsan folyt az utazás, mindenkinek visszatért a jókedve, mintha sorsa már is jobbra fordulna. Nem történt velük semmi, akkor nem volt háború, egy pár kőborcsapattal találkoztak, de azok látván a marcona férfiak elszánt seregét, mindenféle támadástól óvakodtak. Hatodik nap egy kis lengyel városban, Szitovityban ütöttek tanyát. Egy német korcsmába szállottak be, bekötötték lovaikat, elhelyezték csatlósait, a három ifjabb testvér beült a korcsmáros szobájába, Pál pedig elment a városba kémszemlére. Nem telt bele egy fél óra, irtóztató ordítás verte föl az utca csöndjét. A három testvér megismerte Pál hangját és fegyveresen kirohant. Az öreg lelkendezve futott végig az utcán, maga előtt taszigálva egy hosszú embert, ki kopott katonaruhába volt öltözködve, oldalán hosszú kard lógott. Pál meglátván testvéreit, kétszeres erővel ordított, még nagyobbakat ugrott és még jobban taszigálta maga előtt a katonát.

- Megvan, rendbe vagyunk, otthon vagyunk. Semmi baj, csókoljátok meg ezt az embert. Megálljatok, előbb én mulatom ki magamat, valami bolondot teszek, de jól fog esni.

Ezzel Ozorai Pál ledobta a mentéjét, ledobta a kardját, süvegét és ott a sáros utcán az összegyűlt néptömeg előtt két óriási bukfencet vetett. Testvérei oda siettek, hogy fölszedjék, mert azt hitték tisztára, hogy megbolondult, de Ozorai olyanokat rugott mindazokon, a kik közel jöttek hozzá, hogy végre senki sem látta tanácsosnak segítségére menni. Mikor jól meghempergett, mint egy fiatal csikó, fölállt, nyakába borult az idegen katonának, össze-vissza csókolta és bevitte a kocsmába. Testvérei követték.

Ott aztán megtudták, hogy mi történt. Az történt, hogy Rákóczi kibontotta a zászlót Magyarországon és győzelmesen kergeti a németet mindenfelé s a nép ezrével csatlakozik hozzá. Ez a derék katona pedig azért jár itt Szitovityban, hogy zsoldosokat fogadjon Rákóczi zászlaja alá. Most aztán a három testvéren volt az örvendezés sora. Az egyik sirt, a másik kacagott, a legfiatalabb a fejét verte a falba, Pál kirohant az udvarban és a csatlósokkal tiz veder hideg vizet huzatott a fejére: akkor aztán elszállni készülő esze teljesen meghiggadt és újra a régi bölcs férfiú lett.

- Vacsorálni, azt megteesszük, egyék mindenki három emberre valót, hideget, meleget, bort, pálinkát, édeset, savanyut, a mennyi bele fér, mert aztán nem eszünk addig, a míg Magyarországon nem leszünk. És úgy egyék mindenki, hogy a mint az utolsó falatot lenyelte, lóra ülünk, mert tudja meg mindenki, hogy addig nem alszunk, míg Magyarországon nem leszünk. Addig nem mosdunk, míg Magyarországon nem leszünk. Előre és most egyetek, igyatok, mert rögtön indulunk.

Ozorai Pál intézkedett, fizetett, de ő maga nem evett egy falatot sem. Pedig különben jó gyomorral és bő torokkal áldotta meg az Isten. Nem evett, hanem nyugtalanul járkált föl s alá a házban, udvaron, istállóban s egy fél óra múlva már mindenkinek készen kellett lenni. Este volt bár, elindultak és mikor a csapat lóra szállt és Ozorai Pál elkiáltotta: *Rajta magyar!* oly sebes vágatva indultak meg, mintha előttük egy dragonyos-ezred állana és ők rohamra mennének. A por elnyelte a csapatot, a patkók csattogását elnyelte a távolság: a boldog magyarok mint a sebes szélvész száguldottak a szabad Magyarországba.

A ZÁSZLÓ.

Hallottátok-e atyámfiain, hogyan ért véget az Eperjesi százada?

Ez a század a Balogh Ádám brigádjához és a Szukováti ezredéhez tartozott. Vakmerő, harcedzett legényekből állott. Hozzá tartozott Halasi Fekete Péter hajducsapatja, egy csomó székely s egy rakás tót. Tudtak verekedni lovon és gyalog, éjjel és nappal, szárazon és vizen. Tudtak koplalni, ha muszáj volt s az ut porába tudták eresztetni a legdrágább bort, ha érezték, hogy józan főre van szükség. Tudtak meghalni némán, nem jajgatva, nem panaszkodva, nem imádkozva, de nem is káromkodva. Ha sebet kaptak, elfeküdtek egy fa alá s rövidesen várták a halált vagy a segítséget. Nagyon szép csapat volt s Eperjesi főhadnagy a maga szakállára is sok híres dolgot művelt vele.

Sopron alatt éjjeli harc volt, de mivel zegernyés, rut idő jött közbe, abba hagyták és hazafelé tartottak a kőszegi táborba. Dült a zápor, mintha dézsából öntötték volna s az emberek fülük tövére huzott süveggel s nyakuk köré csavart köpenyeggel, némán haladtak tova az éjszakában. Hajnalhasadtakor megálltak valami faluban, hogy egy kicsit száritkozzanak. Nagy tüzet raktak, kifacsarták a köpenyeget, számba vették a hiányzókat. A falu közepén nagy tűz mellett állott Eperjesi, a melegtől gőzölgő ruhában. Az altisztek sorjában odaléptek eléje s mindegyik jelentette, hogy ki hagyta ott a fogát az éjjeli dulakodásban. Éppen valamelyik káplár beszélt, mikor Eperjesi hirtelen közbe vágott:

- Nini, hát Hajmási hol van a standárral?

- Hajmási? Én nem láttam.

- Én sem láttam.

- Ki látta Hajmásit?

- Tán bement valamelyik házba. Mikor Sopron alól elindultunk, mintha velünk lett volna.

Eperjesi föl pattant.

- *Talán? Mintha?* Így nem szabad beszélni Hajmásiról, a ki a standárra vigyáz. Nézzetek szét rögtön, zörgessetek be minden házba, verjeteek föl minden bokrot és teremtsétek nekem elő Hajmásit.

Az altisztek szétszaladtak a parancsot teljesíteni. Nem telt bele husz minutum, visszatértek jelenteni, hogy sem Hajmási, sem a zászló nincs sehol. Eperjesi éppen nagyot huzott egy fakannából, mikor az utolsó ember beszélt neki. Dühösen belevágta a vizeskannát a tűzbe s a veszprémi szűrőn nem cifrább a kivarrás, mint a milyen cifra káromkodás az ő száját elhagyta. Majdnem orditva így szólt:

- Hát mi történt vele? Áruló lett s a zászlóval az ellenséghez pártolt? Agyonütötték s elvették tőle a standárt? Vagy fejbe verték, ott fekszik valami utszéli árokban a lobogóval együtt? Ezekre a kérdésekre meg kell felelni, emberek, vagy oda a becsületünk. Azt a zászlót a fejelelem külön adta ennek a századnak, mert rászolgáltunk, mert megérdemeltük. És most elveszitsük? Ha azt a zászlót vissza nem szerezzük, akkor én fejbe lövöm magamat, titeket pedig szélnék eresztelek. Mehet ki-ki haza vagy a hova akar, de Rákóczi fegyverét többet nem forgathatja. Azért hát lóra és utánam!

A kuruc csapat lázas sietséggel vetette magát lóra. S néhány perc múlva a rossz, nedves utakon, feneketlen sárban csobogott vissza Sopron felé. Jaj azoknak a németeknek, a kik most

e vad farkasok elé találhatnak kerülni. Jobb lett volna nekik, ha kékszemű, szőke édesanyjuk soha e világra nem szülte volna őket.

A csapat közepén lovagoltak a hajduk, a kiknek Halasi Fekete Péter káplárjuk százszor is ismételte, hogy a nélkül a standár nélkül, a melyet a fejedelem a maga kezével adott nekik, ő is halottnak érzi magát és az egész csapatot. El tudta viselni kedves szülei halálát, nem ejtett könyvet, mikor legjobb pajtásai elhullottak mellette, de ha ezt a zászlót vissza nem szerzik, ezt ő tul nem éri. Nem tesz kárt magában fegyverrel, de érzi, tudja, hogy megszakad a szive. Ha pedig ez nem történnék meg, akkor megteszi azt, hogy kálvinista ember létére, beáll kolduló barátnak a franciskánusok érsekujvári kolostorába.

Utjokban az első akadály egy német muskétás csapat volt, mely valami kis völgyben táborozott. Mint a héja a jámbor csibékre, úgy csaptak le a muskétásokra s nem is összevagdalták, hanem a földbe gázolták őket. Csak két tisztjüknek sikerült lóra kapni és Sopron felé elvágtatni. Egypár kurucot leütöttek a rövid dulakodásban, a többi bús elszántsággal a szívében haladt tovább vakmerő útján. Már egészen világos volt, mikor a mult éjjeli csatatér közelébe érkeztek. Egy kis dombról lenéztek a síkságra, melynek tulsó szélén Sopron falai és tornyai látszottak. Mikor Eperjesi az ellenségtől erősen megszállt várost meglátta, föleszmélt elbusultságából, hátrafordult a csapathoz és így szólt:

- Legények, a mi zászlónkat talán abból a városból kell elhoznunk, a melyet nálunknál sokkal erősebb ellenség védelmez. Hát azt mondom, hogy most mindenki feszítse meg karjának legvégső erejét és úgy verekedjék, mintha a fejedelem szeme előtt állna. Lehet, hogy sokunknak ez az utolsó csatája, azért vagdaljon ez össze magának egy egész életre való németet. Mindenki nézze körül kardját, csákányát, buzogányát, pisztolyát, veregesse meg a lova nyakát, biztassa meg a paripáját. Aztán Isten nevében előre!

Maga Eperjesi is leszállt a lóról és jól körülnézte a nemes állatot. Minden rendben volt. Akkor elővette a pálinkás csutorát és jót huzott belőle. A katonák hasonlóképpen tettek. Mindenki megvizsgálta lovát és fegyverét, áldomást köszöntöttek egymásra a butykosból, mintha hosszú időre elbucsznának. Halasi Fekete Péter félrehuzta a vén Csopánt és így szólt hozzá:

- Öreg pajtás, ha látod, hogy olyan sebet kaptam, a mely tehetetlenné tesz, fogd a pisztolyodat és lőjj bele a fülembe, nehogy sebesülten a német kezébe kerüljek és csuffá tegyen.

Csopán nem felelt semmit, csak szomoruan lehajtotta a fejét. Fekete Péter folytatta:

- De hát ennek meg kell lenni, mert a zászló nélkül vissza nem térhetünk. Nagyon jól tudja ezt Eperjesi főhadnagyunk is, hogy a zászlót vissza nem kaphatjuk. Nem is azért vezetett vissza minket ide, hanem azért, hogy becsülettel meghaljunk, ha már becsülettel élni nem tudunk. Isten megáldjon, cimborá.

E pillanatban Sopron felől trombitaharsogás hallatszott s a mint a kurucok odanéztek, látták, hogy két ezred dragonyos bontakozik ki rendes, vagyis francia szabású csatasorban. A huszárok egy pillanatig némán nézték a legalább is tiszteres ellenséget, a paripák is a fülüket hegyezték s nyugtalanul nyertettek. Ugy látszik, a hajnali kaszabolásból megmenekült két tiszt zavarta föl és készítette elő a soproni helyőrséget. Eperjesi kivonta széles fringiját, megcsókolta s nyers kedélyességgel így kiáltott a csapatja felé:

- Fiuk, az áldóját, szép temetésünk lesz. A császár legfényesebb katonáit küldi ellenünk. Hát jól van így, ezekből való cselédek masíroznak előttünk, mikor a másvilág kapuján bevonulunk. Hajrá, kuruc!

- *Hajrá, hajrá!* - ordított a kis csapat s a vérig sarkantyuzott lovak mint a fürgeteg, zudultak alá a dragonyosokra.

Még ezek magukhoz sem tértek bámulatukból e kis csapat vakmerőségén, a kurucok már ott dultak soraikban. A székely Orbán, a hajdu Csopán, vele a székelyek és a hajduk elbusult dühvel, a kengyelben állva, irtóztató csapásokat osztogattak jobbra és balra. Eperjesi első vágásra leütött egy kapitányt, a ki estében vághatott csak vissza s véres cafattá vágta a vezér oldalát. A dragonyosok egy hirtelen kanyarulattal egyszerre bekerítették a magyarokat. A magyar csapat az első támadásra keresztül vágta magát a dragonyos ezredeken. De mikor a németek háta mögött összeszedték magukat, már a százötven legényből csak harminc élt. A többiek ott fetrengtek a német lovak nehéz patkói alatt s a kit a német szablyája megkimélt, azt a paripák halálra taposták. A magyarok gazdátlan lovai pedig bus nyaritással száguldottak tova a sikon.

Eperjesi kitörölte szeméből a vért és rekedten így szólt:

- Fiaim, itt balra, ebben a kis nyírfá bokrosban álltunk az éjjel harcban. Ha a zászlónk nincs az ellenség kezében, akkor Hajmásival együtt itt lesz a bokrok közt. Utánam!

A ronggyá szabdalt véres kis csapat követte Eperjesit, átugratott az árkon s eltűnt a nyírfák között. Csakhamar valami alacsony házikóhoz érkeztek s Eperjesi nagyot kiáltott. Hirtelen megálltak, s leugráltak a lóról. A házikó falának támaszkodva ült Hajmási, a zászlótartó, halva. Üveges, fénytelen szemekkel meredt maga elé, szakálla és melle csupa aludt vér volt. De a zászló nem volt sehol. És ekkor Eperjesi újra fölkiáltott s rámutatott a halottra. Akkor vették csak észre a kurucok, hogy Hajmásinak a jobb karja könyökbe le volt vágva. S megmaradt félkarja véresen és csonkán nyult eléjük. Fekete megszólalt:

- Látjátok, Hajmási nem engedte ki kezéből a zászlót, még halva sem. Le kellett vágni a karját, hogy elvihessék a zászlót. Talán hatalmas keze még most is fogja, még most is szoritja s csak akkor ereszti el, ha lerohad róla. Dicsőség neked, bajtárs, hogy megmentetted a becsületünket. Ha valaki mégél közületek, fiaim, menjen vissza Balogh Ádámmal és jelentse neki azt, a mit itt most lát. Most pedig lóra fiuk és folytassuk a harcot.

Mire a kurucok lóra kaptak, a kis erdő már körül volt kerítve. S a harminc ember ott vágtatott neki a dragonyosoknak, a hol azok legsűrűbben állottak. S a magyarok Istenének a szeméből kihullott egy könnycsepp, mert siratta legvitézebb katonáinak elestét...

A ki ezt elmesélte, az nem volt más, mint Bató debreceni diák, az egyetlen, a ki megmaradt Eperjesi századának a pusztulásából. Megjelent hűségesen Balogh Ádám brigadéros előtt, elmondta neki, hogyan vették el Hajmásitól a standárt, hogyan indult el a keresésére Eperjesi az egész századával és hogyan pusztultak el mind örök dicsőségére a kuruc harci névnek. S ez a Bató diák, mikor ezt elmondta, még maga is hét sebből vérzett és Isten csodája volt, hogy még egy szikra élet szorult belé.

BLAHÓ.

A fehérhegyi tótok a legpompásabb kurucverekedők voltak. Legtöbbnyire Ocskay brigádjához tartoztak s valamennyi ausztriai betörésben résztvettek. Egy-egy ausztriai betörés után zsákmányrészükkel megrakodva, visszatértek falvaikba, ott főnt a morva határszélen s kipihenték fáradalmaikat, míg a vezér parancsa újra harcba nem szőlította őket.

Egy őszi napon valamelyik fehérhegyi faluba egy csapat liptómezei tót érkezett csekély podgyással, egy-egy baltával fölfegyverkezve s gyalog. A községházánál megállapodtak s kérdezősködtek a bíró után.

Egy jól táplált, természetes férfiú állott eléjük, kijelentette, hogy ő a bíró, s kérdé, hogy mit akarnak.

- Liptómezeiből jövünk, a mi falunkat földelték a labancok, nincs maradásunk. Eljöttünk, hogy beálljunk kurucnak, mert szeretnénk boszut állani azért, a mit rajtuk elkövettek.

A bíró végignézett rajtuk s szólt:

- Jól megtermett legények vagytok, erő van bennetek a fegyverforgatásra, csak az iskolát nem végeztétek még el.

- Miféle iskolát?

- Nem olyan iskolát gondolok, a milyen Nagyszombatban, Pozsonyban, meg Nyitrában van. De hát tudjátok, a háborút is meg kell tanulni. Nem olyan közönséges mesterség az. Nem úgy van, hogy ma fölcsapsz katonának, holnap már mégy a csatába. Parasztok vagytok ti még, katonát kell faragni belőletek.

Egy fiatal, magyarosan kipödrött bajuszu legény megszólalt:

- Ne tanitson kegyelmed bennünket. Jártak nálunk is kurucok, hallottam tőlük, mi a jó katona. A ki nem fél a haláltól, az jó kuruc. A többi mellékes.

A bíró fölcsattant:

- Kis öcsém, te nagyon jól forgatod a nyelvedet, de ha kétszer olyan jól forgatnád, sem ijednék meg tőled. A hogy itt előtted állok, csak falusi bíró vagyok, azt hiszed, de tudd meg öcskös, hogy olyan községben vagy, mely nyolcvan fickót ad Ocskay csapatjának. S a mikor itt a dombon a templom harangja megadja a jelt, ezek a békésen dolgozó parasztok egyszerre vad katonákká változnak át s elszántan robognak a brigadéros zászlaja után. Csak azért mondom ezt, nehogy azt hidd, hogy itt holmi jámbor földturókkal van dolgod.

A fiatal legény újra megszólalt:

- Ne haragudjék kegyelmed, nem vaktába vetődtünk mi ide, hanem éppen mert tudtuk, hogy ezen a vidéken olyan kurucok laknak, a kiktől mi megtanulhatjuk a hadi mesterséget.

A bíró szelidebb hangon így felelt:

- Nem haragszom rád, öcsém. Jegyezd meg általában, hogy én csak dühbe jönni szoktam, de haragudni nem. Tőled is csak azt vettem rossz néven, hogy úgy tetszett, mintha nem ismerted volna el, hogy jussom van beleszólni a katona-mesterségbe. Pedig lásd, fiam, én Ocskay brigadéros uramnak minden hadjáratában részt vettem s ha kíváncsi vagy rá, milyen lovat kaptam tőle ajándékba, eredj az istállóba s nézd meg. Különben talán jobban megtudod, hogy ki vagyok, ha megmondom a nevemet. Blahó vagyok.

A tótok összenéztek s az egész csapat egyszerre lekapta a süvegét. Blahó a legjobb gerilla-vezér volt a tótok között. Ocskay mindig magával vitte harci kirándulásain s nem egyszer veszedelmes kémiszolgálatokra használta. A fiatal tótlegény ragyogó arccal nézett Blahóra s így szólt:

- Most már igazán nem tudom, hogyan szólítsam kegyelmedet, Blahó uram. Hanem ha itt maradunk a faluban és mulatni találnánk, akkor eldanolom a Blahó uramról szóló nótát, a melyet Liptóban is nagyon jól ismerünk. Annyit mondhatok, hogyha egyenesen a mennyországba csöppentünk volna bele, nem örülnék annyira, mint így, hogy itt vagyunk. Fogadjon föl bennünket katonának, Blahó uram.

A bíró egyet rántott a vállán, aztán meglehetősen hidegen így szólt:

- Fújjátok ki magatokat, faljátok valamit, aztán majd, ha hivatlak, előjöttök s beszélünk a dolgról.

Ezzel otthagyták őket. A legények sorba ültek a hosszú tornácon, falatoztak valamit, azután friss vizet ittak rá s várták a bíró üzenetét.

Már sötét este volt, mikor egy gyerek jött a bíró házatól azzal az üzenettel, hogy a bíró uram szívesen látja őket egy ital borra.

Cserepes kőháza volt a bírónak, magas kőfalkerítéssel. Az óriás udvar közepén nagy tűz égett, melyet körülült egy csomó ember. Valamennyien a földön ültek vagy maguk alá gyűrt gubán, csak a bíró helyezkedett el valami szép karosszékekben, melyet onnan tulról, Morvaországból hozott egy főúri kastélyból. A lipitói legények illedelmes köszönéssel állítottak be s a bíró intésére leheveredtek a tűz mellé. Hosszu ideig hallgattak, nyilván azt várták, hogy Blahó megkezdje a beszélgetést. Nemsokára odagördítettek és csapraütöttek egy akós hordót, egy kövér asszony egy csomó fakupát helyezett melléje. De senki sem kínálta a lipitóiakat. Újabb csöndesség után Blahó megszólalt:

- Hát ti katonák akartok lenni?

- Azok.

- Még pedig a Rákóczi fejedelem katonái?

- Azok.

- Volt-e már karabély vagy muskéta a kezetekben? Tudjátok-e, hogyan kell a puskát tölteni, elsütni és szárazon tartani, hogy meg ne rozsdásodjék? Mert jegyezzétek meg, hogy a muskéta éppen olyan kényes jószág, mint az asszony: vigyázni kell rá, gondozni kell, jól kell vele bánni, mert különben épp a legfontosabb pillanatban hagyja cserben az embert. Hát a fokost tudjátok-e forgatni? Tudjátok-e, mikor kell ütni a fokával és mikor az élével? Hát buzogány volt-e már a markotokban? Tudjátok-e, hova kell ütni a buzogánnyal és hova kell ütni a fokossal, hogy elevenre találjon? Hát az emberi testet ismeritek-e? Különösen pedig a mi ellenségünknek, a németnek az emberi testét? Mert azt is tudnia kell a katonának, hogy hol gyöngye az ellenségnek a teste, hol ütheti meg úgy, hogy egyszeribe vége legyen. Mert látjátok, fiaim, a magyart hiába vágod kupán, föl se veszi, de ha németnek a koponyájára szól egyet, az rögtön följajdul és elfekszik az árokban. Azt már nem is kérdelem tőletek, hogy a szablyával tudtok-e bánni, mert hisz parasztok vagytok, kard sose volt a kezetekben. Azt sem kérdelem, hogy ugyan mit csinálnátok, ha a lovastámadás titeket gyalog érne? Mert erre bizony feleletet adni nem tudtok. Hanem láthatjátok ebből, a mit én itten elmondtam, hogy a katonamesterségnek számos fortélyja van, a mit meg kell tanulni. A ki a legokosabb közületek, az feleljen nekem.

A magyaros pófáju hetyke fiatal tótlegény fölkel. Sujtásos dolmányát egy lóditással hátravetette és átvette a fölkinált szót:

- Blahó uram, nem azért szólok én, mintha talán legokosabb volnék a csapatban, hanem azért, mert legtöbb világot láttam társaim közül. Jártam Kassán és láttam a fejedelmet, szolgáltam uri háznál, mint belsőinas és forogtam katonák között. Azt mondom én a kegyelmed ékes beszédére, hogy igaza van. A katonamesterség nem könnyű mesterség. De még sem kell olyan sokáig tanulni, mint a csizmadiaságot. Igaz, hogy nem mindenki alkalmas rá, mint a csizmadiaságra, hanem a ki alkalmas, az egy-kettőre megtanulhatja. Látja kigyelmed, nekem nagyon jó dolgom volt a városokban, katona lehettem volna könnyen, mert hívtak ide is, oda is. Mégis hazamentem. Még pedig lány miatt mentem haza. De mikor már elvettem volna a lányt, rajtunk ütött a labanc és kipusztított mindenünkből. Földönfutókká lettünk. Bizony mondom kegyelmednek, Blahó uram, az ilyen emberekből jó katonák lesznek, a kiknek otthon füstölög a házuk, a melyben születtek s a kik édesanyjuk, meg a mátkájuk holttestét a füstölgő romok alul kaparták ki. A kik világgá mennek, megkeresni és megölni a gyujtogatókat, az asszonyok gyilkosait.

A legény a nagy indulattól elfuladt és elhallgatott. Csak szemei villogtak szokatlan tűzben. Blahó kedvteléssel legeltette rajta tekintetét. Azután rövid szünet után megszólalt:

- Ember vagy a talpadon, öcsém. Szeretem az ilyen beszédet. Eresszétek meg a csapot, jól fog esni egy ital bor.

Néhány fiatal legény fölugrott és a kupákat megtöltötte. A kupák mellett előkerült egy csomó finoman metszett pohár, mely szintén Blahó gazdának morvaországi kirándulásából vette eredetét. Minden jelenlévőnek a kezébe jutott valami ivóeszköz, ha más nem, hát süveg. S mikor Blahó ajkához érintette poharát, valamennyien ittak. Természetesen mindenki fenéig üritette s Blahó félredobta a kupáját, így szólt:

- Látjátok fiaim, hogy mi nem élünk nagyon rosszul. De jegyezzétek meg, hogy ezért a jó életért busásan meg kell szenvedni. Látjátok, hogy finom poharakból iszunk és érzitek, hogy finom bort iszunk. De tudjátok meg, hogy ezeket a poharakat én nem a vásáron vettem és tudjátok meg, hogy azt a szőlőt, a min ez a bor termett, biz én nem kapálgattam. Ez mind hadi zsákmány. Összeszedtük odaát Morvaországban, mert már csak inkább mi vegyük hasznát, mint a német. Ezt a jó Isten sem akarhatja másképp. De ebből nem következik, hogy a mi életünk valami gyöngyélet. Egyszer *haj*, másszor *baj*. Mi itt a határon lakunk és minduntalan üzeni a brigadéros uram, hogy *Na szablye!* (Kardra!) akkor aztán itt kell hagyni jó bort, meleg kuckót, szép asszonyt, siró gyereket s követni kell a trombitát, mindhalálig. Mikor aztán visszafelé jövünk, igaz, hogy egy kis zsákmányt hozunk magunkkal, selyemszoknyát, fülbevalót, bársony-cipellőt, lovat, marhát, de aztán a nagy örömbe gyász is keveredik, mert egypár társunk otthagya a fogát idegen földön, a hol a hollók, meg a sasok temetik el.

Blahó körülnézett s hangosan kiáltott:

- Álljon elő a falu legöregebb embere!

Lassu mozgással egy koromfekete, erőteljes, negyven-negyvenöt éves férfi lépett a tűz fénykörébe és ott megállt.

- Hány esztendő vagy, Patek?

- Szentgyörgynapkor voltam negyvenhárom esztendő.

- Hát Isten éltesse még vagy negyvenhárom esztendeig, de nem hiszek benne. Ez a mi legöregebb emberünk, fiaim. Látjátok, mi nem élünk hosszú életet. Pedig emberemlékezet óta

itt beteg nem volt senki. Mi nem betegeskedünk, csak meghalunk. Még pedig háboruban halunk meg. Látjátok, ilyen a katona élete. Ha jól emlékszem, öt év óta ennek a Pateknek az apja volt az egyetlen ember, a ki természetes halállal halt meg...

- Igaz, - erősítette Patek - köröszkül ment rajta a szekér s abba pusztult bele az öreg.

Patek visszalépkedett a homályba s leheveredett a föbe. Blahó pedig folytatta:

- No, liptómebyeiek, a ki nem vágyik hosszú életre, az csak álljon be közénk katonának. Most pedig bort adjatok nekik!

De a liptómebyei fiú a fakupát, mikor újra tele akarták tölteni borral, behajította a tűzbe s így szólt:

- Én pedig, Blahó uram, több bort nem iszom, mert ura akarok maradni annak, a mit beszélek s a mit cselekszem.

Blahó nagyot nézett erre a kijelentésre s így felelt:

- Igazad van, fiú, a ki nem szokta a bort, ne igyék. Majd ha annyit katonáskodol, mint én, megszokod, hogy soha se veszítsd el az eszedet, akármennyi bort iszol is. Adjatok neki egy kancsó vizet, a bort meg majd megisszuk mi, öreg kurucok.

BÉCS ALATT.

Sűrű bozótos erdőben lassan haladt a kuruc csapat. Még pedig a Halasi Fekete Péter csapatja, mely Balogh Ádám brigádjához tartozott. Legnagyobb részük hajdusági fiukból állott, csekélyebb számmal volt köztük székely s kiegészítette a létszámot egy csomó tót kuruc a felső vidékről. Lehetek összesen vagy százan. Alsó-Ausztriát dulták négy nap óta, most pedig elszakadtak a főseregtől s találmra haladtak előre az erdőben.

Valami osztrák grófnál állapodtak meg vacsorára, természetesen a nélkül, hogy a gróf meghívta volna őket. A grófnak a kastélyban maradt cselédségét szintén meghívták a lakomára, a miből persze berugás s verekedés lett, a cselédeket fejbe verték s a kastélyt fölgyújtották. Mert hát a hideg őszi éjszakákon így melegedett a kuruc Ausztriában. Valami inspektora a grófi háznak, a kit nem bántottak, mert finom lengyel pálinkaféléket adott a kurucoknak, Fekete uram mellől nézte a lángtengert s egyszerre csak oldalba döfi az alvezért s így szól:

- A császár ma nyugtalanul alszik Bécsben.

- Miért?

- Mert ezek a lángok oda látszanak ám s fél Bécs találgatja, hogy ugyan mit gyujthattak föl a kurucok?

- Nem szeretem a dolgot, - szólt elborult arccal Fekete Péter.

- Micsoda dolgot? - kérdi az inspektor.

- Azt, hogy a császár ébren van, mert ha alszik, kevesebbet árt nekünk. De hát nem erről van szó, hanem hát mondd csak ember, olyan közel vagyunk mi Bécshez, hogy ez a láng belátszik oda?

- Talán még olvasni is lehetne a világánál. Ha egy órát mentek innen napszállat felé, a schönbrunni vadaskertben vagytok.

A körülálló hajduk szeme fölillant s megszólalt Csopán, a vén hajdu, a ki különféle dulásokból olyan jól ismerte Ausztriát, hogy bármely iskolába elmehetett volna geográfiai professzornak:

- Jártam én ott Ocskayval, van ott őz, fácán, szarvas, nyul, vaddisznó. Mi csak körösztil lovagoltunk egy tört útján s a nélkül, hogy a fegyverhez nyultunk volna, agyongázoltunk hetvenöt nyulat.

- Vadászni nem vadásztatok?

Csopán megvetőleg nézte végig a kérdezőt s így felelt:

- Persze, mert mi talán a császár egyenes meghívására mentünk oda, udvari vadászatra? Nem úgy volt az, komám. Hatszázan nyargaltunk akkor Ocskayval Bécs falai alatt s csak kétszázan tértünk vissza. Mi is csak úgy, hogy három ezred dragonyoson keresztül vágtuk magunkat s úgy menekültünk a vadaskerten körösztil.

Egy furfangos képű legény megszólalt:

- Azt szeretném tudni, Csopán bátya, ha oly gyorsan haladtatok, hogy értetek rá megszámolni a nyulakat?

A katonák közt nagy röhögés támadt e kérdésre, de Csopánt ez nem hozta zavarba, egész nyugodtan így felelt:

- Jegyezd meg tejfölösszáju öcsém, hogy a kuruc sose fut olyan sebesen, csak ha támad, hogy ilyen apróságra, mint az elgázolt nyulak megszámlálása, rá ne érjen. Nem mondom én, hogy fölszedtük a nyulakat, erre már csakugyan nem volt idő, de a leghátul jövő csapat tisztára megszámlált vagy hetvenöt nyulat. Tizzel tévedhetett, de többel nem.

A röhögés természetesen megszűnt s mindenki olyan pofát vágott, mintha hinné Csopán gazda elbeszélését, a mi annyival is inkább tanácsos volt, mert az öreg nagyon is hajlandónak mutatkozott a kezeügyében eső fokossal fejbekólintani a hitetleneket. A beszélgetésnek azonban lett egy eredménye: Fekete Péternek szöget ütött fejébe a császári vadaskert közelléte s benfentes katonáival félrevonulva, rövid tanácskozás után elhatározta, hogy megtiszteli becses látogatásával.

Fekete Péter körülnézett még egyszer a melegedő kurucokon, aztán kiadta a rendeletet, hogy *nyergelj*. Sokan elégedetlenek voltak a kiadott rendelettel, mert már végignyújtózkodtak a hatalmas tűz mellett és az éjszaka hátralévő részét nyugalomban akarták tölteni. Azoknak sem tetszett a parancs, a kik csak most kezdtek az iváshoz. Sokan a bográcsokra mutattak, melyekben csak most kezdett rotyogni a pörkölt. Egy egész csomó ember szalonnát piritott. Mások egész ökörcombokat húztak nyársra s nagyokat nyelve, ügyelték a pecsenye sistergését. Szóval a csapat vacsora előtti kedélyes hangulatban volt s erősen morgott, mikor az alvezér a parancsot a nyergelésre kiadta. De Fekete értett a nyelvükön s meg is szólalt, mondván:

- Vitézek, katonák, ide hallgassatok! Én tudom, hogy a kurucnak legnagyobb öröme, ha tiz poltúrás szalonnáját negyvenezer talléros kastély lángjainál sütheti. Azt is tudom, hogy a gyomrát nagyon jól melegíti az a bor, a melyet grófok, hercegek és császárok elől iszik meg. De még jobban tudom, hogy mi melegíti a kurucnak a szivét. Hát megmondom nektek. Ha innen tiz nyillövésnyire megyünk, ott vagyunk a császár vadaskertjében, a melyben csak ugy hemzsegnék a ritkánál ritkább vadállatok. Ha mi abba betörünk és elpusztítjuk, Bécs város szemeláttára, örökre híres dolgot mivelünk, a melyről még az unokáink is mesélni fognak. Ha a fölvert és megijedt szarvasok, meg vaddisznók Bécs utcáin fognak csörtetni, akkor majd tudni fogják a bécsiek, hogy a kurucok vannak itt látogatóban. Ott kínálkozik minekünk finom vacsora! Majd beizenünk Bécsbe, hogy küldjenek egy ital bort, hogy áldomást ihassunk az egészségükre.

- Lóra, lóra! - kiáltottak a hajduk, a bográcsokat fölrugták, csak Blahó, a fehérhegyi tapasztalt tót kuruc csóválta a fejét s így szólt Feketéhez:

- Vezér, nem védik azt a vadaskertet?

Fekete éppen a kardját kötötte fel s megvetőleg fordult vissza a tót elé.

- Te Blahó, nem szoktál te félni.

- Nem is félek én, vezér, csak vigyázok magamra. Nem egyszer jártunk mi már együtt a poklok országában, a mikor nagy hasznát vették a Blahó óvatosságának. Tudod, meghalni nem baj, de életben maradni sem szégyen. Mi a fenének hagyja itt a fogát annyi jó vitézünk, ha nem éppen szükséges?

- Hát jól van, Blahó, ha nem lesz ellenség, elől mennek a tótok, ha pedig ellenség lesz, elől mennek a hajduk, ezt ígérem neked.

Erre már Blahó is felkötötte a kardját s visszafelelt:

- Nincs itt tót és nincs itt magyar, itt csak kuruc van. Lóra!

Egy lóditással az egész csapat lovon termett s belemélyedt a bozótos, cserjés, ritkás erdőbe. Fekete lóra ültette az inspektort is s maga mellé vette, hogy mutassa az utat. Valami egy óráig

haladtak s akkor egy meglehetősen jó karban lévő, a sötétben is fehérő országútra érkeztek. Az inspektor szerint ez a pozsonyi országút volt. Fekete Péter éppen föl akart ugratni rá, mikor a távolban egyszerre hatalmas, ünnepies harangszó kondult meg.

- A bécsi Szent István-templom öreg harangja - szólt az inspektor.

Fekete pedig hátra fordult a nyeregben s így kiáltott:

- Legények, halljátok? Ez a bécsi öreg harang. A ki köztetek jó pápista, leveheti a kalapját és imádkozhatik.

A hátsó sorból visszafelelt egy fiatal hang:

- Ha pápisták vagyunk is, a bécsi haragnak nem imádkozunk.

A csapat helyeslőleg mormogott a kijelentésre. A következő percben keresztülkaptattak az országúton s belemélyedtek egy erdőbe, mely az inspektor szerint már a császári vadaskerthez tartozott. Látszott is rögtön, hogy ez nem afféle vadon, mert keresztül-kasul utak szelték s a kuruc csapat a lassan derengeni kezdő hajnali szürkületben könnyű szerrel robogott végig rajta. A fiatalok egyre szólitgatták a vén Csopánt, hogy *bátyó, hol a nyul, a kit kend ígért*, ez egyre felelgetett vissza: *bolond, alszik az ilyenkor*. Nagy csöndben haladtak egy újabb órát, akkor érkeztek oda, a hol az erdészek és a vadászok laktak. A házakat körülvették s a lakókat egy szempillantás alatt fölverték. A halálra ijedt emberek rémülten könyörögtek, hogy életüket kiméeljék. Fekete megnyugtatta őket, hogy nem lesz semmi bántódásuk, csak most elő mindennel, a mi ennivalójuk van, süssenek, főzzenek vacsorát a kurucoknak, mert ők itt, Bécs falai alatt jóízűt akarnak falatozni. Nemsokára lobogtak a tábortüzek s a kurucok hordták a vizet a bográcsokba. Jól megszokták már a tábori kalandos életet. Mindenki tudta a dolgát. Az egyik tüzet rakott, a másik vizért szaladt, a harmadik nyársat faragott, a negyedik a hust tisztította, az ötödik a lovakra viselt gondot, egy csapat kiment portázni a bécsi utra, hogy jelentse, ha majd ellenség közeledik. Ennivaló volt bőven, mert ott hevert vagy öt frissen elejtett szarvas, egy rakás nyul és fácán, melyet hajnalban voltak beküldendők a császári udvar asztalára. Ezeket az állatokat kezdték a vadászok és a kurucok rögtön bontani, nyuzni, koppasztani, fölaprítani. Mikor javában folyt már a munka, egy fiatal székelly harcos oda-furakodik Fekete Péterhez és szól:

- Vezér! A mint itt körüszaglásztam, találtam egy házat, a melyben három ketrec volt. A mint a ketrecet megütöttem a kardommal, olyat ordított a sötétbe valami fenevad, hogy szinte a nehéz nyavalya tördelt tőle. Mi lehet ott?

A vezér mellett egy földre terített szűrön hevert Bató debreceni diák, a kinek nagy tudományos hire volt a csapatban s a ki mikor látta, hogy Fekete kérdőleg tekint rá, rögtön megszólalt:

- Oroszlán lesz az, vagy tigris. Nézzük meg!

Fekete magához vette a diákot, a császári fővadászt s a székelyt, a ki egy égő hasábfát ragadott a kezébe s követve a kíváncsi kurucok seregétől, a kérdéses ház felé indult. Mikor beléptek, iszonyu ordítás fogadta őket, mely a legbátrabbak szívét is megremegettette. De azért beléptek és látták, hogy az egyik ketrecben két gyönyörű példány oroszlán, a másikon két leopárd, a harmadikban egy pár hiúz volt. A kurucok nagyot báméskodtak, soha életükben ilyen állatokat nem láttak. A fővadász aztán fölvilágosította őket, hogy ezek rengeteg drága vadállatok, melyeket ő felsége valami keleti császártól kapott ajándékba Afrikából vagy Ázsiából s vasárnaponként a bécsi nép seregestől tódul ki megbámulni őket. Fekete egy darabig mustrálta a fenevadakat, melyek iszonyu bömböléssel ugráltak a ketrecnek, aztán hátrafordult s így szólt katonáihoz, a kik szorongásig megtöltötték a házat:

- No fiuk, ettetek-e már oroszlán-pörköltet?

- Nem, nem, - rikoltoztak vissza a legények. Némelyik még a hetvenhetedik öregapját is emlegette, a ki természetesen szintén nem evett.

- Na, hát eszünk máma, a ki angyala van! Jőjjenek a karabélyosok s végezzenek velük!

A karabéllyal ellátott lovaskatonák bevonultak s agyonlőtték a vadállatokat. Azután a legények benyomultak a ketrecekbe, kivonszolták az állatokat. Huszan is húzták, tizen is nekiestek nyuzni és darabolni. Azt senki sem kérdezte, hogy jó lesz-e vagy szokás-e ilyesmit enni? Nem féltette a kuruc a gyomrát, ha tegnap koplalt, hát ma oroszlánt eszik, aztán ott ragyogott mindenkinek a szemében az öröm, hogy egész Bécs városa hanyatt fogja vágni magát, ha megtudja, hogy mi történt a csudálatos szörnyetegekkel: megették a kurucok. Hogyne ennék meg a németet, mikor az oroszlánt is megeszik!

Nem telt bele egy félóra, az oroszlán-pörkölt és a leopárd-gulyás csak olyan becsületesen rotyogott a bográcsban, mintha közönséges marha volna. De mielőtt még hozzáfoghattak volna, a bécsi utra küldött csapatból vágatva jött egy hajdu azzal a jelentéssel, hogy Bécsben mozognak. Még nem jönnek, de már félreverik a harangokat és nagy lárma hallatszik. Fekete Péter erre kiadta a parancsot, hogy gyujtsák föl az erdőnek Bécs felé eső részét, hogy ezzel majd a megérkező ellenségnek útját állják. Ujabb fél óra múlva az egész portyázó lovascsapat megérkezett, jelentvén, hogy valami gyalogellenség érkezik. Nem nagy gondot okozott ez a kurucoknak, mert hiszen németek is, meg gyalog is vannak. Nyugodtan neki ültek tehát és elfogyasztották a félig nyers oroszlán-pörköltet és leopárd-gulyást. Kemény volt, rágós volt, de hát a kuruc foga még keményebb, megbirkózott vele. Ha pedig egyszer a gyomrába került, akkor nem volt baj, mert az megemésztette a vasat is. Mikor mindenki jóllakott s megtörölte száját az ingeujjával, Fekete kiadta a parancsot, hogy *lóra*. Nem mintha a német szoritaná őket, hanem mert az erdőégés terjedése azzal fenyegetett, hogy elvágja az útjukat. Még a szarvashusból a tarisznyába is raktak egy csomót vacsorára, egy pohár bort is köszöntöttek még a császár egészségére, azzal lóra kaptak és csendesen kocogtak vissza az uton, a melyen jöttek.

Igy esett meg a híres nevezetes schönbrunni kirándulás, melyet az egykoru német krónikás *szemtelenységnek* nevez.

KURUCOK UTJA.

Béri Balogh Ádám lovasezrede nagy örömben volt. Azt a parancsot kapta, hogy menjen keresztül a Lajtán és csináljon egy kis kirándulást Alsó-Ausztriában. Az ilyen kirándulás volt a kuruc katonának legnagyobb öröme. Idehaza is sokszor kénytelenítettett egy-egy labanc falut földulni, de azt nem tette olyan szívesen, mert ha labanc is, mégis csak a magyar föld pusztul vele. Ausztriában azonban ha pusztít, azzal csak a németnek tesz kárt, a mi pedig annyi, mintha a magyarnak tenne hasznót. A vitézek hát készültek hadakozásra és a zsákmányolásra.

Különös örömet szerzett a parancs egy székely csapatnak, mely alig egy hete állott be huszárnak a Balogh Ádám ezredébe. Ezeket a székely fiukat a brigadérosnak háromszéki atyjafia küldötte szépen kicirkalmazott ajánlólevél kíséretében, mely szerint azért mennének az ifjak Nagy Magyarországra és különösen Balogh Ádám zászlója alá, hogy a hadimesterségben magukat tökéletesítsék. Egy hete voltak ott a góbék, de már is elégedetlenkedtek, mondván, hogy ők nem azért jöttek ide, hogy megpenészedjenek, ők itt nem hogy nem tanulnak semmit, de azt is elfelejtik, a mit otthon tanultak. Fekete kuruc őrmester, a kit odaadtak melléjük, hogy a fiukra különösebben ügyeljen, csak sodorintotta a bajuszát és nem felelt a panaszkodásra semmit. Gondolta magában, hadd rángatózzanak a fiatalok, majd eszükre térnek, ha egy párszor fejbe verik őket s két napig feküsznek a fagyba, valami utszéli árokban s csak akkor jutnak ahhoz, hogy a felcser bekötözze őket.

Végre megfújták a trombitát, a lovasok nyeregbe szálltak s a csapat elindult az ország határa felé. Hajnaltól majdnem délig mentek szakadatlanul, csak valami utszéli patakban itattak meg egyszer. Délben tanyát töltek, ember, állat rendesen megebédelt s nagyot pihentek, hogy odaát az ellenséges országban friss erőben legyenek.

Ebéd után Fekete Péter strázsamester a székelyek betanításához fogott.

- Tudjátok-e hová megyünk?

Orbán, a székelyek közül a legvénebb, a ki már Stambulban is járt valami követség kíséretében s a ki valami tatár nyilnak a nyomát viselte a balpofájában s a kit mindezekért a társai a legvitézebbnek és a legokosabbnak tartottak, így felelt:

- Már hogyan tudnók? Abba az országba megyünk, a hol a német lakik.

- De hát azt mondjátok meg, melyik részibe megyünk?

Orbán visszafelelt:

- Az már nem az én dolgom. Elül megy Balogh Ádám, utána meg megyek én. Ha azt mondja, szállj le a lóról, leszálok. Ha azt mondja, ülj föl a lóra, fölülök. Ha azt mondja, üsd, vágd, nem apád, ütöm, vágom, mert nem apám.

A vén Fekete figyelmesen hallgatta a székelyt.

- Jól beszélsz, öcsém, ha kardodat is úgy forgatod, mint a nyelvedet, akkor jó katona lehetsz. Látszik, hogy ravasz emberek, szászok, meg görögök közt köszörülted az eszedet. El is hiszem, hogy azokat a keleti országokat ösmered jól. De már azt, a hová most megyünk, bizony nem ösmered. Pedig nem árt a katonának, ha előre tudja, hogy miféle néppel lesz dolga. Hát én azt mondom nektek, hogy mi most Bécsbe megyünk, abba a Bécsbe, a hol a császár lakik.

A székelyek meglepett arccal néztek egymásra. *Bécs, császár, fenét!* - ilyen kiáltások hallatszottak. Fekete pedig folytatta:

- Ocskay szorítja a tulsó oldalról. Nagy csendben halad előre, hogy a német ne vegyen észre semmit. Mikor aztán mi innen alulról rátörünk, a tulsó oldalról már bekeríti Ocskay. Így aztán a német nem menekülhet.

A székelyek föl villanó szemmel néztek össze s ki-ki a vágyakozása szerint kérdésekkel ostromolta Feketét.

- Mennyi esik egyikünkre a zsákmányból? Hány ember védi a várost? Hova visszük a császárt, ha a kezünkbe kerül?

Fekete csöndesen hallgatta a hevesen tóduló kérdéseket s mikor már a csapat elhallgatott, akkor megszólalt:

- Nem Kézdivásárhely ez komám, hogy olyan könnyen el lehetne foglalni. Aztán többen is őrzik a császárt, mint nálatok a királybirót. Nem úgy van ám, a hogy ti gondoljátok, hogy ha kinyujtom a kezemet érte, már mindjárt enyém is Bécs városa.

Orbán dühösen felelt vissza:

- Én mégis a mondó vagyok, bátyám, hogy könnyebb elfoglalni Bécset császárostul, mint Kézdivásárhelyt.

- Miért, öcsém?

- Azért, bátyám, mert Kézdivásárhelyt székelyek védik, Bécset meg csak németek. Különbözik a mi dolgunkban van ám egy hiba, s az lesz az oka, ha Bécset nem foglaljuk el.

- Ugyan mi?

- Az, bátyám, hogy Balogh Ádám ezrede és az Ocskay brigádja nem székelyekből áll.

- Mondom, hogy a nyelvedet emberül forgatod! Erre az utolsó pedig azt mondom neked öcsém, hogy hát csak jöjjenek azok a székelyek, a nagyságos fejedelem nagyon szívesen látja őket. Mert a hadjárat már esztendő óta tart és szűkibe vagyunk a jó katonáknak. De hát nem erről van szó. Arról az országról van szó, a hová mi most megyünk. Arról ne is álmodjatok, hogy Bécset bevesszük, nagyon kemény dió az most nekünk, sok nehéz ágyú kéne hozzá. De megriogatjuk őket egy kicsit s egyet-mást elcsipünk tőlük. Talán valami generálist, a kivel kiváltjuk a mi fogoly tisztjeinket, vagy valami nagy gulyát, a melyet a városnak eleségül hajtának. De meg ezenkívül is ellenséges országban mindig csurran-cseppen valami a szegény katonának. Ha a zsoldból kéne megélni, bizony sokszor felkopnák az állunk.

Trombitaharsogás jelezte, hogy *nyergelj*. Ujabb trombitaharsogás parancsolta, hogy *lóra*. Megindult a csapat s este felé ért a Lajtához. Itt újra tábort ütöttek s az volt a vélemény, hogy addig várnak, a míg valami jó záporosó el nem veri a port. Mert a lovascsapat nagy porfelhőt ver és mértföldekre jelzi az ellenségnek a sereg érkezését. De kisebb lovas-csapatokat két órai pihenés után átküldtek a vizen portázni azzal az utasítással, hogy lehetőleg csipjenek el egy csomó ellenséges katonát s hozzák be a táborba, a hol majd kivallatják belőlük, hogy miféle német hadak táboroznak ezen a vidéken.

Egy ilyen kis portázó csapat vezetője Fekete Péter volt, a ki magához vette a tizenkét székelyt, a kikhez még hozzácsapott tizenkét lovas hajdút s átgázoltak a vizen. Mikor a vízből kiérve, a német földön fölkapaszkodtak, Fekete visszafordult és így szólt:

- A ki imádkozni szokott, most végezze el, mert később aligha ér rá. Mindenki nézze körül magát, lovát. Kard, csákány, buzogány, pisztoly a helyén legyen. A dulakodásban ne pariroz-

zon senki, csak üssön. Csak a gyáva ember védi magát, a bátor támad. Így, most mindenki szorított egyet a hevederen, indulhatunk.

A kurucok lassu ügetéssel megindultak. Az éjszaka nem volt tulságosan sötét s meglepetéstől nem tarthattak. Haladtak vagy két óra hosszat, falvakat gondosan elkerülve, nehogy föllármázzák a lakosságot, mielőtt mélyebben behatolnak az országba. Ekkor egy jól épített kisebb városhoz érkeztek, melyet fal vett körül. Fekete hátrafordult.

- Te Csomor! Micsoda falu ez?

A megszólított, a ki hires portázó, vén lovashajdu volt s ugy ismerte Morvát, Ausztriát, mint a tenyerét, visszafelelt:

- Ilmenau.

- Ugy? Itt fosztották ki Fekesházy vicehadnagyunkat, mikor Bécsből hozta az Esterházy-fiukat. Az egyik fiu megbetegedett s egy hétig itt voltak a városházán, tizen s ezért kétszázötvenöt aranyat csikartak ki belőle. A mente-gombjai itt maradtak. A kardhüvely itt maradt, csak a pengéjét hozhatta haza. Pedig *salvus conductusa* volt a császártól erre az utra.

Egyszerre Fekete megállt a beszédben s intett a csapatnak, hogy vissza az erdőbe, mert lódobogást hall. A lódobogás a városból jött. A kapu kinyilt s abban az irányban, a melyből ők jöttek, egy német lovascsapat ügetett el. Ezek, ugy látszik, a Lajta felé indultak el portázni.

- Lehetnek vagy százan - morogta egy hajdu Fekete mellett. - Nem támadunk, bátyám?

Fekete csendre intette a csapatot s nyugodtan várt, mig a német csapat dübörgése elhalt a távolban. Aztán megszólalt:

- No most fiuk, elfoglaljuk a várost.

A kurucok lóra vetették magukat s pár percnyi ügetés után a város kapujánál termettek. Fekete leugrott a lóról s kardjával kopogtatott. Odabent fegyverzörgés hallatszott s egy hang megkérdezte: *kik vagytok?*

Fekete visszamordult:

- Balogh Ádám brigadéros előcsapata. Nyissátok ki a kaput, mert rátok törjük s akkor lesz ne mulass.

A kapun tul zajos mozgolódás hallatszott. Végre megszólalt egy hang:

- Hát a dragonyos csapatból, mely most indult el, mi lett?

- Bekerítettük, fölapritottuk. Azt már ti ebben az életben nem látjátok. A kaput, ha mondom!

És hogy rekedt kiáltásának nagyobb nyomatékot adjon, patkós csizmájával hatalmasat rugott rajta. Némi habozás után a kapu nagy csikorgással kinyilt s vagy nyolc-tíz katona vált láthatóvá, kik lefelé fordított fegyverrel várták a kurucokat. Fekete lóra ült, de nem lovagolt be, hanem így szólt:

- A fegyvereket rakjátok ide a kapun kívül, hat székely leszáll s itt marad őrnek. Ti katonák pedig lovunk előtt mentek s a városházához vezettek. Ugy ügyeljete, hogy egy félóra mulva itt lesz Balogh Ádám brigadéros kétezred magával. S jaj még a csecsszopónak is, ha valaki hozzánk mer nyulni. Ti székelyek, a kik itt maradtok, azalatt a kaput emeljétek ki sarkaiból, vagy rakjatok alája tüzet.

Ezzel belovagolt a városba, maga előtt hajtva a gyalog németeket. A város ébredezni kezdett, kíváncsi fejek jelentek meg az ablakoknál, az utcára kijönni senki sem mert. Fekete meg-

győződött, hogy több katonaság nincs a városban. Mikor a csapat a városház előtti kis piacon megállt, Orbán megszólalt:

- Mit huzod-halasztod a dolgot, bátyám? Gyujtsuk föl a várost, raboljuk ki, aztán menjünk vissza.

Fekete mérgesen fordult feléje.

- Ne szólj a dolgomba, öcsém. A háboruban egy parancsol, a többi meg engedelmeskedik. Téged különben is tanulni küldtek ide, hát hallgass és tanulj. Mi nem verhetjük föl a várost, mert akkor szétmegy a hire és mindent eltakarítanak brigadéros uram utjából. Az ellenséges csapatokat pedig összevonják és eléje küldik. Mi csak becsületesen megsarcoljuk, aztán jó egészséget kívánunk nekik s visszatérünk a Lajta mellé, emberségesen megjelteni mindent, a mit láttunk. Na, de itt jön a polgármester.

A polgármesteren látszott, hogy most huzták ki az ágyból s csak hirtelenében kapkodta magára a ruháit. Kitörölte az álmot a szemeiből s levett süveggel odaállt a marcona kuruc-csapat elé. Fekete így szólt hozzá:

- Mi nem bántjuk a kigyelmed városát, de hogy látogatásunkat ne feledje el, egy kis ajándékot kérünk. Mivel a németek országunkat már mindenéből kifosztották, innen muszáj egy kis aranyat hazavinni. Azért hát készítsen kigyelmed összesen kétszázötvenöt aranyat, hogy minden katonának jusson tiz darab, magamnak pedig tizenöt.

A polgármester így felelt:

- Azt mondták nekem, hogy kend csak az előcsapatot vezeti s utána jön a brigadéros egész seregével.

- Tartsunk rendet, polgármester uram, előbb adja ide kigyelmed a pénzt, majd aztán beszélünk.

Orbán türelmetlenül belevágott:

- Mit alkudozol, bátyám, szólj egy szót és fölgyujtjuk ezt a rongyos fészket.

- Hallja polgármester ur? Gyorsan, gyorsan, mert a csapatom nagyon fázik.

A polgármester megvakarta tarkóját, suttogott egy kicsit a tanácsbéliekkel, aztán csakhamar előkerült egy zacskó arany, melyet Fekete uram megméregetett, megmarkolászott, azután gondosan a nyereg mellé kötözt. Majd illedelmesen megköszönte, megkérte a polgármestert, kísérje őt vissza a város kapujához. A kapunál aztán az ott maradt székelyeket is lóra ültette s így szólt a polgármesterhez:

- Ugyan mondja meg kigyelmed, polgármester ur, hány lélek lakik a városban?

- Lakik vagy háromezer.

- És hány abból a férfi?

- Lehet vagy ezer.

- Hát én mondom kigyelmednek, hogy bizony nincs itt egyetlen férfi sem, mert ha volna, nem tűrnék szótlanság, hogy huszonöt ember ennyi pénzt elvigyen. Mert tudja meg kigyelmed, hogy mi csak huszonöten vagyunk itt, Balogh Ádám brigadéros uram pedig Magyarországon van s édesdeden alszik a sátrában.

A kapunak a város felé eső részén eközben már egy nagy csomó ember gyűlt össze, a kik hallván Fekete uram hetyke kijelentését, dühös ordításra fakadtak.

Ekkor a vén kuruc fölemelkedett nyergében s odakiáltott a mögötte sorakozó csapatnak: *Ki a karddal!* E kiáltásra érces csikorgással kirepültek a szablyák s megvillantak a kiemelt kapu alá gyújtott tűz fényében. Fekete uram pedig körüljártatván vérbeborult szemét, vad hangon így szólt:

- A ki pedig azt hiszi, hogy azért voltunk ravaszok, mert nincs bátorságunk, az jőjjön és vegye vissza tőlünk a pénzt.

A paripák rohamot várva, meghorkantak és tajtékot turtak. A kardhüvelyek és lószerszámok zörögtek, a legények káromkodtak, az összegyűlt bámész tömeg pedig a polgármesterrel együtt ijedt kiáltással szétszaladt. Fekete uram elnevette magát, hüvelyébe taszította kardját s vigan nevetgélő csapatjával tovaugratott az éjszakában.

Az első itatásnál aztán Fekete Péter szembefordult a csapattal és szólt:

- Azt pedig tudjátok meg fiuk, hogy ez a pénz Fekésházy vicehadnagyunké. Neki dukál! Vér nélkül, veszedelem nélkül szereztük, az ilyen gyáva pénzben nem telhetik öröme a kurucnak.

És a szilaj csapatban mindenki rábólintott, hogy így van ez helyesen.

NAPKELETI MESÉK.

MANDZSURIAI ÉJSZAKA.

Gyönyörűség volt nézni, mikor három hónappal ezelőtt a doni kozák-ezred vasuton Liaojiangba érkezett s kétnapi pihenés után onnan egy tömegben a harctérre indult.

Hosszusörényű, erőteljes lovak. Marcona, nagyszakállu legények. Félelmes lándzsájuk ingott a levegőben, karabélyuk, kardjuk ragyogott a napsugárban. Elöl fujta a zenekar, mögötte az ezred énekesei egetverő hangon, hatalmas karban ordították a szilaj dontóvi harci nótákat. A gyalogos katonák vidáman köszöntötték őket. Lehetetlen nem győzni ezekkel az ördögös fickókkal! A kinainak pedig megremegett a szíve félelmében, a mint a boltjából kikandikált. Az ezredes csipőre tett kézzel lovagolt a regiment élén. Látszott rajta, hogy meg van győződve róla, hogy átgázol Mandzsurián, letiporja Kóreát, átussza a tengert s a mikádó palotájára feltüzi a Szent Györgyös lobogót.

Hej, szép nap volt ez, a dicső önbizalom napja! Meleg napfény ömlött alá az égről, virágoztak a fák, frissek voltak a paripák, jóllakottak a legények s a félrevágott sipka alól hetyke derűtlenséggel néztek szerteszét a vad fiuk.

Isteni élet ez, gyerekek!

Remegett a föld a patkók dübörgése alatt, mintha ő is érezte volna, hogy a leghiresebb kozák-ezred sulya nyomja. Csak most kezdődik az igazi háború, eddig csak tréfa volt az egész. Majd minden másképp lesz, ha a kozákezredek, mint a zivatar, rászakadnak az ellenségre! Puska? Ágyu? Nem találtak még ki olyan öldöklő masinát, mely a kozákokat föltartóztatta volna. Ő az orosz hadsereg virága, a birodalom büszkesége, a cár öröme. Ha ez a nép megindul: fölragyog a moszkvai Izsák-templom keresztje. Akkor a hit, a nemzet nyomul előre, utját jelezvén a hitetlenek véres holttesteinek ezrei.

A muzsikások hátrább mentek, a dal elnémult, közel jártak a főhadiszálláshoz. Vezérkari tisztek lovagoltak az ezred elé, aranyos egyenruhában.

- Ezredes ur, az ezred álljon föl kint a mezőn. A kegyelmes ur szemlét fog tartani fölötte.

Az ezred lekanyarodott az utról s a tág mezőn föllált. Elöl a főbb tisztek és a zenekar. Ló, lovas mozdulatlan volt. Mindenki feszült kíváncsisággal várta a nagy urat, a ki majd int s akkor rohannak a halálba.

Négy óra hosszat álltak a napon. Az ezredes türelmetlenségében a bajuszát harapdálta. Végre megfogott egy finoman öltözködött tisztecskét.

- Bajtárs, a kegyelmes ur talán nem tudja, hogy a doni kozákezred vár rá?

- Tudja, persze hogy tudja.

- S még se jön? Nem értem.

A vezérkari tiszte végignézett az ezreden.

- Pompásan fest az ezred, az bizonyos. Az ember szíve repes, ha végignézt rajtuk... De hát ti még nem tudjátok, hogy a legendának vége...

- Miféle legendának?

- A kozák-legendának. S ha én most azt jelenthetném ő excellenciájának, hogy egy ezred friss tüzér érkezett, sokkal jobban örülne, mint tinektek.

Az ezredes szédült.

- Mit beszélsz?

- Azt ezredes, hogy a lovaskatonának vége van. Csak a költők fognak még énekelni róla egy darabig, de maga a lovasság muzeumba kerül. Tudod-e, hogy eddig semmi hasznát se vettük?

Az ezredes büszkén rántott egyet a dolmányán s megvetően szólt:

- Mert még nem voltak itt a doni kozákok.

A vezérkari tiszt hidegen szólt:

- Majd meglátjuk!

Ezzel cigarettára gyújtott s odább lovagolt. Ekkor jött a parancs, hogy a regiment üssön táborn, az ezredes pedig jöjjön be vacsorára a fővezérhez.

A fővezér nagyon mogorva volt. Napégette, szélről kifujt arcára a gondok mély barázdákat szántottak. A főhadiszállás egy kínai templomban volt elhelyezve, s a vacsoráló társaságra nagy, idomtalan, vigyorgó pofájú pogány bálványistenek tekintettek le. A vacsora csöndes volt, míg a pezsgőt föl nem bontották. Ekkor a nyelvek föloldódtak. Elfelejtették azokat, a kik tegnap még velük dözöltek s most odakint feküsznek halva, a fekete síkon. S elfelejtették, hogy holnap talán ők is nyöszörögve fogják, átlőtt tüdővel, a vért okádni, valami utszéli árokban.

Ez a hangulat már tetszett a doni kozákok ezredesének. Vigan koccintott bajtársaival, míg a fővezér oda nem intette magához.

- Mennyiből áll az ezred?

- Ezerhatszáz ördögből, kegyelmes uram.

- Majd lesz te kevésbé ördög is, - felelt a kegyelmes ur, lemondó kézmozdulattal.

Az ezredes nem felelhetett, mert valami hirtelen jött viharok első rohama alapjaiban megrendítette az épületet.

- Hallod ezt? - szólt a kegyelmes ur, - ez a mandzsuriai eső. Állj ki a kapuba és nézd meg. Mintha a Don zuhatagja szakadna a nyakad közé. Átmegy a ruhádon, aztán a bőrödön, beleissza magát a lelkedbe, hideg, kellemetlen, először szomorú lesz tőle, azután elfásulsz, belebutulsz, nem érdekel semmi, nem lelkesít semmi s tompa megadással várod a halált. Marad utána a sár, melyben a tüzéség elakad, a gyalogság fölbomlik, a lovasság tehetetlen lesz. Ilyet nem találtunk se a Balkánon, se a Kaukázusban, se a kirgiz sivatagokon. Ebbe fullad az ó-orosz dicsőség.

- De kegyelmes ur, ez a csapás az ellenséget is sújtja.

- Nem sújtja. Az vízi nép, a fele a tengerből él és a tengeren lakik. Barlangot ás magának, mint a vakondok. Galyakból vízmentes sátrat épít pár perc alatt. Különben is jobban állja az időjárás viszontagságait, mint mi, mert otthon is szellős faházakban lakik s könnyű ruhákban jár... A hol a mi nagy orosz jegesmedvéink lihegve kidőlnek, ez a fürge patkány játszva diadalmaskodik.

Az ezredes itt egy vakmerő kérdést engedett meg magának.

- Kegyelmes ur s mi ezt mind csak most tudtuk meg?

A fővezér egy darabig ámulva nézett a vén kozákra, aztán lassu hangon szólt:

- A kérdésed egészen helyes, fiam. S ha Oroszországban mindig volnának bátor kérdezők és bátor felelők: ma sokkal kevesebb bajunk volna. Hát tudd meg, hogy minekünk minderről

sejtelmünk se volt... Arról tudniillik, hogy a japán készen van a háborúra, mi meg nem vagyunk készen... A ki pedig hat hónappal ezelőtt azt mondta volna, hogy a japán meg mer minket támadni, azt egyszerűen a gyógyíthatatlan bolondok házába csukták volna. Eh, különben mit fecsegek neked olyan dolgokról, a melyekhez semmi közöd sincsen... Majd ha rátok kerül a sor, haljatok meg ti is szó nélkül, mint igazi oroszhoz illik...

A kozákezredes fölvetette a fejét.

- Azt meg fogjuk tenni, kegyelmes ur.

A fővezér már másfelé fordult, az ezredes tehát csöndesen fölkel, meghajtotta magát s vissza akart menni a helyére. De aztán mást gondolt. Étellel tele volt. Bortól, pezsgőtől, likőrtől elment a kedve a főparancsnok desperátus beszéde után. Kiment a templom kapuja elé, hogy fejét egy kicsit kiszellőztesse.

Elrémült, a mint a kapun kitekintett. Piszkos áradat hömpölygött végig a piacon. Az égből meg folyton szakadt az özönvíz. A főhadiszállás őrsége, őrszemei mind behuzódtak a pagoda boltívei alá. A tisztiszolgák, gazdájuk lovával, szintén elbujtak valahová. Az ezredes egy katonát elküldött a lováért. Mégis inkább visszamegy az ezredhez, hogy ugyan mit csinál ebben a zegernyés időben. Hátha valami baj, vagy legalább zavar van? A legény azonnal megjelent a lóval, az ezredes rávetette magát s lassan lovagolt keresztül a városon, a kozákezred táborra felé. Csak egy dragonyos-őrjáráttal találkozott, a kis mandzsuriai város kihalt és sötét volt. Az ezredes csuklyája alá huzta magát s érezte, a mint a hideg víz áthatolván rajta, lassan közeledik a szíve felé. Mély szomorúság lopódzott lelkébe, hirtelen úgy érezte, hogy a szent orosz birodalmat valami nagy veszedelem, vagy nagy szűgyen fenyegeti, melyet leghűbb fiai, legedzettebb katonái se tudnak elhárítani...

- Állj, ki vagy! - hangzott eléje a sötétségből.

- Krilov ezredes.

Egy kis facsoport alatt a városon kívül, a doni kozákezred őrsége állt, Rolski hadnagy vezetésével. Krilov megállt, a legények kantárszáron tartva lovukat, előjöttek.

- Mi ujság a táborban, Rolski?

- Cudar idő ez, ezredes ur, a vihar a tüzeket eloltotta, a sátrakat elhordta, ott áll az ezred, hallgatagon, térdig a vízben s busul.

Villám világította meg a kis csapatot. Ennek fényénél az ezredes észrevette Andrást, a legvénebb őrmestert az ezredben, a mint levett süveggel állt az ezredes lova mellett s hosszú ősz haján csurgott végig a víz.

- No, András, értél-e ilyet valaha?

- Nem, méltóságos ur - felelt komoly hangon az öreg katona - pedig már ötven esztendeje hurcolom a doni kozákok fegyverét. Hát csak igaz az, a mit Platov kapitánytól tanultam, Isten nyugtassa szegényt a haló porában, Skobelev tábornokunk alatt esett el a török háboruban...

- S mit tanultál te Platov kapitánytól?

- Azt, hogy minden országnak adott valami hatalmas fegyvert a teremtő, a mivel védje magát... A mi hazánkat Napoleontól megmentette a jó orosz tél, a fagy, a szél, a hó, a burána, mely százezrével söpörte el a franciát... Hát a kirgiz-háborúból emlékszel-e, uram, a homokboszorkány táncára, mely két századunkat eltemette? Ezt a kirgiz Isten adta nekik... Ennek az országnak meg, a hol most vagyunk, adta ezt a vízi boszorkányt... Hogy dől, hogy csattog, zuhog, mar, áztat, lever, összelapít... Hisz itt fulunk uram, ha még egy óráig tart... Hiszen mi

Szilisztriánál átusztattuk a Dunát... de ezt a vizet ki nem álljuk... A kozák nem vízi állat... A karomat se tudom már mozgatni, olyan nehéz rajtam a ruha... A töltéseim kásává váltak... Bocsánat méltóságos ur, ha fecsegek... A kazáni Szent Szűz irgalmazzon nekünk!

Egy újabb villámfénynél látta az ezredes, a mint a vén katona keresztet vet magára. Ő is megtette. Aztán nagyot sóhajtott s tovább baktatott... A mandzsuriai pogány Isten pedig, a ki védi az ő országát, fölötte csapkodott fekete szárnyaival s haragját öntötte az igazhitű moszkó harcos nyakába. S a vén katonának, a kinek tiz ország pora száradt a pofáján és tiz nemzet vére száradt a kezén, a kozák dicsőség daliás idejéből nem a fényes napok jutottak eszébe, hanem a közeli halál fojtogató gondolata csuszott a lelkébe...

FOGLYOK A KOZÁK TÁBORBAN.

A kozákezred nem mozdult arról a helyről, a hová legelőször rendelték. Mindenki az a meggyőződés vert gyökeret, hogy tulajdonképp rájuk itt nincs is szükség. Minek is hozták őket ide, rettentő messziről, iszonyu fáradalmak után, mikor itt se tisztességesen élni, se becsületesen meghalni nem lehet?

Pedig volna itt munka, az tagadhatatlan. Lám a gyalogosok, a tüzérek dolgoznak keményen, hónapok óta. Csak a kozáknak kell ölbe tett kézzel tölteni a napokat. Naponkint ezrével vonulnak el mellettük a sebesültek Liaojang és Mukden felé. A könnyű sebesültek gyalog, egymást támogatva, a nehéz sebesültek szekereken. S a sápadt, sovány, megtört fiúk oly hallgatagok, csak jajgatásuk és nyöszörgésük hallatszik. Néha megáll egy-egy szekér. Halottat tesznek le róla. S ilyenkor a kozákok kötelessége a szegényt eltemetni. Már egész nagy temető támadt a tábor szélén. De a legutóbbiak keresztet se kapnak, mert nincs fa. A mi volt, azt a konyhában eltűzelték s hiába küldenek ki rekvirálásra őrzőkatákat, ezek üres kézzel térnek vissza. Sívárabb, pusztább vidéke már magának a pokolnak se lehet. Csak úgy jutottak néha fához, hogy leszedték a háztetőket. De ház is oly kevés volt azon a közel vidéken, messzebb menni pedig felsőbb parancs tiltotta. A kozáktáborra szomorú némaság borult, a legénység legnagyobb része összehuzta magát s gunnyasztott, mintha beteg volna. Maguk is, lovuk is erősen soványodtak s korgó gyomorral, üres tekintettel néztek a kétes jövődőbe.

Egy napon érdekes meglepetés érte a doni kozákezredet. Egy század japán fogoly gyalogságot hoztak nekik szíves továbbörzés végett. Élénk nyüzsgés támadt a táborban. Még így szemtől-szembe nem látták a kis sárga fickókat, a kik nem voltak nagyobbak, mint Európában az ötödik-hatodik gimnázisták. Teljes felszereléssel voltak, az oroszok csupán a puskát, szuronyt és patrontáskát vették el tőlük. Inkább közömbös, mint szomorú arccal haladtak el a kíváncsian csoportosuló szálas kozákok sorfala közt. Nem néztek se jobbra, se balra, csak maguk elé. Különben ruhájuk elnyütt, piszkos volt, az arcuk is, szemük beesett s nagy kimerültség látszott rajtuk.

A legénység csak bámulta, de semmiféle gunyos, vagy tréfás megjegyzéssel nem illette őket. Azzal tisztában volt már a legbutább orosz katona is, hogy ez a különös, vágott szemű nép félelmes, tehát tiszteletreméltó ellenfél. Tud győzni és tud meghalni. Nem fél az ágyutól s szuronytól meg neki a várfalaknak.

A tábor közepén kijelöltek nekik egy négyszögletes tért. Lebedov kapitány ott megállította őket s hangosan elkiáltotta magát:

- Japánok, tud közületek valaki oroszul?

Egy alak előlépett.

- Én tudok.

- Hol tanultál?

- Öt évig dolgoztam a szibériai vasutnál.

- Mi a rangod?

- Káplár vagyok.

- Nincs köztetek tiszt?

- Nincs.

- Hová lettek?

- Legnagyobb részt elestek az ütközetben, csak kettő maradt életben... de ezek főbelőtték magukat, mikor fogságba kerültünk.

Csöndes moraj futott át a katonák tömegén. Lebedov folytatta:

- Ezen a négyszögletes téren tanyázhattok, míg újabb rendeletet nem kapunk. A ki szökni akar, azt lelőjük. A táborban járkálni nem szabad. Ha nincs mit ennetek, kaptok a miénkből. Csöndesen legyetek, itt semmi baj se fenyeget benneteket.

A japán nem felelt.

- Magyarázd meg társaidnak, a mit mondtam.

A káplár katonásan köszönt s visszalépett társai közé. A négyszöget kozákok sűrű őrszemláncolata vette körül, föl vonta karabéllyal. Ezen belül tüstént megkezdődött a hadifoglyok berendezkedése. A káplár rövid parancsokat osztogatott s a körülbelül nyolcvan főből álló japán század munkához fogott. Először is a táborhelyüket villámgyors módon árokkal vették körül s abba a vizet levezették. A sáros földet az egész területről lekaparták, aztán fölásták egy kicsit s keményre taposták. De az elbámulás csak most következett a kozákok részéről. A japánok vacsorájuk megfőzéséhez láttak. A borjukból és a kenyézacskókból spirituszra berendezett gyorsforralók, spirituszos pléhkulacsok és konzervrizskása került elő. Csakhamar vagy harminc ponton lobogott a szesz kékes lángja, rotyogott a víz s főtt a jó, sűrű rizskása-leves. A kozákok sűrű tömegben álltak körül a fogoly-tanyát s hangos megjegyzéseket váltottak elképedésükben.

- No nézd a barbár fajzatját, hisz ez nagyszerűen föl van szerelve.

- Mi itt az éhségtől kidülledt szemmel nézünk rájuk, ők meg lakomát rendeznek.

- Mi az, bátyó?

- Mi?

- A mit főznek?

- Hát nem érzed a szagát? - szólt egy vén kozák, - rizskása, valami huslével föleresztve. Isten uccse örülnék, ha szent karácsony napján ilyen levesem volna.

- Nézzétek, most a kanalaikat szedik elő. Tálalnak. Nem nézhetem tovább, fiuk, mert lenyelem a nyelvemet.

Szinte hallható volt, a mint az éhes kozákok nyelték a száraz kortyokat. Remek látvány volt a gyorsaság, s a rend, a mellyel a japánok mindent elvégeztek. Szó nélkül dolgoztak egymás kezére. Egy hang se hallatszott. Csak a pléhkanalak csattogtak a bádogg sajkákon, melyekbe a forró ételt kitálalták. Jó szag és melegség szállt az oroszok felé a kis japán tanyáról.

- Ezt kellene nálunk is behozni! - szólt egy fiatal kozák.

- Mit, fiam? - kérde a vén Andris.

- Ezt a szamovárt spiritusztüzelővel.

- Nem lehet, fiam.

- Miért, bátyó?

- Mert a kozák meginná a spirituszt, aztán nem volna min megfőzni a rizkását.

Halk nevetés kísérte Andris bátyó mondását. Ammár igaz, hogy a kozák meginná a spirituszt. Bolond ember is az, a ki a spirituszt meggyújtja, mikor az szebben ég az ember gyomrában.

De volt egy legény az ötödik században, Iván, a jobb időkben vidám, tréfás, nótás katona, a ki mindenféle hájjal meg volt kenve. Az itt is megcsinálta azt, a mit senkise csinált meg: evett a japán rizskásából. Fölvetette volna a kívánság, ha nem evett volna.

Megkopogtatta a korbácsával az egyik sárga fiúnak a vállát s élénk mozdulatokkal megmagyarázta neki a következő óhaját:

- Te kis erdei manó, adok neked négy cigarettát, ha adsz nekem négy kanál rizskását.

És mutatta neki a cigarettát, utolsó négy maradék cigarettáját.

A japán rögtön megértette. Fölugrott, átadta a kanalát Ivánnak s mutatta, hogy tessék helyet foglalni. A kozák nem kínáltatta magát, leült a foglyok közé s vigan kanalizott a párolgó ételből. Az igazságnak tartozunk azzal a vallomással, hogy a fiú a szerződést nem tartotta meg egészen hiven, mert legalább is tíz kanál rizskását evett. De mikor látta, hogy a kis japán mily élvezettel szíjja és fujja a füstöt, szemtelenül kijelentette: - Ráfizettem, mert egy cigaretta fölért öt kanál rizksásával.

A lakoma vége felé odaérkezett Lebedov kapitány néhány tiszttel s ámulva látták, hogy a foglyok milyen kellemes tanyát rendeztek be maguknak. Mikor visszatértek a tiszt „kaszinóba”, az ezredes elájuk kiáltott:

- Nos, mit csinálnak a foglyok?

Lebedov keserű humorral felelt:

- A foglyok? Bankettet rendeznek a jalui csata emlékére s most mondják az első felköszöntőt a mikádó egészségére... Nem kéne diszsortüzet lövetni a kozákokkal?

- Megbolondultál, Lebedov?

- Nem én, ezredes, de vesszek meg, ha ennél értelmesebb népet láttam életemben. Csak nézd meg, hogy a kozákjaid milyen tátott szájjal bámulnak rájuk...

S elmondta a vacsorájukat. Nem tagadható, hogy a tisztek épp oly nagyokat nyeltek ennek hallatára, mint a kozákjaik.

... Másnap este jött megint a mandzsuri eső. A japánok ekkor tízével egymás fölé feküdtek (alul három, azután kettő, legfölül egy) s az ezzel megbizott bajtársaik pokróccal, köpönyeggel majdnem légmentesen letakarták őket. Azután minden ilyen csoport körül kis árkot ástak, melyet a főárokkal kötöttek össze. Miután mindez készen volt, a munkások is csináltak maguknak egy ilyen helyet, összefeküdtek - s fittyet hánytak az irtóztató zápornak.

A bőrig ázott kozákok megint csak bámulták ezt az ügyességet, mely lefőzte az özönvizet.

De még jobban bámultak reggel, a mikor kiderült, hogy minden ilyen emberkupacból három japán megszökött és a sűrű zápor s az éj sötétje segítségével elhagyta a tábor. A foglyok közül negyvennyolc hiányzott. Minden kupac alatt két ember maradt, a ki föltartotta a levegőbe a pokrócokat, hogy az öröket félrevezesse.

Iszonyu haragra lobbánva érkezett oda az eset hírére Krilov ezredes.

- Itt van az az oroszul tudó káplár?

A káplár előlépett.

- Miért szöktek meg az embereid?

- Mert a fogság gyalázat, a halál pedig dicsőség. Ők visszamentek a harcba.
- Főbelövetlek benneteket!
- Mondtam: a halál dicsőség.
- Kettesével kötözzétek őket egymáshoz! - ordított Krilov.

Megtörtént.

- Lebedov kapitány, lóra ülsz két századdal.
- Mit komédiázunk, ezredes, itt is lehet velük végezni, - felelt mogorván a kapitány.
- Tedd, a mit mondtam. Lóra ülsz két századdal és - Liaojangba kíséred a foglyokat. A mennydörgős ménkü vigyázzon rájuk.

Aztán odalépett Lebedovhoz s lassu hangon szólt:

- Hát te nem becsülnéd azt a kozákot, a ki a fogságból visszaszökik az ezredhez?... No, ugy-e? Az ellenséget gyűlölni, megölni, legyőzni kutyakötelességünk, - de vele komizkodni nem szabad. Indulj!

A KOZÁK, MEG A LOVA.

Az eső megszűnt, de a sötét felhők nem takarodtak el az égről. Millió és millió holló, keselyű, vércse szállt keleti irányban, a hegyek felé. Csúf károgásuk megtöltötte a levegőt. Utálatos üdvívalgás volt ez, a fölötti örömükben, hogy az idén oly gazdag, bő esztendőt adott nekik az Isten. Ezer meg ezer temetetlen holttest hevert a Jalu folyótól a Hun vizéig. Temetetlenül, azaz hollók zsákmányául. S a kozák ezred búsan nézte a levegő sirásóit, a kik zajos tömegekben repültek a dus lakomára. Nézzétek, milyen kövérek, milyen lomhán csapkodnak a szárnyukkal! Ugyancsak föl hiztak már a bajtársak hulláin. S mindenkin végigszaladt a gondolat: nemsokára én következem s lehunyt kék szemem gödrét vagdalják hegyes csőrükkel.

Valami hat napja táborozott egy helyen a doni kozákok ezrede, egy süppedékes tarlón, melyen, mihelyt az eső megeredt, bokáig állt a víz. A közepén állt néhány rongyos ház, a legnagyobbikat az ezredes és tisztjei berendezték kaszinónak, a legénység sátrak alatt tanyázott - ha tudniillik nem esett az eső. Mert ha esett, akkor csak álldogálni lehetett, ülni, vagy pláne feküdni nem. Mindenkinnek csak az volt a föladata, hogy a karabélyát, patronjait szárazon tartsa, a maga bőrével nem törődött.

Ha az eső megszűnt, a legények összeálltak és kifacsarták ruhájukból és pokrócaikból a vizet. De tüzet akkor se lehetett rakni, a sárban és a vízben. A fa is nedves volt s ne adj Isten, hogy tüzet fogott volna. A muzsikuskok elrakták hangszereiket, a legnótásabb legények hallgatagon, vacogó foggal járkáltak. Sokat a láz gyötört, mások kólikában szenvedtek s a gondatlan, könnyelmű katonanép olyan szomorú volt, mint valami halottas menet.

Minden bajnak az volt az oka, hogy két hét óta nem kaptak kenyeret.

Előszedték az iszákból a kétszersültet, de az oroszoknak ez a találmány nem ízlik. Egy marék dohányért odaad akármekkora kétszersültet. A kétszersülttel egyszerre került sorra a konzervhus és a konzervhal. Mind a kettő erősen besózva s úgy itták rá az esővizet, hogy borzalom volt nézni. Két nap alatt ettől is megundorodtak s inkább folytonos dohányzással üzték el az éhségüket. Egyetlen vigaszuk a tea lett volna, mert ez az igazi orosz nemzeti ital, nem pedig a pálinka. Az egyik házat be is rendezték konyhának s ha tüzet tudtak nagynehezen szítani, azonnal forralták a vizet a nagy kondérban, mindjárt beletéve a teát is. A kávéfeketeségű levet aztán egész nap osztogatták a legénységnek s boldog volt, a ki egy bádorpohárral megihatott.

De aztán előfordult (s ez volt a rendes), hogy a nedves fa eloltotta a tüzet s akárhogy fújták, nem tudták új életre kelteni. Még a „kaszinónak” se volt tüze s tiszték és legények buta szomorúsággal néztek egymásra s a nagy, széles táborban mély csönd uralkodott, még a lovakban is bennrekedt a nyerítés.

Ételtől megundorodva, rossz víztől elgyöngülve, semmi meleget nem kapva, csontjuk velejéig átázva, tompa fásultsággal várta az orosz hadsereg leghíresebb lovasezrede, hogy mikor lesz vége a rothadás ezen állapotának. Néha megjelent egy vezérkari tiszt, kiszakított egy szotnyát az ezredből s elvitte a főhadiszállás szolgálatára. A legények irigykedve néztek utánuk. Ezek valami városba mennek, a hol ingre vetkezve, a kályha mellett fognak ülni s ebédre forró káposztalevest esznek.

A mint valaki kimondta ezt a káprázatos szót: *forró káposztaleves*, ettől kezdve mindenkinnek a gondolata e körül forgott. Még a táborközépen a zászló mellett álló örök esze sem azon járt, hogy ezt a zászlót hová fogjuk dicsőséggel föltüzni, hanem azon: vajha az Isten mielőbb forró káposztalevest juttatna nekünk osztályrészül.

Egy napon Borski hadnagy osztályát vitte el egy vezérkari tiszt. Azt az osztályt, melyben András is, az ezred legvénebb katonája szolgált.

A legényekben fölcillant egy kicsit a humor, mikor a vén jegesmedvét lóra kapaszkodni látták s bucsuzóul utána kiabáltak:

- Hej, Andris bácsi, egy kis hamuba sült pogácsát hozzon.
- Tisztelem a kínai császárt, ha ott találna nála ebédelni.
- Jó lesz, ha egy kis kalácsot visz magával, meg talál éhezni a hosszú uton!

A vén katona szétütött köztük a korbácsával, de nem felelt a tréfára. Nem igen volt kedve hozzá. Hej, csak nem akart fölkelni a kozák dicsőség napja. Ez se tetszett neki, hogy így szakaszonként viszik el őket, a fene tudja, hová? Tán hogy a generális urak lovát tartásák, a míg azok valami korcsmában isznak? Mikor a Borski szakasza elhagyta a tábor, itt is elnémult a vidámság s beállott a rendes fagyos csönd.

Rá néhány napra (éppen abrakolásra trombitáltak), lovasembert látnak a tábor felé baktatni. Néhányan a szemük fölé a tenyerükkel ernyőt csinálva, hamar megismerték, hogy ez nem más, mint Andris bácsi. Néhány mozgékonyabb fickó eléje futott s már messziről emelgette a süvegét. De az öreg nem felelt. Se szóval, se mozdulattal. Csak bután bámult a lova fejére. A tábor szélén egész tömeg rászólt: *Isten hozott, Andris bácsi!* Erre az öreg összerezzen, aztán intett a kezével, mintha azt mondaná: *Hagyjatok békén!* Csak cammogott lassan az ezredes lakóháza felé. A legények megsejtették, hogy valami baj van, némán hozzászegődtek. Mikor Andris a ház előtt megállt, már nagy csoport vette körül. Az ezredes pedig megjelent a küszöbön s szóla:

- No, Andris, valami üzenetet hoztál?

S az öreg rekedten felelt:

- Nem, ezredes ur, visszajöttem a szolgálatba.
- Hát a többiek hol vannak?

Az öreg levette a süvegét, keresztet vetett magára s hívő áhitattal föltekintett az égre.

- Ott.

Halk moraj futott át a katonákon. Mindenki levette a süvegét és keresztet vetett magára.

- Meghaltak?

- Meg.

- Mind?

- Mind.

Mély csönd volt. Pedig akkor már az ezred fele ott állt körül. A távolból néha ágyulövés hangzott. Olykor a zabban turkáló lovak jóízű röhögése hallatszott a közeli állásokból.

- Hogy történt? Valami lovasrohamban vettetek részt?

- Nem. Elfujtak bennünket. Egy másodperc alatt, egy suhintással, mint a hogy a kaszával leterítik a gyöngye fűszálat.

- De mégis, hogy volt?

- Szaharov tábornokot kísértük s egy erdő mellett haladtunk el. Ott volt az ellenség, s onnan lőtt ránk ágyuval. De micsoda ágyuval! A pokol ördögei találnak ki ilyen! Nem így volt

azelőtt, ezredes ur. Jött zugva az ágyugolyó, eltalált egy-két embert, hát az a fübe harapott... De most levág egyszerre kétszázat... Bátorság, erő, ügyesség, mindhiába... A tomszki vadászok aztán bementek az erdőbe, de már senkit se találtak... Én csudamódra életben maradtam... én vén ember, magam... Leugrottam a lóról, a hadnagy urhoz szaladtam. Fölemeltem a fejét... ekkor lehelte ki a lelkét... aztán a többit néztem... egy se élt, fiuk, egy se, Isten irgalmazzon nekik, a jó kozák vitézek halva voltak... Ötven év óta harcolok Isten kegyelméből, ő felsége dicsőségére, de ilyet még nem láttam.

Ezzel az öreg megfordította a lóva fejét s csöndesen a rendes helye felé léptetett. A kozákok utat csináltak neki, s megdöbbenve oszladozott az összeverődött tömeg.

Az öreg megállt a szakasz helyén s leszállt a lóról. Körülnézett: üres karók a földbe verve s Andrásnak eszébe jutottak a hű bajtársak, a kikkel pár nap előtt itt tanyázott s a kik hajh, sohse fognak többé ezekhez a karókhoz, sem semmiféle karókhoz lovat kötni, s a kik hej, sohse fogják többé menetelés közben a vidám dontóvi nótákat énekelni... És a vén kozák elkezdte törölgetni a szemét, sirt. És odakötözte lovát, Anicát, az őrmester cövekjéhez, maga leült vele szemben (a legények tiszteletteljesen félrevonultak és csak messziről nézték) s elkezdett a lovának panaszkodni. Ez volt az ő egyetlen bizalmasa, ez az egy értette meg őt, ennek a lónak már az anyja, meg a nagyanyja is ő alatta szolgált... Sokáig nem hallatszott egyéb a vén kozák gyügyögésénél... Egyszer csak látták, hogy Anica odalép a gazdájához, s az arcához tartja okos fejét. S a fiatal kozákok sápadtan összesúgtak: - Nézzétek, Andris bácsi, meg a lóva együtt siratják bajtársaikat!

A KENYÉR.

A kozákezredre nézve végre elkövetkeztek a szép napok is. Egy éjjel szél támadt. Hideg, csipős őszi szél, mely pirosra festette az arcokat s megborzongatta az embereket, de egyúttal elkergette a felhőket és fölszárította a sarat. Napkeltekor általános öröm támadt a táborban. Hetek óta először látták a kék eget és azt az áldott meleg égitestet, melynek édes verőfényében hamar elfelejtették minden bajukat. Ember és állat egyszerre megrázták magukat, mintha ezzel a rossz kedv és nedvesség utolsó csöppjeit akarnák magukról lerázni. Pokrócot, köpenyeget kitergettek, csizmát lehúztak, mindent pucoválni kezdtek s mire a nap delelőre hágott, minden úgy ragyogott, mintha parádéra készült volna. Micsoda isteni érzés: száraz föld a lábuk alatt és napsugár a fejük fölött. Sokan már fütyörésztek is, miközben a zablát pucolták, de nóta még nem hangzott, a minek okát így adta meg Iván kozák:

- Ha egy kis tisztességes eledelünk volna, ha egy kis vutkink volna, ha egy pohár teánk volna, ha egy kicsit verekedhetnénk... Isten uccse, nótára tudnánk gyujtani.

- Ez éppen öt *ha*, fiam, - felelt Andris, a vén kozák, - ebből látom, hogy még fiatal katona vagy; majd ha úgy megvénülsz, mint én, akkor te is azt fogod mondani, a mit én s igaz kozák nem is mondhat egyebet: *ha egy kicsit verekedhetnénk, semmi hijja nem volna a boldogságunknak*. Ezzel az eggyel meg kell elégednetek, a többi csak kényeskedés.

De mikor a vén kozák bölcs körülnézett és a koplalástól beesett arcokat s megnagyobbodott szemgolyókat látta: magában kénytelen volt elismerni, hogy a kozák is csak ember s az ő természete is csak megkívánja az evést.

Nohát nagyon éhes emberek lehettek az ezredben és nagyon sokat imádkozhattak a kazáni Szent Szűzhöz, mert délután nagy és öröndetes meglepetés történt: husz szekér puha kenyér érkezett Liaojangból.

Kenyér!

Viharos riadal keletkezett a hirre. Az ezredet *antrétoltatták* (biz' ez nem oroszul van) s mindenki kapott két kenyeret, pompás, jó, puha cipót, melyet alig három órája, hogy kiszedtek a liaojangi katonai kemencékből. Már a szaga csupa gyönyörűség volt. A kiosztás alatt jött egy szotnya kozák, száz kulit hajtva maga előtt, a kik fát hoztak a hátukon. Tüzet is rakhattak! Teát is főzhetek! Mennyei boldogság. Az volt a parancs, hogy mára fél kenyér, holnapra fél kenyér, a második cipó pedig elteendő az utra. Mert holnap, holnapután, de bizonyára legközelebb utra kelünk, arra a hegyek felé, az ellenségre.

A kenyérkiosztás után nagy csend lett a táborban. Az ezred evett. Kenyeret evett. Ti gazdagok, a kik bőségesen turkáltak a föld javaiban s immel-ámmal piszkáljátok a legelső francia szakácsok leggondosabb és legizletesebb főztjét, nem sejtitek, mi az, mikor az éhes szegény ember puha kenyeret eszik. Ugy érzi, mintha az asztalnál ülve, közös jó anyánk, Földanyánk, legközvetlenebbül nyujtaná neki az ő legbecsesebb gyümölcsét. Ugy érzi, hogy abban a pillanatban mindennapi imádsága válik valóra. S a hála, melyet e percben érez: új imádsággá válik szívében s a Miatyánkkal párhuzamosan repül Isten trónja felé.

Hát még mikor a messze idegen országba, nélkülözések közé sodort szegény katona eszi a puha kenyeret. A kenyér szagával, a jóízű falatokkal bevonul lelkébe az elhagyott otthon képe. Kis szalmafüdeles házuk. Tüskebokrokkal körülvelt kertjük. Azon túl a virágos rét, a messzeségben a Don széles, csillogó szalagja. S megcsendül fülében a hajóvontató munkások, a

halászkok egyhangu dala s a falu harangja... Talán halottra harangoznak? Ugyan ki halt meg? Ki él még? Mi történt azóta, hogy ő egész Ázsián átkelve, elhagyta faluját?

Csend van. Az ezred puha kenyeret eszik és az otthon emlékein rágódik. Csöndes dörmögéssel diskurálnak csak, mintha inkább a kielégített önfentartási ösztön, ez a követelő fenevad dorombolna bennük, semmint ők beszélgetnének. De már vége. A bicskát megtörölik, elteszik, éled a tábor. Megszólal a régen hallgató muzsika. Itt énekelnek, ott táncolnak. Olyan is van, a ki ütögeti a csizmaszárát s nagyokat kurjongat. *Berugott a kenyértől*, - mondja rá Andris bácsi.

- Most már jöhet a háboru, - szólnak a jókedvű fiuk.

Jött is. A tábor még nem tudta, nem is sejtette. A távolból egy csapat lovastiszt közeledett. Ezek hozták a parancsot. A tiszti csapat Krilov ezredes tanyájánál leszállt a lóról. Az urak bevonultak s forró tea mellett sokáig beszélgettek. Krilovval sok mindenféle körülményt megismertettek, a mit az még nem tudott.

Különösen az ellenség harcmódorára s karakterére vonatkozólag. Mert az más, mint a török. Nem olyan, mint a cserkesz, a Kaukázus népe. Egy mákszemnyit se hasonlít az ázsiai sivatagok népeihez. De az európai katonasághoz se lehet hasonlítani. A fő, hogy örökké résen legyen s mindig el legyen készülve a legnagyobb meglepetésekre. Se fal mögött, se víz mellett ne érezze magát biztonságban. S hirdesse ki katonáinak, hogy ne adják meg magukat, a mig csak mozogni tudnak, üssenek, vágjanak, szurjanak és lőjjenek. Ha ellőtték a két karjukat s van még bennük egy kis életszíkra, akkor harapjanak és rugjanak.

Végül a törzstiszt megkérdezte az ezredest, hogy állnak élelmiszerek dolgában?

- Ma kaptunk éppen, három heti koplalás után, friss kenyeret.

- S mennyi időre lesz elég?

- Négy-öt napra.

Csajenko öreg kapitány, a ki pár pillanat előtt jött be s eddig némán hallgatta a beszélgetést, tagadólag intett ezredesének.

- Mi az, Csajenko?

- Épp most végeztem el az inspekciót s a kenyérről akarok valamit mondani.

- Mit?

- Másképp áll a dolog, mint a hogy gondoljátok.

- Hogyan?

- A ma érkezett kenyér teljesen elfogyott.

- Nem lehet.

Csajenko vállat vont.

- De ugy van.

- Hisz világosan kiadtam parancsba, hogy milyen tempóban fogyasszák.

- Az igaz. De az evés tempóját az éhség szabja meg, nem pedig az ezredes.

- De mind a két kenyeret csak nem zabálták meg.

- Mind a kettőt nem, de egyet igen.

- És mi történt a másik kenyérrel?

Csajenko vén kapitány valami büszke mosollyal nézett körül.

- Fiuk, - szólt halkán, - hát ilyen rosszul ismeritek a katonáitokat?

Mind bámulva néztek rá. A kapitány folytatta:

- A mint az esthomály beállt, a kenyeres tarisznyák megnyíltak s a kozák a drága, a jó, a puha kenyeret, melyet maga is szívesen bevágott volna, - megetette a lovával. Mindegyik, kivétel nélkül. Mikor az öreg Andrist félrehúztam és kérdőre vontam, vállat vont és így szólt:

- Hadd el, uram, nem érdemes rá szót vesztegetni. Kötnözi való gazemberek volnánk, ha nem így cselekednénk. Mert tudod, jó uram, mirőlunk gondoskodik az Isten és minden szentjei, meg az Atyuska. De ki gondoskodik a mi szegény lovainkról, ha mi megfeledkezünk róluk? Mit ér a kozák ló nélkül? és mit ér a ló, ha a szárártóvis-abraktól el van gyöngülve? Hát csak nyugodjatok bele!

Krillov ezredes izgatottan járkált föl s alá. Az egyik vezérkari tiszt (valami német nevű rigai báró) megszólalt:

- Ne échauffirozd magad, ezredes. Ez csak becsületére válik kozákjaidnak. Remélem, nem akarod őket ezért megbüntetni?

Az ezredes megállt.

- Nem. Eszem ágában sincs. Más forr a fejemben. Szégyenlem magamat. Mert ez nekünk, tiszteknek nem jutott eszünkbe.

Csajenko megmozdult.

- Ez igaz. De csillapodj, a lovaink ezt nem fogják megtudni.

- Hogy érted ezt?

- Ugy, hogy a tisztiszoigáink egy morzsa kenyeret se ettek, hanem *a maguk porcióját föl-tálalták a mi lovainknak*.

Mély csend lett a szobában. A ház mögöl behallatszott a jóllakott tiszti paripák jóízű röhögése.

A KOZÁK HALÁLA.

Másnap, mikor épp ragyogva kelt föl a nap és sugarai gyorsan itták föl az erős harmatot, mely dérnék is bevált, riadót vertek.

Ti, békekorszak gyermekei, kik csak disznóöléskor láttok vért, nem sejtitek, mi az, mikor a katonának riadót fujnak, vagy vernek.

Első pillanatra valami dermedtség fogja el a tagokat. Mindenkin az a fagyasztó gondolat fut át: itt a döntő pillanat. Azután megpezdül a vér az ereken. A hogy forrongás támad a táborban, úgy buzog föl mindeniben a temperamentum. Rövid kiáltások, kommandószavak, elfojtott káromkodások hallatszanak, de beszélni nem beszél senki. Mindenki tudja a dolgát. Mindenki ösmeri a helyét. A készenlét csak egy kis fertályóra dolga. A tizenhatodik percben már ott áll az ezred, elől az óbester, a főtisztek, a muzsika, hátul az orvosok, a betegszállítók és az ambulancia szekerei. A front észak felé néz. Egyelőre nem az ellenséget, hanem a fővezért várja. Ahol jön is már! Harminc tiszt s legalább ugyanannyi testőrkozák társaságában. De ez nem az otthoni hadiszemlék fényes társasága. Otthon ragyognak az aranypaszmántóktól, szijaktól, rendjelektől. Itt kopott és szürke minden. A fővezér maga, a ki vagy tizenöt lépéssel lovagol a többiek előtt, nagy báránybőrsüveget visel a fülére huzva. Köpönyege színehagyott, mint a legutolsó kozáké. Arca fakó. Ezt sok eső verhetette, szél fujhatta, napfény megsüthette. És sok bánat érhetette. Mert szemei mélyen be vannak esve. És arcán a gond barázdái vonulnak végig. Pedig ez éles ekével szokta fölszántani az emberi arcot.

A fővezér megáll az ezred előtt s végigtekint rajta. Hatalmas hurrá reszketeti meg a levegőt. A fővezér lassu, fáradt mozdulattal szalutál rá. Azután fogadja az ezredes jelentését. Majd végiglovagol a front előtt. Végül összegyűjti az ezred tisztjeit s halk, szaggatott mondatokban beszél nekik kötelességről, hazafiságról, a cárról s az ellenségről. De hangjában nincs lelkeség és tekintetében nincs tűz. A kozáktiszteket szomorúság fogja el, miközben hallgatják. Hisz ez nincs meggyőződve sem ügyük igazságosságáról, sem a végső győzelemről! Aztán int a nagyhatalmu ur, ránt egyet lova gyeplőjén és tova vágat. A törzskar utána. Csak két tiszt marad ott, a ki az ezrednek egyelőre kalauza lesz. Az ezredes odaszól a bandához, a kürtök megharsannak s az ezred tompa robogással megindul a távolban kéklő hegyek felé.

Az egyik törzstiszt először is jó havannával kínálta meg Krilov ezredest, a mire ez valóságos kéjjel rágyujtott s közben megkérdezte:

- Te, mi baja van a fővezérnek?

- Semmi. Csak retirálunk hat hónap óta. Csak győzelmet nem arattunk egy mákszemnyit se. Hát nem elég betegség ez?

- De hát most már csak elegen vagyunk? Itt vannak már az európai hadtestek is. Tán csak megváltozik a helyzet?

- Ha európai hadseregekkel állnánk szembe, meg tudnám mondani, hogy mi történik, de így képtelen vagyok.

- Hát ilyen veszedelmes fráterek ezek a sárga ördögök?

- Csak annyit mondok, pajtás, hogy vigyázz a kozákjaidra, mert úgy lehet, hogy egy se fogja viszontlátni a Don-vidék napsütötte, kedves rónáit.

Az ezredes rántott egyet a vállán és hátranézett. Szélesen kibontakozva trappolt utána az ezred. A fegyverek csörögtek, a lovak vigan nyeritettek, a legénység hatalmas kardalt zengett, a napsugár ragyogott az acélon.

- Nézz hátra! - szólt büszkén - ki tudna ennek ellenállani? A Skobelev, a Gurko katonái jönnek. Nem érzed remegni a földet? Most lép föl a drámai hős, eddig csak a statiszták mozogtak... A kazáni Szent Szüzre, pozdorjává törünk mindent, a mi elénk kerül.

S megcsóválva sipkáját, dörgő hurrát ordított a fényes ezred felé, melyet ezerszeresen visszhangoztattak a katonák. Győzni fogunk! - mondotta magában mindenki. - Ki tudna ellenállani a doni kozákoknak? A paripák is hegyezték a fülüket s aztán szaporábban szedgették a lábukat. Ők is érezték, a mit a gazdáik, hogy az ezred a diadal felé siet. A megzilált orosz katona-becsület hirnévének a helyreállítása az ő föladatuk!

Első állomásuk egy kicsi város volt. A sárga lakosság álmosan és bután nézegette a szép katonákat. Se félelem, se rokonszenv nem látszott rajtuk. A férfiak igyekeztek magukat hasznossá tenni, de minden pohár vizet, minden falat kenyeret drága pénzen fizettettek meg. Talán magukban kinevették a fehér harcosokat, a kik mindent készpénzért vettek, holott erősebbek lévén, mindent ingyen elvehettek volna. Miután a lovakat megittatták, a taotáj átadott az ezredesnek négy lovas mandzsut, a kik az egész vidéket úgy ismerték, mint a tenyerüket s a kik napi egy aranyért ezentul az ezred vezetői lesznek. Az ezredes bizalmatlanul méregette a szőrös, vad tekintetű fickókat, a kik teljes közömbösséggel gubbasztottak kis, kócos lovaikon, várva a jelt az indulásra.

- Te - szólt Krilov ezredes a törzstiszthez - ezek a fickók nekem nem tetszenek.

- Nekem se.

- Rájuk bizhatjuk magunkat?

- Muszáj. A seregnek állítólag már sok szolgálatot tettek.

- Nekem nagy kedvem volna őket még az indulás előtt főbelövetni.

- Azt hiszem, az volna a legokosabb, de nem lehet. Tisztességes térképek hijján rájuk vagyunk szorulva.

- Kik ezek tulajdonképp?

- Egy közölök tolmács, a három másik kém és vezető.

- S nem kell nekik semmi utasítást adni?

- Nem. Jól tudják már, hogy az első gyanus mozdulatra irgalom nélkül lelövetnek. E célra külön testőrséget állits melléjük, egy hadnagy vezetése alatt.

Ez megtörtént s azzal az ezred tovább indult. Ekkor érkeztek csak bele a hadsereg zömének táborába, mely akkor a liaojangi csatára formálódott. A merre csak a szem ellátott, sátrak fehérlettek, sáncok huzódtak, apró jelzőzászlók lobogtak. A tábori konyhák füstje ég felé szállt. Lovas- és gyalogpatrolok vonultak ki és be. Itt sebesülteket, ott foglyokat szállítottak. Három hosszú szekér halottakat vitt, hogy valahol a tábor szélén közös nagy sirba temettes-senek. Az ezred megkeskenyedett sorokban haladt át a táboron, előbbre, egészen a frontra. Itt már a nyüzsgés megszűnt. Készenlétben állt a legénység. Minden dombon ágyuk álltak, körülsáncolva, lent a síkon a földhányások, árkok egész láncolata futott egymásba, mögöttük, puskával a kezükben, heverésztek a katonák. Itt nem főztek, nem beszélgettek, hanem néztek előre, a messzeségbe, onnan volt jövendő az ellenség.

Az ezred is tábornokot ültetett a kijelölt helyen, de egész éjjel készenlétben volt. Nem történt semmi. Néha egy-egy rakéta szállt sziporkázva a levegőbe. Valami jeladás lehetett orosz, vagy japán részről. Máskor meg ágyulövés hallatszott. A fiatal kozák egy kicsit megmozdította a fejét, de az megint a mellére hanyatlott s ő ülve, vagy állva szundikált tovább.

Három napig álltak ott tétlenül. A harmadik napon, késő éjjel jött a parancs, hogy napkeltekor a teljes ezred forszírozott rekognoszciózásra megy s igyekszik széttépni a sűrű fátyolt, mely a japán hadsereg mozdulatait és terveit takarja. Különösen megtudandó, hogy Laosant, Kimput és Jentait megszállva tartja-e az ellenség és mennyi erővel. Ebben a vállalatban az ezredet a mohilevi tüzérezred második számú lovasütege támogatja.

Az ezredes és a törzskari tisztek az utasítást gondosan elolvashán, a térkép tanulmányozásához fogtak. Mikor ezzel tisztában voltak, előhívták a tolmácsot és a vezetőket s megtanácskozták az utat. Mikor ez is rendben volt, halkán kiadták az ezrednek az indulásra szóló parancsot s mikor a kelő nap első sugára megcsókolta Mandzsúria földjét: Krilov ezredes is megcsókolta a nyakában függő keresztet és elindultak. Az ezred közepén foglaltak helyet az ágyuk, mindegyik gyilkos szörnyeteg elé nyolc fekete ló volt fogva s a fiúk megnyugodva tekintettek a tűzokádó fekete torkokra: ezek nagyon hasznos jóbarátok lesznek már a legközelebbi órákban.

A tüzérkapitány Krilov ezredes mellett lovagolt s ama nézetének adott kifejezést, hogy a mi lehet, ne szólaltassák meg az ágyukat, mert ezzel messzire bejelentik kalandozásukat s nagyobb csapatokat vonnak a nyakukra, a mi expedíciójuknak hamar véget vet. Krilov ezt a szempontot csak helyeselhet.

Az orosz front előtt már jó messze haladtak s nagy területet kikutattak, Laosan felé közeledve, mikor vágatva jön vissza az előcsapattól Csudajev hadnagy, mondván, hogy a dombtetőről messzelátón megfigyelte Laosant s azt hiszi, hogy ott két század japán lovas van. Együttal jelentette, hogy Laosan egy vízmosáson át megkerülhető s nézete szerint a japánokat szépen be lehetne keríteni és elfogni.

Krilov arca fölragyogott. Ezt meg kell csinálni! Csudajev hadnagy azonnal elindult három századdal a megkerülő mozdulat végrehajtására, a másik három század pedig lassan vonult Laosan felé, várva a támadás jelét.

Nem telt bele félóra, Csudajev hadnagy emberei fősorakoztak a falu tulsó részén, a törzskari tisztt intett a dombról a sapkájával, s Krilov ezredes sebes trapban megindult Laosan felé.

Mikor kibukkantak a mély utból, a japán lovasság már nyeregben ült s velük szembe lovagolt, - mert onnan nem várt ellenséget.

- Előre a lándzsát! - ordított Krilov, - rajta, hurrá!

De a japánok is észrevették őket, s hirtelen megállt a két század. Aztán egy szempillantás alatt frontot változtatott s Csudajev katonái felé fordult, hogy inkább a maga hadserege felé vágja magát köröszül.

Az összecsapás egy szempillantás alatt megtörtént. A kis japán lovasok össze voltak tiporva. Alig husz ember vágta magát köröszül s megeresztett kantárszárral száguldott tova. Egy dombon át csakhamar eltűntek. Krilov összeszedte az ezredet s utánuk eredt.

A dombról egy fensikra nyílt kilátás. A fensik szélén egy rohamra kifejlett teljes lovasezred állt.

- Ezt már szeretem! - kiáltott Krilov, a kit a harcmoraj ittassá tett, - fiúk, ez nekünk csak egy falat. Ezt egy nyeléssel megesszük.

Rohamra sorakozott az ezred. A kürtös vad erővel támadásra fujt. A lovak szilaj örömmel nyertettek. A legények abba a csodálatos kozák rohamindulóba fogtak, mely annyiszor megdermesztette az ellenség vérére. Rajta kozák, itt a diadal napja! Meg sem állsz a japán tengerig, bele kergeted a sárga ördögöket... S ekkor a japán lovasság kétfelé nyargal s harminc ágyú háromszáz lépésről bele lő a kozák ezredbe. Három dörgő roppanás, negyedik roppanás, ötödik roppanás... A hegyekről láthatatlan ágyúk pokoli erejű bombákat küldenek a kozákok közé. Az erdőkből sötét gyalogsági oszlopok tódulnak elő és sortüzeket bocsátanak a netán még életben maradottakra... S a siklás megtelik szörnyű jajszóval... S legelőn rekedt ordítás-sal, térdén állva, félig lovára támaszkodva, a kardjával csapkod egy deliriosus alak, az ezredes, a ki hol imádkozva, hol káromkodva biztatja embereit, kik már halottak, vagy haldokolnak. S a vén kozák körül néz, látja a legenda halálát... érzi a kozákság végét... a kozák dicsőség lehanyatlását... Szivarov alatt átmentek az Alpeseiken, Szkobelew alatt a Balkánon... az egész világot megtöltötték rémülettel... s most a kis sárga ördögök a gépekkel megölik... Vége a világnak, nem érdemes élni... S átölelve hű lova nyakát, mellén halálos sebbel, meghal.

... S a menyország összes kapui dörögve nyílnak ki: egyszerre vonul be az egész doni kozák-ezred. Elöl az ezredes, aztán a muzsika. A zászló lobog, a fegyverek csillognak... Csak az arcok sápadtak, vértelenek... ezek a fehér cár fehér katonái.

A HARC UTÁN.

Egy este vad fürgeteg csapott le a mandzsuriai nagy síkságra. A sár fölszáradt, az utak kökeménnyé lettek. Reggelre befagytak a folyamok, oly vastagon, hogy dinamittal kellett kutat robbantani, mert a fejsze nem birt a márványszerű jéggel. És elkezdett esni a hó, oly sűrűn, hogy öt lépésre nem lehetett látni. És esett, hullott, szakadt huszonnégy óráig szakadatlanul és fehér lett minden... A mandzsuriai nagy síkság eddig a gyász színét, a feketét viselte, most pedig a halott ruháját, a fehéret vette föl. Sok tizezer ember sirját borította be fehér lepellel s az apró domborulatok, melyek a halál kapuját jelentették, lassanként eltűntek a hóban, mely egyre magasabbra és magasabbra emelkedett.

Mindazok, a kik éltek még a nagy ütközetek után, akár orosz, akár japán részen, kezüket dörzsölve tapogattak a hóban s mindenkinek a kebléből fölszakadt a sóhaj: *Hála Isten, egyelőre vége van a háborúnak!* Nemcsak a vizek fagytak meg, hanem befagytak a hadimozdulatok is. Egyelőre mindegyik hadsereg igyekszik magának meleg kuckót csinálni s ott tisztességesen kitelelni. Az ágyuk elhallgatnak, hisz mozdulni se lehet rajtuk, még a puskájához se igen nyul senki, hisz ebben a hidegben lemenne a kezéről a bőr, ha pusztá kézzel megfogná a vasat... S ez a derék, öreg tél, mely a vérengzésnek azt mondja *csitt!* jó sokáig tart ám. Pár hónap is beletelik, a míg megint elkezdhetik, a hol elhagyták. Ki tudja, mi történik az alatt? Talán a hatalmasoknak eszébe jut békét kötni? Talán meg tudnak egyezni valahogy, elismerik egymás vitéségét, fölosztják maguk közt Ázsiát (hisz mind a két fél harcolt és vérzett és áldozott érte eleget) s aztán kölcsönösen haza eresztik a katonáikat s száz évig béke lesz a világon.

- Ha pedig téli hadjárat lesz? - mondják az oroszok, - az nekünk nem olyan baj, mint a japánoknak, mert hisz a tél az oroszok barátja, a hó, a jég orosz specialitás. Az orosz fittyet hány hidegnek, fagynak, hónak - a japánok lássák hogy hogyan bírják ki.

Jamaki főhadnagyot, a ki az első japán gárdalovasezred harmadik századát vezényelte, immár egymaga, mert összes tisztársai elestek, a hirtelen jött zord idő Mukden felé egy erdős dombon érte, hol leolvadt csapatjával előőrsi szolgálatot tett. Minden nap belovagolták a kijelölt területet, a főhadnagy ur messzelátójával bekémlelte a vidéket, aztán egy altisztet elküldött az ezredeshez, írott jelentéssel. A hózivatar azonban elejét vette minden szolgálatnak. Meg se tudtak mozdulni a helyükből. Szó sem volt kémszemléről. Óriási hegyek, hófúvások támadtak a domb körül s a legokosabb, a mit tehettek, az volt, hogy hóból pompás istállót építettek s ugyanott maguknak is tanyát rendeztek be, így biztosítván mindnyájukat a megfagyás ellen. A dombtetőt lapátolással és söpréssel folyton tisztán tartották. A domb alján egy bővizű forrás fakadt, gondjuk volt rá, hogy odáig tisztán tartsák a havat, melyben egész utat vágtak. De már egypár óra mulva jelentették a főhadnagynak, hogy a forrás befagy, már pedig az baj, nem nekik, hanem a lovaknak, melyeket nem lehet megtanítani a jégdarabok szopogatására.

Jamaki fölvette a bekecsét s lement a forráshoz, megnézni, ha talán dinamitpatrónnal szét lehetne robbantani a jégkérget. A mint ott álldogál és tanakodik, egyszerre csak a szemben levő hóhegy megindul s hanyatt-homlok bukfencezve néhány orosz katona hull a lábuk elé. Jamaki hátraugrik, egyet kiált embereinek s a következő percben az oroszok le vannak fűelve és fegyverezve.

- Huzzátok föl a revolvereiteket és eresszétek el őket, - parancsolja Jamaki.

Az oroszok egy szempillantás alatt fölemelkedtek.

- Ahán, gárdalovasok! - mormogja Jamaki.

Egy magastermetű, erőteljes fiatalember, leverve magáról a havat és legyűrven prémes gallérját, odalép Jamakihoz, kinek aranyzsinóros sapkájáról látta, hogy tiszt s francia nyelven szólt:

- Ivanov főhadnagy.

Jamaki bámulva néz rá.

- Szervusz bajtárs! Én Jamaki főhadnagy vagyok.

Ivanov arcán örvendetes meglepetés látszott.

- Jamaki, mon fils, te vagy? Így kell találkoznunk?

S a két tiszt nyájasan, igazi barátsággal megrázta egymás kezét.

Jamaki igen fiatalon került a pétervári japán nagykövetséghez, mint katonai attasé, s mivel gazdag fiú volt, csakhamar bele került a gárdatisztek könnyelmű és vidám társaságába. Ott kötött jóbarátságot Ivanovval, látogatást tett ezeknek a birtokán is, sokat vadásztak, vívtak, táncoltak együtt, sőt az a szerencse érte őket, hogy egyszerre kerültek Párisba, mert Ivanovot is kinevezték a párisi orosz nagykövetséghez katonai attasénak. Párisban történt aztán, hogy Jamaki egy tojásos puncsot hozzá vágott az angol nagykövetség titkárához, a ki Ivanovra valami ostoba pletykát csinált. A dologból párbaj lett - vértelen, de a kis japán és a nagy muszka közt a barátságot még szorosabbra fűzte. Mikor a kis Jamakit hazájába visszaszólították, könyek közt vettek egymástól búcsút s örök barátságot esküdtek.

De a végzet könyvében az volt megírva, hogy a két nemzet egymásra rontson s most itt a mandzsuriai hóvilágban egymásra talált a két jóbarát.

- Adjátok vissza a kardját, - ez volt Jamaki első szava, - mit csinálsz te itt?

- Mukden felől a legszélsőbb előőrs vagyok egy századdal.

- Én meg Mukden felé. Csodálom, hogy nem akadtunk egymásra.

- Mi messzebb voltunk innen, de mikor a hózivatar jött, a legényeim azt tanácsolták, hogy vonuljunk egy dombra. S akkor közeledtünk felétek.

- S most mit csináltok?

- A nyári táborozásból tudtuk, hogy itt, a tanyánkhoz közel valami forrásnak kell lenni, azt kerestük, mert már-már szomjan vesznek a lovaink. Keresés közben a nyakatokba szakadtunk.

- Itt a forrás a lábadnál, épp most spekulálok, hogy lehet-e még vágni a jegét, vagy robbantsuk.

- Hát a tanyátok közel van ide?

- Ötven lépés.

A két tiszt meglehetősen zavartan nézett egymásra. Különösen Jamaki, a ki joggal foglyának tekintette az orosz. Végre az orosz megszólalt:

- Ösmered a mandzsuriai telet, ugy-e?

- Meglehetősen.

- E szerint tisztában vagy azzal, hogy mind a kettőnknek a csapata tulajdonképp a hónak a foglya?

Jamaki nem nyomhatott el egy maliciózus mosolyt.

- Mondjuk, hogy úgy van.

- Hiába mosolyogsz, mon fiú, ez úgy van. S ha a szél kedvezőre nem változik, egy hónapig itt rostokolunk, se mi ki nem kecmergünk, se hozzánk segítség nem juthat. S tudod, ez mit jelent?

- Mit?

- Éhhalált, szomjan való veszést. Mert ne gondold, hogy a hóval sokáig olthatjuk a szomjunkt... három nap múlva valamennyien gyomorgörcsökben fetrengünk tőle.

- Nansen, a sarkutazó mást beszél.

- Evett már Nansen mandzsuriat havat? Ivott rá mandzsuriat jeget? Nem, ugy-e? No látod, fiam, ez egy speciális dolog, a mibe mind, állatostul belepusztulunk.

- Mit akarsz ezzel mondani?

- Azt, hogy az én svadronomnak erre a forrásra szüksége van...

- Ez azonban a mi kezünkben van.

- Tehát kössünk a közös ellenség, az időjárás ellen szövetséget.

- S mit adtok cserébe?

Az orosz tiszt várt egy kicsit. Gondolkodott, végre megszólalt:

- Pajtás, én azt hiszem, az ellenségeskedés, Port-Arturt kivéve, az egész harctéren szünetel. A hadseregek kényszerhelyzetben vannak, mint mi. Én azt hiszem, mi is lábhoz tehetjük egy kicsit a fegyvert... Mindjárt el fogod ismerni, hogy ezenkívül rád nézve kényszerítő okok is merülnek föl, hogy elfogadd ajánlatomat.

- Nos, halljuk!

- Mennyi élelmiszeretek van?

- A lovainknak öt napra, nekünk három napra való. Azután lassanként megesszük a lovainkat.

- Pfúj, a gárdaezred, a mely megeszi a lovait! Egy gárdatiszt beszél így? A japán hadsereg elitje?

- Barátom, az éhhalállal küzdő tengerészek egymást is megeszik.

- Fiam, egy gentleman megeszi a barátját, közös megegyezés alapján - de a lovát soha! Különben nem erről van szó. Nekünk van huszonöt darab marhánk, a fiuk most vágják, nyuzzák s a hóba elteszik. Nekünk van tüzelőfánk, szénánk, zabunk... mert mi épp egy élelmiszeres és egyéb szállítmányt kísértünk, mikor a burána utolért... Szóval, minden legyen közös s éljünk békességben, míg értünk nem jönnek...

Jamaki fölcsapott. Az oroszok is utat csináltak a forrásig, melynek jegét mindennap szétrobbantották... S ott a toronymagasságu hóhegyek közt idillikus élet kezdődött. Mindent testvériesen megosztottak, egymás betegeit ápolták... Esténként Ivanov Jamakihoz ment a hadnagyával teára, a mikor is négy jó dalos muszka katona nótázott nekik és a balalajkát verte hozzá. Visszaidézték a szép párisi és pétervári napokat s boldogok voltak, mint akkor...

Egy napon esni kezdett az eső, a jégházak dűledeztek, a hó apadt. Ivanov este korábban ájtott teázni... Egyszerre csak, a mint a tűzbe bámulva ültek, belépett egy orosz őrmester s jelentette, hogy déli szél fúj s az ut két óra múlva szabad lesz...

Ivanov fölállt.

- Isten veled, fiam.

Megölelték, megcsókolták egymást.

- A viszontlátásra.

Sokáig fogták egymás kezét. Egyik sem mondta meg, hogy hol gondolja a viszontlátást. A csatatéren: nem remélte. A másvilágon: valószínűnek tartotta.

Mikor Ivanov elsietett, a japánok már nyergeltek. A hóvár ropogott, düledezett körülöttük. A távolból a gárdalovasság őrsege fujta a nyergelőt.

KALMÁR ÉS TENGHERÉSZ.

I.

Fun-Csi, a *Jangcse-Kiang* kínai páncélos cirkálójó kapitánya, estefelé borus arccal és bánatos lélekkel bucsut vett kedves nejétől és tizenkét gyermekétől... Végignézett szépen világított, piros, izzó szénrel kellemesre fűtött lakásán s beosont a hálószobába, hogy ott átöltözködjék tengerészi ruhájába... Alul gyapjukelme és meleg hasköttő, felül pedig prémes bundák jöttek az ő halandó testére... bizony ez a ruha egy cseppet se volt tengerészes, mert a kínaiak ebben is megtartották a hazai divatot... ellenben Fun-Csi azonnal tengerészkapitánnyá változott, a mint felkötötte a kardját és a revolverét. Az asszony remegve nézett rá.

- Istenem, mikor lesz már vége ennek a háborúnak. Azelőtt mindig itthon voltál, s az ópiumkereskedéssel szép pénzt kerestél, most meg örökké azon az utálatos hajón kell lenned... egyszer majd téged is elűyeztenek azok az undok japánok.

- Légy nyugodt, kicsikém, bölcs ember vagyok én és soha messze a parttól nem távozom... A mi pedig a kereskedést illeti, a háboru se rossz üzlet... Majd meglátod, gyermekem.

S hősi léptekkel ment a csifui kikötőben horgonyzó hajójára.

A *Jangcse-Kiang* kínai cirkálójó nemsokára lassu tempóban kiment a kikötő bejáratához s ott horkonyt vetett. Feladata volt ügyelni arra, hogy japán hadihajó be ne jöhessen, ha pedig orosz hajó találna odamenekülni valahonnan a port-arturi pokolból, ezt bekísérje, felszólítsa, hogy azonnal szereljen le s aztán tegyen jelentést a kínai kormányzónak.

Fun-Csi, a kínai kapitány kiállította az öröket, megparancsolta, hogy a kazánok alá egész éjjel fűtsenek, azután levetette himzett papucsát, néhány csésze illatos teát felhörpintett s álomra hajtotta a fejét.

Odakint erős, hideg szél kerekedett, mely ugyancsak hangversenyezett az árbocok drótkötelei közt. A tajtékos hullámok zugva csaptak el a himbálózó hajó mellett.

Az elektromos fényszórókat (mert a *Jangcse-Kiang* tökéletesen modern berendezésű hadihajó volt) minden negyedórán körülsétáltatták a sötétségben, hogy az éjszaka titkait kifürkéssék. Egy ilyen fényséta után megszólal a kapitány feje fölött a csengetyű s a hangcsövön leszól a hidról az inspekciós tiszt:

- Hajó közeledik.

- Miféle?

- Orosz torpedóvadásznak nézem. Lámpásai nem égnek, erősen küzd a hullámokkal s lassan jön. Ugy látszik, a gépei meg vannak rongálva.

- Állítsátok meg!

S mialatt a kapitány az ágyból fölkelve, öltözni kezdett, a *Jangcse-Kiang*-on eldőrdült egy figyelmeztető ágyulövés. A fekete hajót hol elborították a hullámok, hol meg előtűnt s ilyenkor tisztán lehetett látni összetört kéményét, lelőtt árbocait. A fényszóró remekül bevilágította minden mozdulatát. Az egész kínai legénység talpon volt már és leste, hogy mi lesz.

- Állj! Mi járatban vagy? - dőrdült eléje hangcsövön a kínai hajóról angolul, mikor száz méternyre volt.

- Engedjete a kikötőbe, a parthoz - feleltek vissza az orosz hajóról - hajónk egy óra múlva el fog süllyedni.

- Honnan jöttök?

- Port-Arturból.

- Üldöznek?

- Igen.

- Küldjete a kapitányunkhoz egy tisztet, igazolni magatokat.

- Nem küldhetünk. Összes csónakjainkat elvesztettük.

- Hát majd küldünk érte csónakot.

A következő percben leeresztették a *Jangcse-Kiang* oldalán lógó nagy naszádok egyikét s tizenkét kínai matróz erőteljes evezőcsapásokkal hajtotta az orosz hajó felé. Egy negyedóra múlva látni lehetett, a mint egy tiszt az orosz torpedónaszádról beleugrik a csónakba, melyet erősen dobáltak a hullámok s a naszád visszatér a *Jangcse-Kianghoz*.

Fun-Csi a kajütjébe vezette az orosz, a ki halálosan ki volt fáradva, és székkal kínálta.

- Önök áttörték az ostromzárt?

- Át.

- Mi célból? Bizonyára fontos okból?

Az orosz intett, hogy úgy van.

- Sürgős táviratok?

Az orosz megint igent intett, aztán minden habozás nélkül egy csomagot vett elő a zsebéből.

- Ezer darab arany - mormogá - ne komédiázzon sokat, parancsnok.

Az aranytekercs a következő percben a kapitány zsebében volt, a ki édes mosollyal szólt:

- Ön tudja, hadnagy ur, mi teljes rokonszenvvel vagyunk Oroszország iránt... de én a táviratokat is szeretném látni.

- Jó, le fogom önnek irni, csak előbb intézkedjék, hogy a *Navarin* tovább haladhasson. Engem majd ön lesz szíves partra tenni.

- Helyes. Düljön le, hadnagy ur. Itt van cigaretta, cognac. Rögtön visszatérek.

A *Jangcse-Kiang* odabömbölt a *Navarin*-nak, hogy mehet, aztán maga is föl vonta horgonyait, működésbe hozta összes fényszóróit s bekísérte a part mellé a hajót. Mikor Fun-Csi visszatért a kajütjébe, az orosz tiszt átadott neki egy darab papirost.

- A sürgönyök. De siffirozva vannak. Magam se értem.

Fun-Csi bizalmatlan pislogással nézett a papírra, mintha azt mondaná: „Gazember, tudja az Isten, miféle ákombákkal akarsz most engem bolonddá tenni.” De zsebre tette.

- Mi lesz a hajóval? - kérdé ravasz mosollyal.

- Szeretnék kijavítani s visszatérni Port-Arturba.

- Hát lehet?

- Huszonnégy óra alatt rendbe lehet hozni. Hát csak lassan csinálják a hivatalos eljárást s egy kis segítséget kérünk.
- Oh, én egészen az önöké vagyok; de egy kis számla lesz még.
- Pénzkérdés nem határoz - felelte a fiatal orosz s megvető mosollyal mérte végig a kinait.
- Most pedig ön mellé adok egy ügyes tengerészt, a ki a táviró-hivatalba vezeti.
- Helyes.
- A főnök családos ember, ne sajnáljanak tőle tiz aranyat.
- Meglesz.
- Egy fél óra mulva a *Navarinon* lesz a vállalkozó, a ki hajójuk kijavítása iránt azonnal intézkedik. Lőszér, élelem, viz dolgát mind rábizhatják.
- Bravó, parancsnok, ön kitűnő üzletember, becsületesen meg szolgálja a fizetését. Pompásan kereshetnek most maguk ebben a háborus időkben...

A kommandáns arca fölragyogott.

- Ha még egy évig tart, gazdag ember leszek. Csak abba ne hagyják hamarosan - tette hozzá aggódva.
- Dehogyan hagyjuk, a világért sem.

S az orosz megveregetve a derék kalmár vállát, csónakba ugrott s a hajójához vitette magát.

A *Jangcse-Kiang* egy félóra mulva visszatért a kikötő torkolatához s ott újra elfoglalta őrhelyét.

II.

De a derék Fun-Csi szemére nem jött álom. Tudta, hogy nem sokára itt lesz a másik fél. Ott is volt. Alig szítt el két kis pipát, megszólalt a hidról a tiszt, hogy japán torpedóüző hadihajó közeledik.

Fun-Csi fölsietett. Alig lépett a hidra, a japán hajó jeladásul lött és fényszóróját a *Jangcse-Kiangra* irányozva, megállt. Látni lehetett, hogy csónakot ereszt a vízbe s egy tiszt a kínai cirkálóra jön.

Fun-Csi teljes udvariassággal, mondhatnók kereskedői nyájassággal fogadta s kajütjébe vezette.

- Parancsnok - kezdé a japán hadnagy - a *Navarin* orosz hajó ide menekült.
- Nem tagadom.
- Mikor?
- Egy órával ezelőtt.
- S mik az önök intézkedései?
- Mi kötelességünket teljesíteni fogjuk.
- Föl vagyok hatalmazva annak kijelentésére, hogy ez a nyilatkozat minket nem elégít ki. Ha az orosz hajó egy óra alatt nincs leszerelve, akkor mi behatolunk a kikötőbe s összelőjjük.
- S ha én ennek ellene szegülök?

- Az ön hajóját a levegőbe röpítjük.

Fun-Csi finoman mosolygott.

- S ha engedelmeskedem?

A fiatal tiszt szó nélkül a zsebébe nyúlt s egy erszényt tett eléje.

- Ötszáz arany.

Észrevevén a derék kapitány arcának elsavanyodását, hozzá tette:

- Első részlet.

Széles mosoly vonult át a kalmár arcán.

- Egyenlő részletek? - rebegé.

- Azok.

- Hisz ön tudja, hadnagy ur, hogy szívvel-lélekkel az önök pártján vagyunk.

- Tudom.

- Be is bizonyítom. Gondolhatja, hogy a *Navarin* azért tette meg ezt a veszedelmes utat, hogy fontos táviratokat adjon föl.

- Ez bizonyos.

- Nos, ezek a táviratok, igaz, hogy siffrirozva, nálam vannak. Tessék!

A hadnagy átvette s belenézett.

- Azt hiszem, ezek nem az igazi táviratok. Csak önt akarták bolonddá tenni.

- Lehet.

- Ön azonban lesz szives segédkezni, hogy az igazi táviratokat megkapjuk.

- S a második részlet? - kérde a derék kapitány szemtelen nevetéssel.

- Máris esedékes - felelt az ifju japán hidegen s egy újabb erszényt vetett oda Fun-Csinak. Alig tudta megállni, hogy a fejéhez ne vágja.

- Majd adok egy embert, a ki önöket elvezeti a táviróhivatal igazgatójának a lakására. Nagyon jóra való s olcsó ember. Ötven arannyal megelégszik.

- Ötszázat kap, ha nem továbbítja az orosz táviratokat - vágott bele a hadnagy.

Fun-Csi megvakarta a fejét.

- Már késő. A táviratok tán e percben elmentek. Miért nem siettek jobban?

A japán fölállt.

- Hol az a vezető? Jőjjön a csónakomra. Viszem a hajónkra s onnan csónakon kísér rögtön egy tisztet a távirdaigazgatóhoz.

- Helyes.

- Én pedig tüstént visszatérek ide s akkor ön lesz szives az oroszokat megriasztani, hogy a partra fussanak.

- Helyes. S a harmadik ráta?

- Arról beszélünk, ha visszatértem.

III.

Tíz perc múlva látni lehetett, a mint egy kis bárka egy tiszttel és a kínai matrózzal elhagyja a japán hajót s a sötét kikötőben eltűnik.

Csakhamar az iménti fiatal japán tiszt is visszatért.

- Kapitány, itt a harmadik ráta.

- Ötszáz?

- Több. Ezer.

A kínai bámulva nézett rá.

- Miben lehetek szolgálatukra? - kérde perfekt rövidárkereskedő modorban.

- Ide hallgasson. Jó állapotban van a *Navarin*?

- Tűrhető.

- Mi is úgy gondoljuk. Annak tehát miénknek kell lenni...

A kínai bután meredt rá.

- Hogyan?

A japán odahajolt a füléhez s pár percig suttogott. A kínai feszült figyelemmel hallgatta, végre izgatottan felugrott.

- Ördögös fickók vagytok. S ha nemet mondok?

- Öt perc múlva röpnél fogsz a levegőbe a hajóddal.

- A miből háboru lesz Kína és Japán közt.

- Dehogy, öregem. Mire való a diplomácia? Majd kimagyarázza a dolgot. Ha pedig nem, titeket is megverünk, parancsnok.

S ezt oly ördögi felsőbbsséggel mondta, hogy a jó Fun-Csinak a háta is borsódzott.

- Jó.

Nagyot sóhajtott, az aranyakat zsebrevágta s fölmentek a kapitányi hidra. Onnan zöld lámpával megadták a jelt a japán hajónak, mely erre hat nagy csónakot tele fegyverrel, leeresztett s utána összes lámpásait és fényszóróit eloltva, a *Jangcse-Kiang* után lappangva, megindult a kikötőbe.

A *Navarin* parancsnoka épp a kínai vállalkozóval tárgyalt a fedélzeten, mikor nagy kiabálással egy csónak közeledett feléjük. Pár perc múlva a jó Fun-Csi mászott föl az orosz hajóra.

- Meneküljete, emberek, a legnagyobb japán páncéloshajó itt van és azt mondja, hogy ha egy embert talál a hajón, levegőbe röpteti.

A kinaiak s az orosz matrózok hanyatthomlok rohantak a partra. Az orosz kapitány vad káromkodással nézett körül: csak a tisztjei voltak ott.

- Alexej - ordított rekedten - eredj és röptesd levegőbe a hajót.

A jó Fun-Csi e parancsra két ugrással csónakjában termett. Alexej el akart sietni, de már minden oldalról japán matrózok vették körül az oroszokat. Az orosz tisztek revolvert rántottak s utat törtek maguknak a partra. A japánok hagyták futni őket, de hamar elvágta a parti cölöpökhöz vivő köteleket, másik pillanat alatt acélkötelet erősítettek a hajó orrára, melyet a

Jangcse-Kiang fényszórója udvariasan megvilágított. Az acélkötél másik vége persze a japán hadihajón volt s a *Navarin* három perc múlva szépen uszott kifelé a csifui kikötőből. A *Jangcse-Kiang* félreállt, mintha őt a dolog abszolúte nem érdekelné. A parti sötétségből azonban egy hatalmas hang megszólalt angolul:

- Héj, kapitány a *Jangcse-Kiangon*! Te vagy a legnagyobb gazember, a kit életemben láttam.

A jó Fun-Csi pedig szeliden így szólt a mellette álló hadnagyához:

- Tudsz fiam angolul?

- Nem, parancsnok.

- Én sem.

S a két copfos összevetett. Fun-Csi pedig megsörgette mai keresményét („kasszát” csinált) s tíz aranyat átnyújtott a hadnagyának, a ki olyan szépen elfelejt angolul, ha úgy illik.

LIANCSÓ.

(Állítólag kínai történet.)

Liancsó egyike volt a legelső tiencsini kereskedőknek, még pedig két kínai specialitásban: teában és selyemben. A teát már az apja kezdte, de mivel két fia volt, Liancsót egészen a tea mellé rendelte, a második fiát ellenben a selyem irányába terelte. Tetszett azonban a kegyetlen isteneknek, hogy a második fiut magukhoz vegyék s a selyemüzlet árván maradt. Ekkor az apa lejött a mesterséges zuhatag mellé épített kerti házából, teakereskedő fia üzletébe s egész napon át ott üldögélvén, nem szóla senkihez. Mikor pedig este lett, odaszólitá magához Liancsót és ezt mondá neki:

- Édes fiam, a mai napnak nyolc óráját itt töltöttem a te boltodban s figyelmesen nézegettem, hogy te miképpen szorgoskodik a munkában. Ebből a nyolc órából te legalább négyet eltöltöttél evéssel, ivással, nem a teaüzlethez tartozó vendégek fogadásával, tétlen pipálással és pihenéssel. Miután pedig egy nap ebben az európai városrészben huszonnégy órából áll, te még huszonnégy órának éppen a felével rendelkezel. A mi tizenkét óra. A kinek mindennap ennyi ideje van, az ráér még egyebet is tenni. Én tehát elhatároztam, hogy meghalt öcséd selyemüzletét nem adom el, hanem rád bízom. Vezesd tovább. Öcséd nagyon ügyesen csinálta a dolgát, az üzletnek jó hírnevet szerzett. Európába való exportunk elsőrendű, hitelünk és becsületünk dettó. Hát már most mi ezt mind eladjuk egy idegennek? Hogy éljen belőle tovább? Olyasvalamiből, melynek minden porcikáját a mi tehetségünk teremtette? Nem, ez a gondolat elviselhetetlen rám nézve. Mit szólsz hozzá?

Liancsó földig hajolt apja előtt és így szólt:

- Akaratod parancs előttem, óh, atyám! Nem is emlitem azt a csekélységet, hogy mit sem értek a selyemüzlethez, mert bölcseséged bizonyára ezen is segíteni fog...

- Ugy van, fiam, még pedig akképpen, hogy a nyugalom házából újra visszatérek a munka hajlékába s magam foglak bevezetni a selyemüzlet titkaiba. Azt mondja a bölcs, hogy *a fiatalok munkássága az öregek érdeme, a kik dolgozni megtanították őket*. De azt is mondja a bölcs, hogy *bolond ember az, a ki korán zsebébe rakja a két kezét, mikor azt még a más zsebébe is rakhatja, a nélkül, hogy ezzel becstelenséget követne el*. Előre, föl a selyemüzletbe!

Rövid idő alatt Liancsó annyira belejött a selyemüzletbe, hogy az apja teljesen rábízhatta és újra visszavonulhatott a nyugalom házába, hol a vízvezetékéből csinált mesterséges zuhatag apró malomkerekeket forgatott. És mialatt az öreg a habok zugását hallgatta és játékukat nézegette, a virágos lugas alatt heverészve, Liancsó dupla üzletében keményen dolgozott.

Mind a két üzlet az európaiakra volt fektetve. Miután tehát a föladat az volt, hogy azok a nehezen mozgatható európai aranyak átvándoroljanak az ő zsebébe, neki nagyon hozzá kellett simulni azokhoz, a kiket a műveletlen nép fehér ördögöknek nevezett. Fiatal ember lévén, megszerezte magának fiatal angolok barátságát. Megtanult tőlük tenniszt és golfot játszani s a ráksalátát párisi módon elkészíteni. Gyönyörű két almásszürke lovát oly elegánsan tudta végighajtani az európaiak által teremtett parkban, hogy még a fehér dámák közt is közfeltűnést keltett. Szorgalmasan járt a francia operett-társulat előadásaira s az európai kaszinó bakkara-asztalánál merész játékával tűnt föl. Két kereskedőháza az angol városrész legelőkelőbb utcájában emelkedett s mind a kettőben nagy számmal voltak európaiak is alkalmazva.

Különösen irigyelték tőle a főkönyvvezetőjét, miss Aliszt, egy korán elhunyt angol ezredesnek szegényen maradt árváját, a kit ő egyenesen Londonból hozatott s havi háromszáz frankkal

fizetett. Ez a csodaszép angol leány meglehetősen uralkodott Liancsó házában, s szigorúan tisztességes pozícióját nagy eréllyel föntartotta. A fiatalabb tisztviselők mind bomlottak érte, s miss Alisz minden percben férjhez mehetett volna, csak hogy nem akart. Kétféle függetlenséget ismert, az egyik az, ha maga keresi meg a kenyerét, még ha szegényesen is, másik pedig az, ha gazdagon megy férjhez; de szegényen férjhez menni, ez nem pozíció egy tehetséges és még hozzá szép leánynak.

Miss Alisz egyszer benn volt a gazdájánál, referált neki valami tiz levélről és valamennyit aláíratva vele. Liancsó nem igen hallotta, hogy a levelekben miről van szó, de élvezte azt a bájt, mely ennek a leánynak minden porcikájából kiáradott. Mennyire elűtő volt az ő fajtájából!

- Mondja csak, miss Alisz, tudna maga szeretni egy kínait? - kérdezte hirtelen.

- Ez nem tartozik a levelezési osztályhoz, - felelt a leány hidegen, pakkolt és kiment.

Liancsó bambán nézett utána és szégyelte, hogy mint okos és higgadt kereskedőember így elárulta magát, s a leány ilyen fenséges nyugalommal lefőzte. Tudta ő nagyon jól, mit kellene neki mondani, majd nyakába borulna akkor a leány. De hát ezt, a mig az apja élt, nem tehette, nem hódolhat be idegen isteneknek, s nem intéztetheti el házassága ügyét az angol papok által, a hogy azt miss Alisz okvetetlenül megkivánná. Régóta föltette magában, hogy európainak házasodik, mert kénytelen volt elismerni, hogy a kínai leány nagyon alárendelt kis szárnyasállat az európai nő mellett. A miss Alisszal való flörtölés nagyon rosszul ment, mert a leány, a mily nyájasan bánt az alárendeltekkel, épp oly ridegen visszautasította a följobbvalókat. A cégtulajdonosra pedig egyszerűen rá sem nézett. Egyszer megint gyöngeség fogta el Liancsót, megfeledkezett magáról és így szólt a leányhoz:

- Igazán érdekes, miss Alisz, hogy az egész vállalatban maga én velem bánik a legmostohábban.

A leány nyugodtan kezdte összeszedni leveleit, s így felelt:

- Mister Liancsó, ha ön ezekkel a megjegyzésekkel csak azt akarja elérni, hogy itthagyjam az üzletet, azt könnyen elérheti. Itt van az ön konkurensének, mister Godemardnak az ajánlata, még nem is feleltem rá. Én nem akarom önt itthagyni, de kénytelen vagyok, ha ez így megy tovább. Nézze kérem, őszintén megmondom, a dolog így áll, én szívesen hozzámegek egy kínaihoz feleségül, ha keresztény hitre tér és ha szeretem, de szeretője még a leggazdagabbnak se leszek, de európainak se. Ugy-e nem haragszik meg, mister Liancsó őszinteségemért, de lássa, ez az egyetlen fegyverem, a mivel védhetem magamat.

A leány olyan érdekes és kedves volt igazi, vagy tettettett fölgerjedésében, hogy Liancsó majdnem a nyakába borult ezzel a kiáltással: „Szeretlek, Alisz és légy a nőm!” De az utolsó pillanatban (ezeknek az átkozott kínaiaknak mindig vannak ilyen szerencsés *utolsó pillanataik*) mást gondolt és így szólt:

- Köszönöm, kedves kisasszony őszinte nyilatkozatát, higgye el, hogy mint gazdája, szinte röstellem, hogy visszaéltem a helyzetével, ezentul nem fog megtörténni. Nagyon sajnálnám, ha egy ilyen kitűnő tisztviselőt el kellene veszítenem.

Bonyodalmas idők következtek, s Liancsó nem ért rá szívének rejtett hurjaival foglalkozni. Rongyos emberek kezdtek föltünedezni a városban, a metszett szeműektől megszokott sunyiság és a sárgapofájú embereknel megszokott alázatosság kifejezése nélkül. Nagyon is büszkén viselték rongyaikat. Szemtelenül a szeme közé néztek az európaiaknak, s a világért meg nem billentették volna keshedt süvegüket. Megtörtént, hogy az angol főkonzulátus titkára megbotozta kínai inasát. Az ilyesmi gyakori eset volt, de az még soha se fordult elő, a mi

most, hogy a kínai egész alázattal kivette a botot a titkár ur kezéből és visszaverte a derék urat, az egész kínai cselédség nagy gaudiumára. A főkonzulátus kínai személyzetéből ez incidens miatt tizenkét embert kellett elbocsátani, pusztán *kárörvendezés* miatt, mert egyebet nem tettek a szegények. Még feltűnőbb volt az az eset, hogy egy előkelő kínai tisztviselőnek a fia egy francia orfeuménekesnő miatt agyonlőtte magát. Nem ez az öngyilkosság volt a feltűnő, hanem ennek a következménye. Tudniillik az, hogy három nappal az öngyilkosság után ezt a kis színésznőt megfojtva találták. Az egész tiencsini sárga és fehér policia összedugta a fejét és kutatást indított. De semmit se tudtak kisütni.

Egyszer aztán megtalálták a szót, a mi ezeket a látszólagosan összefüggéstelen jelenségeket összefűzte. Ez a szó volt a *boxer*. Négy száz millió kínainak az a nevetséges ötlete támadt, hogy hazáját az ő számára alkotta a teremő. Már a nagy sárga bölcs is megmondta, hogy a házunkat nem a poloskák, hanem a magunk számára építettük.

*

Ezek a rongyos emberek nem szerepeltek a lapok vezércikkeiben, nem tartottak ünnepélyes nagygyűléseket, látszólag nem törődött velük senki és nem vette észre őket senki. De azért szót fogadott nekik mindenki és félt tőlük mindenki. Mert életünk fonálát a teremő Visnu sodorja, az igaz, de annak a rongyos boxernek meg egy rossz bicskát adott a kezébe, a mellyel ezt a fonalat bármikor elmeteszheti. Így hát jó lesz vigyázni.

Azt hihette volna az ember, hogy Liancsónál tökéletesebb európai a kínaiak közt már nem található. A mit az európaiak életüknek szebbé tételére kitaláltak, annak Liancsó mind birtokában volt. És ime ezek a nagy kereskedő-mágnások voltak az elsők, a kik meg tudták változtatni életüket, mikor a boxerek kezdték a taktust verni a tiencsini tartományban. Ti nem sejtitek, hogy a testi és lelki élvezetek minő Csimborásszója egy kínaira nézve: elmerülni az európaiságban. És micsoda kinszenvedés ebből megint visszakínaisodni. Ezt a két processzust Liancsó végigcsinálta. Az utolsó, a legfájdalmasabb, miss Alisz elbocsátása volt. A leány fürkészőleg nézett a gazdája szeme közé, azaz, hogy csak nézett volna, ha Liancsó makacsul le nem sütötte volna. A kereskedő nem nézett rá és így szólt:

- Meg vagyok önnel elégedve, kisasszony, s az elbocsátásnak nem ön az oka. Mind a két üzlettem terén új kísérletek következnek s egyelőre nincs szükségem az ön segítségére. Természetesen önnek egy évi fölmondás jár s ötezer frank végkielégítés. Remélem, hogy nem fog haraggal szívében tőlem elválni.

És Liancsó mindezt el tudta mondani, a nélkül, hogy szemét egyetlenegyszer is miss Aliszra emelte volna.

Lehet, hogy Liancsó, mikor este visszavonult magányos házába, sirdogált egy kicsit, siratta elvesztett barátait és barátnőit. Azután furcsa idők következtek. Előállottak ezek a rongyos boxerek, a kik nem féltek senkitől, mert nem volt mit veszteniök s fölka-varták egy kicsit az országot. A dolog nem úgy sikerült, a hogy ők tervezték, de előbb-utóbb el fogják érni céljukat, az bizonyos. Mert hisz az ország mégis csak az övék.

*

Szurdokhy Olivér gróf és Laborfalvi Zimmermann Oktáv udvari tanácsos a *Metropolitán-bank* évi közgyűlésére utaztak Bécsbe a keleti expressz-vonattal.

A Metropolitán-bank egy nagyon jeles találmány. Az állatok közül a polipot választotta mintaképeül. Irtóztató gyomra Ausztriában van, nyolc kezét erősen kifejlődött szívattyúival Magyarország testébe vágva tartja. Szurdokhy és Zimmermann urak nagyon meg vannak

elégedve az állapottal: kitűnő fizetés, tantiém, a lehető legkedvezőbb összeköttetések, nagyobb hitelműveleteknél kitüntetések föl egész a főrendiházi tagságig. Világos, hogy a mit ez a két ur kifejt, az a legnagyobb mértékben közhasznú gazdasági tevékenység, s ők bizonyára még sirjukból is csodálkozva fognak kitekinteni, mert sehol sem fogják emlékszobrukat emelkedni látni.

Ezek az emberek bojkottálják Ausztriát és teremtsék meg a magyar ipart?

Várjunk csak, hiszen a boxerek is szegény, rongyos emberek voltak. Mi van hát a boxerekkel?

Az egyik állomáson nagy tumultus uralkodott. A csendőrök csak nagynehezen tudtak rendben tartani vagy kétszáz erőteljes parasztembert.

- Hová, atyafiak?

- Fiuméba.

- Ahán, Amerikába?

- Oda bizony.

Ime, itt a megoldás. *A boxereket egyszerűen exportálják Amerikába.*

EZERKETTEDIK ÉJ.

ELSŐ FEJEZET.

El, Keletre!

Sápadt arcomat és forró homlokomat a hideg üvegre nyomva, kinézek az ablakon. A Rózsadomb tetejéről szemlélem a havas fővárost. A kémények tizezrei lomha füstöt okádnak az ég felé. A füst lassan terül szét és ráfekszik a háztengerre. S a meg-megszakadó füstfátyolon át a város még hatalmasabbnak, még nagyobbnak tetszik, mint amekkora. Tekintetem végigsiklik a Dunán a Margit-szigettől a Csepel-szigetig, megpihen a Gellért-csucson, a váron, a budai hegyek pusztá, havas homlokán, azután újra átugrik a pesti tornyokra s mikor kifárad a vad vágatásban, lassan lehunyódik. Mikor újra kinyitom szemem, először is Gül Baba sirját pillantom meg s ekkor jut eszembe, hogy tulajdonképp min töröm a fejemet.

Szegény ember vagyok, de nem cserélek a kaszinó egyetlen istállótulajdonosával sem, mert nekem is fényes istálló van. Márvány-jászolok előtt nyugtalan nyihogással dobognak a telivér paripák. És én most kivezetem az istállóból a könnyű novella délceg pegazusát, megnyergelem s kelet felé vágatok vele. Csattogó aranypatkókkal robog jó kis lovam ismeretlen országok felé és én szövögetem szálait egy történetnek, melynek egy része megtörtént, másik része pedig mese. Szóval ez egy olyan történet lesz, melyben az igazság pecsenyéje le van öntve a hazugság levével, hogy izletesebb legyen. Majd megsegít a magyarok Istene s ha ő megunja, Allah fogja egy kicsit tolni a szekeremet.

Ezelőtt vagy tizenkét esztendővel a porosz és magyar vasuti hatalmasságok elhatározták, hogy Berlin és Konstantinápoly között Budapest érintésével, de Bécs elkerülésével egy direkt expresszvonatot létesítenek. A terv megvalósult, sőt azóta már meg is bukkott. Nem jövedelmezett, tehát megszüntették. Ennek a vonalnak volt egy nagy haszna, az, hogy rövidebb volt minden más vonalnál, de volt egy nagy hibája, az, hogy Bécset elkerülte. Ez a hiba megölte. Hja, Béccsel nem lehet tréfálni, ott nem magyarok laknak; a kik ott laknak, azok közel vannak a császárhoz. Így aztán minden megbukik, a mi nem az ő malmukra hajtja a vizet.

Ennek az új vonalnak első gyorsvonata nagy ünnepiességek közt robogott végig Európán. Csak meghívott vendégek utaztak rajta, még pedig vasuti igazgatók és ujságírók. Felesleges megjegyezni, hogy én nem mint vasuti igazgató vettem részt a kirándulásban.

Soha életemben kényelmesebben nem utaztam. Az egész vonat két hálókocsiból és egy étkezőből állott. Rendelkezésemre állt egy fülke s mint inas, egy Fürst nevű német vasuti szolga, a ki bármely keleti országban legalább is miniszter lehetett volna. A porosz igazgatók nem is engedték meg neki, hogy civil ruhában settenkedjék, mert akkor mindenki bemuatkozott volna neki. A drinápolyi basával így is megtörtént, hogy a városnak a társasághoz intézett üdvözlő föliratát Fürst ur markába nyomta s nyájasan kezét szorított vele. Mindazonáltal Fürst ur nem volt konfidens és soha sem láttam arcán bánatos, lemondó mosolyt játszadozni, mikor reggel belépett a fülkébe, hogy cipőmet tisztogatás céljából kivigye.

Nem szándékozom az utazást részletesen elbeszélni, nem ez a céloim és nem ez a novellámnak tárgya. Csak éppen fölhoztam, hogy az olvasó tisztába legyen vele: micsoda alkalomból kerültem én keletre. De még egyet akarok megemlíteni. A vasuti igazgatók közt volt többek közt monsieur Nagelmackers, a *Compagnie internationale des Waggon-lits* igazgatója Brüsszelből, a kinek kedvenc eledele a magyarosan elkészített, hosszulére eresztett, paprikás borjupörkölt volt. Ő ezt az edelt be akarta mutatni a belga és porosz vasuti igazgatóknak, azért Budapesten fölfogadott egy magyar szakácsot, s egyik este az étkező-kocsiban borju-

pörkölt-vacsorát rendezett. A pörkölt kitűnő volt, az óvatos szakács a színét nem annyira paprikával, mint inkább paradicsommal adta meg. A németek mégis oly krákolást vittek véghez tőle, mintha legalább is tüzes vasat nyeltek volna. Némelyiknek még a szeme is könnybe lábadt. Eszembe jutott, amit Francois Coppé mondott 1885-ben a *Kis pipá*-ban elfogyasztott gulyásra. Megkérdezték tőle, hogy izlik? Erre így felelt:

- Nagyon jól. Ugy érzem, mintha egy macskát fejjel lefelé elnyeltem volna s most valaki a farkánál fogva kihuzná.

A francia költő mondása nagy hirre vergődött s Magyarországon halhatatlan maradt. A porosz vasuti igazgatók a pörkölt által keltett hatásra nem tudtak ilyen hatalmas hasonlatot fölhozni, de hát a Nagelmackers borjupörköltje nem is volt olyan tüzes, mint a Karikás Miskáé.

Konstantinápolyban a vonatot a hatóságok épp oly ünnepélyesen fogadták, mint utközben, Belgrádban, Szófiában és Drinápolyban. A város legelső fogadjában szállásoltak el bennünket, a Péra Palace hotelben, melynek három emelete kőből volt, a negyedik pedig fából. Az én szobám berendezésének legfeltűnőbb tárgya egy összecsavargatott hosszú kötél volt, melyhez használati utasítást mellékeltek. Az utasítás azt mondta, hogy ha a fogadóban tűz üt ki, ne keressem a lépcsőt, hanem az ablakon át eresszem le a kötelet és másszam le rajta. Képzeltető, hogy milyen kellemes érzések közt hajtottam mindig álomra fejemet. Szerencsére a kötél kipróbálására nem került a sor.

Körülbelül egy hétig mulattam Konstantinápolyban, mikor a német mérnököknek egy társasága felszólított, hogy ránduljak ki velük Kis-Ázsiába. Természetesen két kézzel kaptam az ajánlaton s két nap múlva készen állottam az utazásra.

A társaság egy török állami gőzöst bérelt a kirándulás céljaira. Ez alkalommal láttam először, hogyan fest egy olyan dolog, a min a török állam rajta tartja a kezét. Állami hajót választani, úgy mondták a német mérnökök, azért tanácsos, mert akkor kapunk kíséretül valami alkalmi basát, a ki a kis-ázsiai hatóságok esetleges zaklatásai ellen megvédelmez. A kitűzött időben, reggel hét órakor megjelentünk a kikötőben s az *Iszkender* nevű török hajóra vitettük magunkat. A befűtetlen hajón egy szál embert találtunk, ezt is nagy keresés után a hajó fenekén. Ágyban feküdt és nem tartotta szükségesnek fölkelni, mikor bekopogtattunk hozzá. Kijelentette, hogy ő a hajón a fűtő szerény szerepkörét tölti be és nincs tudomása arról, hogy ma kirándulás lesz. Arra a kérdésünkre, hogy hol a kapitány, azt felelte, hogy még tegnap este eltávozott családja és legénysége számára átvenni a heti rizskása porciót, melyből fizetésének egy része áll.

Megkérdeztük, hajlandó-e elmenni, fölkeresni a kapitányt? Azt felelte, megfelelő baksisért nagyon szívesen. Addig az urak csak maradjanak a hajón, tegyék kényelembe magukat s várakozzanak türelemmel. Nem lesz itt hiba, legfőlőbb később indulnak el, ez pedig nem baj. A nagy sietség több dolgot elrontott, mint a mennyinek használt. Ezzel megérintette a homlokát jobb tenyerével, vagyis köszönt és eltávozott. Ezt a becsületes embert nem is láttuk többet, a minek oka a magunk együgyűsége volt. A baksist ugyanis előre a markába nyomtuk, a mire ő úgy okoskodott, hogyha már egyszer megkapta a borraivalót, akkor fölösleges érte fáradni. Mi tehát elhelyezkedtünk az *Iszkender* födélzetén s néztük a Boszporusznak körülöttünk sürgő életét. A vizről gyönyörű kilátás nyílt a két oldalt terülő városra s én bizony nem sokat törődtem a kirándulással, az előttünk terülő kép oly remek volt, hogy akár napokig szívesen elgyönyörködtem volna benne. Jóformán dél felé járt az idő, mikor egy csónak a gőzhajóhoz faralt s hat ember mászott fel belőle a fedélzetre. Legelől egy kövér, ragyavert török, piszkos fezzel a fején. A német mérnök, a ki a hajót megfogadta, ezzel fogadta az emberséges muzulmánt:

- Maga ugyan jól elbánt velünk. Már régen kint kellene lennünk a Márvány-tengeren, s maga csak most jön! De most már csak hamar fűttesse be a hajót és egy-kettőre induljunk.

A török álmos tekintetet vetett a nyers germánra és így felelt:

- Tudtommal, effendim, neked semmi különös dolgod nincsen Ázsiában. Se neked, se a társaidnak, csak mulatni mentek oda. Hát akkor minek kergetitek magatokat és minek kergettek engem? Eljutunk mi oda nagyon szépen és vissza is kerülünk egészséggel, ha Allah úgy akarja. Különben sem mehetünk addig, a míg a basa meg nem érkezik.

- Hát hol az az istenverte basa, hogy az angyalok csiklandozzák meg a talpát, mikor legédesdedebben szunnyadozik!

- A basa nem jön el addig, a míg kényelmesen meg nem ebédelt. Csak nem bolond, hogy ezzel az ostoba sietséggel elrontsa a nap legkedvesebb perceit! Ha azt akarjátok, hogy nemsokára itt legyen, ajánlom a következőket: Rögtön menjen valaki érte, jelentse neki, hogy feketekávéra a hajón várjátok, s hogy a feketekávé kívül lesz abból az édes italból is, melynek dugója olyan nagyot pukkanik.

A tanács bölcs volt és mi megfogadtuk. Egy fiatal mérnök rögtön a csónakba ült és a basáért evezett, mi pedig a fedélzetre hurcoltunk minden asztalt, s a magunkkal hozott elemózsiából megebédeltünk. Az általunk a kapitányért küldött fűtő helyett fogtak egy csónakost, a ki a gépésszel lement a gépházba s a tüzeléshez fogott. Ebédünkben a kapitány is tevékeny részt vett, e mellett azonban a kávé főzését is személyesen elvégezte. Ezt a mesterséget keleten jóformán minden ember érti, még pedig kitűnően. Közben meggyőződtem róla, hogy egy és más dologgal még a keleten is gyorsan mozgásba lehet hozni az embereket. És ezek közé tartozik a pukkantós bor is. Mert alig telt bele fél óra, a német mérnök diadalmasan hozta a basát, a ki néhány perc múlva egy kiterített szőnyegen helyet foglalván, föl váltva itta a feketekávé és a pezsgőt.

A basa egy jóképű, nagyszakállu, kövér, öreg bácsi volt, a ki nem sokat beszélt, hisz valószínűleg nem is értette azt, a mit neki gyaurnyelveken mondtunk, ellenben a szorgalmas pezsgőivástól úgy elkezdett izzadni, hogy ingujjra vetkőzött. A kíséretében levő szolgálja, (vagy talán hadsegéde?) koronkint elővett egy törülközőt s megdörgölte az érdekes basa hátát és mellét. A fejéhez nem nyult hozzá, mert akkor a fezt is el kellett volna mozdítani helyéből, ez pedig talán születése óta nem történt meg vele. Ezalatt a szurtosképű matrózok valahogy rendbehozták a hajót s az nagy köhögve, prüszkölve elindult a Mármora-tenger felé. A mérnökök összenéztek. A hajó gépezete olyan hangokat adott, melyekből kitetszett, hogy egészsége alaposan meg van támadva. Ha Allah egy kis viharral talál bennünket meglátogatni, akkor valószínűleg hamarabb meglátjuk Mohamed hetedik paradicsomát, mint magunk is terveztük. Pedig egyelőre mégis csak jobb ez a keresztény siralomvölgy, mint a török üdvösség.

Gépünk nyöszörgésének az lett a vége, hogy egyszerre csak megállt. A kapitány botot és kalapácsot fogott s lement a gépházba. A kalapáccsal a gépet, a bottal a személyzetet hozta rendbe. S aztán tovább mentünk. Ilyen kis művészi pauza még több is előfordult, de a gép rövid pihenés után megint rászánta magát a továbbmenésre. Annyi bizonyos, hogy ha gőzsünk kiállt volna versenyezni Mannó Miltiadesszel, a koszorú evezőssel, hát a hirneves vizi-bajnok alaposan lehuzott volna bennünket.

Konstantinápoly csakhamar eltűnt szemünk elől, s mi a kis-ázsiai partok mellett haladva, kiértünk a Márvány-tengerre.

MÁSODIK FEJEZET.

Klasszikus földön.

Otthagytam a pezsgőtől zajossá vált társaságot, mely a *Fliegende Blätter* régi évfolyamainak lájdinánt- és professzor-vicein mulatott. A hajó orrára ültem s az ázsiai partokat nézegettem... Erővel bizonyos meghatottságba akartam magamat ringatni, azzal a gondolattal, hogy csakhamar oly földre fogok lépni, melyen az emberi kultúra már magas fokon állott, mikor még Hellász várostalan szigetein is félmeztelen, barbár népek kóboroltak. Hisz Kis-Ázsia tele van óriási városok romjaival, melyek ötezer év előtt élt népek hatalmáról és civilizációjáról beszélnek... A német mérnökök azonban nem engedtek elmélázni a földi nagyság mulandóságán, mert minduntalan odajöttek hozzám, hogy társaságukba belevonjanak. A minék a vége aztán egy nagy disputa lett. Abban az időben kezdődött ugyanis a német töke keletre özönlése. Nem sokkal azelőtt járt Vilmos német császár Palesztinában és skandináv mitológiai motívumok szerint megalkotott utazó ruhájában, nehéz ércsisakján álló tömör aranyssal felejthetetlen hatást tett a keleti népek fantáziájára. A felséges vigéc kitűnő uttörőnek bizonyult a német kereskedelem számára, mely akkor kezdte kivenni az angolokat régen elfoglalt keleti állomásaikból. Németország tele van fiatal tetterővel, mely akkor egyszerre Törökországra vetette magát, hozzáfogva, többek közt, a bagdadi és mekkai vasut építéséhez is. Mindehhez a németek olyan képet vágtak, mintha az üzlet mellékes volna s ők csupán a haladás önzetlen fáklyavivői volnának. Mindezt el tudnám fogadni, tiltakozásom csupán ott kezdődik, a hol a német úgy viseli magát, mintha az emberi kulturát ő találta volna föl s mintha Berlin és Műnkhen létezés dolgában még Babilont és Ninivét is megelőzte volna néhány ezer esztendővel. És ezen veszünk össze a német mérnökökkel. Nem akarták megengedni, hogy voltak idők, a mikor a németek épp olyan barbárok voltak, mint ma a kalmukok vagy a baskirok... A derék basa szájában egy hosszú csibukkal, igazi keleti nyugalommal hallgatta a mi disputánkat s magában elgondolta: de nagy bolondok ezek, hogy így zakatolnak a nyelvükkel, a helyett, hogy valahová az árnyékba lehevernének és élveznék az áldott nyugalmat. A basa szemmelátható megvetése és vonzó tunyasága annyira hatott rám, hogy hirtelen abbahagytam a vitatkozást s bármennyire piszkáltak is a németek, nem törődtem vele, hanem hallgatagon és nevetve az orruk alá fujtam szivarom füstjét. Lassanként ők is elhallgattak és csend szállt a hajóra, mely lassan szelte a vizet a mudániai kikötő felé. Itt voltunk ugyanis partra szállandó, hogy aztán onnan Brusszába, a török birodalom régi fővárosába vasutazzunk.

Ez a Mudánia nyomorult kis fészeknek látszott. Fehér házai az erős keleti napfényben vakítóan ragyogtak s karcsu minaretjeivel a messzeségből egészen jól festett. De a mint közel értünk, láttuk, hogy házainak nagy része dűledezik s nemcsak az udvarokat, hanem még a háztetőket is gyom veri föl. Mikor pedig kiszálltunk, szinte a hátunk is borsódzott a szemetes utcáktól és a piszkos udvaroktól. Mikor a parttól még valami száz lépésnyire lehattunk, egy csónak indult felénk. Kapitányunk kijelentette, hogy a basa jön tiszteletét tenni. A hajó megállt, a csónak odasimult hozzá s a hatalmas férfiut föltolták hajónkra. Az emberséges muzulmán arcán a csalódás érzése mutatkozott, mikor a mi saját külön basánkat megpillantotta. Ejha, gondolta magában, itt már nagy üzletet nem igen lehet csinálni. A konkurrencia eléje vágott. Hanem azért szép csöndesen leült a mi basánkkal szemben a szőnyeg végére s nagy kéjjel kezdte a feketekávé és a pezsgő szürcsölni, miközben tolmács segítségével kikérdezett bennünket, hogy kik vagyunk és mit keresünk e kies tájakon? A beszélgetés egy jó félóráig tartott és ezalatt hajónk ott vesztegelt a kikötő vizén. Végre a mi basánk mondott neki valamit, erre a derék ur nagysóhajtvá fölkelt, fájó pillantást vetett a poharakra s intett, hogy kiszállhatunk.

A parton meglehetősen tömeg lesett bennünket. A hajó érkezése itt még nagyobb esemény, mint Balaton-Füreden. A hány dologtalan ember Mudániában akadt, az mind a parton tátogatta a száját. A hajó személyzete most egyszerre szörnyű szaladgálásba fogott. A kapitány ordított, úgy, hogyha behunytam a szememet, az az impresszióm volt, hogy kalózok támadtak meg bennünket s itt élet-halálharc készül. A kapitány, úgy látszik, nekünk is, meg a parton ácsorgóknak is imponálni akart, azért csinálta a kiszállást olyan nagy zajjal és körülménységgel. Távozásunk előtt a kapitány még egy jó tanáccsal is szolgált, azzal, hogy még olyan nyájas képű és becsületes külsejű hordárnak se adjuk át a podgyászsunkat, hacsak örökre bucsut nem akarunk tőle venni. Erre aztán kiszálltunk és egyenesen a basa házához mentünk, hol revansirozta a feketekávéját, de természetesen pezsgő nélkül.

Mialatt a basa árnyékos terrasán, mely előtt szép kis szökőkút locsogott, fogyasztottuk Arábia jeles bogójának illatos levét, az udvaron egy csomó fegyveres csavargó gyülekezett. Meghúztam a szmokingját Georgios urnak, a ki Mudániában a német kereskedelmi konzul szerepét tölti be s megkérdeztem tőle, hogy mit jelent e gyanus alakoknak csoportosulása. A derék görög aggódó arcom láttára nagyot nevetett s kijelentette, hogy e derék férfiak az anatóliai csendőrség tagjai, a kik vonatunkat kísérni fogják, mivel rablók portyáznak a vidéken.

- Oh, az állapotok most már egészen türhetők, - tette hozzá Georgios ur, - mióta a kormány a főzsványt nevezte ki a csendőrök parancsnokává, a viszonyok nagyon megjavultak.

Utazásunk tehát egészen kellemesnek ígérkezett: ha rablók veszélyeztetik is a vidéket, se baj, mert a főzsvány a mi pártunkon van.

Azért nagy köszönettel vettem, mikor Schultze mérnök ur egy hatlövetű revolvert csusztatott a markomba, harminc töltéssel.

HARMADIK FEJEZET. *Szaif Mohamed első föllépése.*

A mudániai basa házánál egyik órát töltöttük a másik után és úgy kezdett festeni a dolog, mintha még hetekig ott akarnánk időzni.

Félrehúztam Georgios urat, a ki, mint említettem, német kereskedelmi ügynök és konzul volt Mudániában és megkérdeztem ez időpocsékolásnak az okát. Georgios ur, a helyi viszonyoknak és embereknek alapos ismerője, meg is mondta őszintén:

- Hja, kérem, a basa azt hiszi, hogy a hajójukon hordószámra áll a pezsgő s addig nem ereszti el önöket, míg a nemes italt onnan ki nem szivattyúzza.

Megmondtam a dolgot Schultze urnak, a mi mérnök-vezetőknek, ez aztán úgy segített a bajon, hogy a basát meghívta brusszai kirándulásunkra, a mit ő, a minket Konstantinápoly óta kísérő és állandóbb jellegű basa látható boszuságára, nagy örömmel elfogadott.

Igy tehát délután öt óra tájban megindult a karaván a basa házából a vasuti állomásra, még pedig gyalog, mert a fiakker Mudániában nincs még föltalálva. A ki ur, az lóháton vagy a maga kocsiján jár. A basa nagyon rövid időt fordított az uti készülődésekre. Föltette a vásárnapi fezt, egy elefántcsontgombu sétapálcát vett a kezébe, kiadta a parancsot magántitkárnak, hogy kövesse őt s úgy a hogy volt, egy szál ingben közénk állott. A meghívást keleti módon úgy értette, hogy attól kezdve mindennel mi tartozunk őt ellátni. Hogy mit értett ő minden alatt, kitűnik abból, hogy másnap Brüsszában tőlem kért kölcsön fogkefét. Mire én

nyugodtan átküldtem neki a körömkefémeket, mely jó goromba sörtékből állott. Ilyen ragyogó, fehérfogu basát nem is látott soha Kis-Ázsia, mint a minőhöz nekünk volt szerencsénk másnap reggel Brüsszában.

Az állomás felé haladó csapatunk meglehetősen festői és előkelő volt. Előkelőségét a két basának, festőiségét a csendörök rongyosságának köszönhetette. Volt is nagy csődület a kis város utcáin, sokan még a délutáni álmukat is félbeszakították, csak hogy minket megbámulhassanak.

Az állomásfőnök a sinek közé terített gyékényen ült egy vagon árnyékában s e mellett azzal foglalkozott, hogy egy faággal a legyeket hajtotta meztelen lábairól. Rövid idő múlva konstátáltam, hogy a legyek is bizonyára itt született igazi keleti bogarak, mert a szegény állomásfőnöknek háromszor is sujtani kellett az ággal, hogy a légy otthagyja a lábát. Nyilván ebben a munkában izzadt meg úgy, hogy a másik kezével folyton a homlokát kellett törölgetnie. Ilyen nehéz az élete a szegény embernek keleten!

Az állomásfőnök nagy tisztelettel fogadott bennünket. Minden jel arra mutatott, hogy rendkívül boldog, hogy hozzánk szerencséje lehet. Ismétlem: minden jel, a felkelést kivéve. Mert az állomásfőnök mosolygott, hajlongott, kezével hadonászott s töredezett francia nyelven az udvarias szólásformák özönével árasztott el. Csak éppen a fölkeléstől óvakodott s csak éppen lábait betakarni tartotta fölöslegesnek. A következő pillanatban ott ültünk mi is a gyékény körül s feketekávéztunk, miután az állomásfőnök kijelentette, hogy életének legboldogtalanabb napjai közé számítaná, ha elhagynók az ő viskóját a nélkül, hogy földi hüvelyünket némi frissítővel megörvendeztetnők. No, de a leghuzamosabb feketekávénak is vége lesz idővel, s mi végre helyet foglaltunk a keskenyvágányu vicinálison, melyhez képest a debrecenbűdszentmihályi vállalat olyan modern, mint a london-edinburgi vasut, melyen a gyorsvonalat *repülő skótnak* nevezik, ijesztő sebességénél fogva. Az állomásfőnök, a nélkül hogy helyéből kimozdult volna, elrendezett mindent s rövid félóra múlva utnak indultunk Kis-Ázsia belseje felé. Egész Brüsszáig se várost, se falut nem láttunk, de még mivelt földet se. Csak gazos, elhanyagolt legelőt, bokrokat, sziklás, kietlen tájat. A vidék lassankint egészen ellaposodott. Néha egy-egy gémeskut merült föl előttünk, melyhez itatni hajtották a lovakat. Valóságos magyar alföldi kép. Eszembe is jutott rögtön, hogy hajdanában, mikor a török volt az ur Magyarországon, azt a sok magyar rabot, családostól, mind ide telepítették. Azok itt lassan-lassan törökké változtak át. Akkor is az idetelepített magyarság jutott eszembe, mikor másnap a brüsszai bazárban egy zeibek parasztot pillantottam meg, borjuszáju gyolcsingben, melynek széle földig ért. Ezt is csak Magyarországon viselik s a divatot a régi rabmagyarok hozták ide Kis-Ázsiába.

Miközben kis vonatunk pőfékelve haladt a néptelen vidéken, egy német mérnök fölemlítette, hogy Nagy Sándor macedón fejedelem erről a tengerpartról indult ázsiai világhódító útjára. A másik mérnök azt erősítette, hogy Trója is ezen a vidéken exisztált s Homérosz hatalmas hőseinek lába alatt itt rengett volna a föld, ha ugyan az Iliász nem költemény, hanem történelem volna. A harmadik mérnök pedig fölhevítte figyelmünket arra, hogy Brüssza történetéhez is fűződik egy régi históriai név, a mennyiben Hannibál, a híres kartágói hadvezér, Prusiásnál, a Brüsszát megalapított királynál fejezte be életét. Most kezdtük csakugyan érezni, hogy klasszikus földön járunk, hol azonban csupa rom minden. Romok közt laknak a mai török uralom kezelői is, mert se kaszárnyáik, se hivatalos épületeik föntartására nincsen pénzük. Ez új romok mellett azután megvannak a régi török romok, meg görög, római, perzsa, asszír, babilóni stb. dűledékek. Csodálatos, melankólikus egy világ: rongyos városok és semmi iránt nem érdeklődő nép.

Alig fél órája lehetett, hogy Mudániát elhagytuk, mikor kinézve az ablakon, látom, hogy egy lovas ember vágat el mellettünk, maga után vezetve egy fölnyergelt lovat. A masináig haladt, ott rákiáltott a gépészre, mire a vonat megállt. Néhány perc múlva láttuk a lovas embert visszavágtatni Mudánia felé, de már ekkor a másik lovon is ült valaki. Eltelik öt perc, eltelik tiz perc, tizenöt perc, a vonat nem mozdul. Végre leszállunk, a masinához megyünk s a gépen nyugodtan cigarettázó embert megkérdezzük, hogy mi az oka veszteglésünknek? A fűtő nyugodtan azt felelte, hogy a lokomotív-vezető öccse ért utól bennünket lóháton s jelentette neki, hogy időközben Mudániában fia született, mire a derék gépmester csapot, papot és vonatot feledve, visszavágtatott családjához. Megkérdeztük, hogy mennyi idő múlva jöhet vissza? Erre azonban a fűtő nem tudott érdemleges választ adni. Az én német mérnök barátaim azonban, úgy látszik, nem értik a tréfát, ha az az ő rovásukra megy. Nem voltak hajlandók megvárni a lokomotív-vezető visszatérését, hanem egyikük egy kék bluzt huzott föl, föllépett a gépre s kijelentette, hogy ő vezeti tovább a vonatot, mely elhatározását mi zajos *hurra*-kiáltásokkal üdvözlöttük. Így aztán csekély félórai idővesztéssel tovább haladtunk.

Öreg este volt, mikor Brüsszába, a török birodalom régi fővárosába megérkeztünk. A dervisek kilenc órát üvöltöttek a mecsetek tornyaitól. Az állomáson két rossz örmény fiakker várakozott, ezekre fölraktuk podgyászunkat, mi pedig gyalog bevonultunk a városba. A kísérő csendőrök mindegyike kapott egy piasztert borraivalól s megengedték nekik, hogy tőlünk visszatérhetnek Mudániába.

A társaság az *Arany Oroszlánhoz* címzett fogadóba szállt. Csak nekem nem jutott szoba, azért átadtam podgyászomat egy sihedernek azzal az utasítással, hogy vezessen a legközelebbi tisztességes hotelbe. Nem is kellett messze menni, megérkeztünk egy meglehetősen omlatag külsejű épülethez, melynek földszintjét kávéház foglalta el, a mely tele volt roppant zajjal diskuráló fekete örményekkel. Mikor beléptem, a zaj lecsillapult és minden szem felém fordult. Egy kis pupos ember elém járult és bemutatta magát, hogy ő a tulajdonos és biztosított róla, hogy kitűnő szobát fogok kapni. Ő maga át is vette podgyászomat és fölkiért egy elsőemeleti elég tágas szobába, melybe vagy ötször annyi butor elfért volna, mint a mennyi volt. Meghagytam, hogy vacsorára a kávéházban terítsenek, valami friss hust süssenek s pár perc múlva már lent voltam, hogy a közönséget egy kicsit tanulmányozzam. A vacsorához sört rendeltem, a mihez minden különös parancs nélkül egy üveg szódavizet mellékeltek. Ugy látszik, ez a brüsszai spriccer.

A hushoz kenyér helyett valami lángosfélét adtak, tökéletesen olyat, a minőt mi eszünk odahaza. A vacsora különben elég rossz volt s mikor egy török fontot átadtam a koresmárosnak fizetség céljából, egész éremgyűjteményt adott vissza aprópénz gyanánt. Még római ezüstpénzt is találtam közte.

Fél tizenegy óra tájban visszavonultam szobámba. Hála a fáradtságnak, hamar elaludtam. Éjfél lehetett, mikor hirtelen fölébredtem. Tompa nyöszörgés, sóhajtozás, elfojtott jajgatás ütötte meg a fületem. Kezembe vettem revolveremet és a hang után kimentem a folyosóra, természetesen égő gyertyával. A ház teljesen csendes volt. A hang egy vendégszobából jött. Haboztam, hogy benyissak-e, vagy előbb a szolgák közül fölébresszek valakit? Lehet, hogy itt megöltek valakit s én egy vérében fetregő, haldokló embert fogok találni. Zavaromban mégis azt tettem, a mi legkevésbé lett volna tanácsos, tudniillik benyitottam a szobába, a honnan a jajgatás hallatszott. No, de ebből se lett baj.

A szoba asztalán egyetlen petróleumlámpás égett, de világát nem vetette semmiféle rettenetes látványra. Az ágyban egy cserkesz öltözetű, negyven-negyvenöt éves, erőteljes, nagy szakállas férfiú rángatózott, a gyomrát nyomogatta s a verejték gyöngyözött homlokáról. Ennek az embernek gyomorgörccse lehetett. A mint engem meglátott, összetette a kezét és törökül mon-

dott valamit, roppant könyörgő hangon, körülbelül azt, hogy az Isten áldjon meg emberséges embertársam, segíts rajtam, mert meghalok. Jelekkel és szavakkal megmagyaráztam neki, hogy türelem, orvosért szaladok, legyen szives addig életben maradni. Ezzel lesiettem az emeletről.

Csakhamar rájöttem, hogy ha valakit itt meg akarok találni, az összes szobákba be kell zörgetnem, tán akad valaki, a ki kijön és megkérdezi, hogy mi bajom, mit alkalmatlankodom?

Végre az egyik félreeső szobában találtam egy élő lényt. Többféle nyelven történt makogás után kiderült, hogy ő a háziszolga. Megkértem, hogy menjen el orvosért és hozza el a beteg cserkesznek. Azt felelte, hogy el is megy, de majd reggel. Figyelmeztettem rá, hogy reggelre az az ember meg is halhat. Az atyafi vállat vont és azt felelte rá: *Az se az én bajom lesz.* Dühbe jöttem, az egyik kezembe öt ezüst piasztert fogtam, a másikkal pedig a revolvért az orra alá toltam. Ennek a hatása alatt megijesztődött.

- Jól van, effendim, de azt kikötöm, hogy te eljössz velem az orvoshoz, nehogy a kóborló tevehajtsárok agyonüssenek.

Mit volt mit tennem, elkísértem. A hotel-szolga egy örmény orvoshoz vezetett, a ki végtelen dühbe jött, mikor megmondtam neki, hogy beteghez akarom vinni.

- Azt hiszi az ur, - kiabált, miközben föl s alá szaladgált a szobájában, - hogy mi is a pácienseink cselédei vagyunk, mint az európai orvosok? S ön egészen komolyan azt hiszi, uram, hogy én éjnek-éjszakáján szaladok meggyógyítani azt a cserkesz fickót? Ne legyenek boldog a másvilágon, ha megteszem. És ha maga a brusszai basa fetrengene, kinok közt orditozva, Krisztoforosz Kárámiosz még akkor se mozgatná a füle botját se. Menjen a pokolba uraságod!

A dolog vége az lett, hogy egy tizfrankos arany és a már fentebb említett revolver segítségével Kárámiosz urat is meggyőztem álláspontja helytelenségéről. Szerencse, hogy tulvilági boldogságára olyan csekély súlyt fektetett.

A beszélgetés utolsó hullámai ezek voltak:

- Csak az ön kedvéért teszem meg, uram. Európai embernek mindent, idevalónak semmit. Még azt találja mondani, hogy nem vagyok civilizált ember. Azt tetszik mondani, hogy az a cserkesz jó módu embernek látszik? Jó, jó, majd meglássuk, mit lehet tenni. Az ön leírásából azt következtetem, hogy gyomor- vagy bélgyógyászati problémák vannak. Helyes, az erre való orvosságot mindjárt el is viszem magammal.

Nemsokára ott álltunk a beteg ágya mellett. Holmi morfium-injekciókkal és más narkotikus szerekekkel Kárámiosz azonnal segített a bajon. A doktor észrevette, hogy csakugyan gazdag emberrel van dolga s ez okból roppant hemzsegni kezdett a beteg körül. Levetkeztette, száraz lepedőkkel megdörögölte, megmosdatta és friss feketekávé főzött neki. Én a háziszolgát utasítottam, hogy maradjon reggelig a beteg mellett s vissza akartam vonulni. De a cserkesz mennydörgő hangon utánam kiáltott:

- Effendim! Ül le ide az ágyam szélére, fontos dolgom van még veled.

(Megjegyzem, hogy a következő jelenet a doktor ur tolmácsi közvetítésével folyt le.)

- Effendim, - folytatta a cserkesz - te megmentetted az életemet. Ne tiltakozzál, ha nem mentél volna szolgálért és orvosért, én, Szaif Mohamed ben Züliázán talán nyomorultul elvesztem volna. Én tehát neked hálával, életemmel tartozom s azért kérlek, ne hagyd el így, hanem látogass meg engem Jülgüzben, légy vendégem saját hajlékomban, hogy viszonzhassam kedves és értékes szolgálataidat. Majd ha érezted barátságom melegségét, majd ha megköszönöm.

toltad szakácsaim izletes alkotásait, majd ha megizlelted pálmafáim legfrissebb gyümölcsét, sátraim szellős hűvösségét s jól érezted magadat árnyas fáim alatt, honnan a vizesés zugását hallgatandjuk: akkor én is boldog leszek, mert már egy kis csekély mértékben visszafizettem szívedet.

- Szaif Mohamed! Kevés az, a mit én éretted cselekedtem, helyemben azt minden becsületes ember megtette volna. A sors éppen engem választott ki s ide állított, hogy orvosért mehessek. Én arra kérlek téged, hogy először is adj borraivalót ennek a becsületes szolgának, a ki engem az orvoshoz elvezetett, azután fizess meg jól az emberséges Káramiosz effendit, a doktort, a ki nem habozott éjnek-éjszakáján vágatva sietni betegágyadhoz...

(Megjegyzem, hogy a gazember egy hálás pillantást vetett rám, mikor minden alapot nélkülöző szavaimat hallotta.)

- És mi légyen a te jutalmad, barátom, testvérem?

- Az, hogy segitettem egy becsületes embertársamon. Más jutalom nekem nem kell.

Szaif Mohamed arca elkomorodott. Megfogta kezemet s remegő hangon így szólt:

- Allah nagy és hatalmas s te el fogod nyerni jutalmadat. Nagyon kérlek téged, kedves testvérem, ird le nekem frank nyelven, hogy mi a neved, foglalkozásod és hogy a világ mely részében lakol. Elkövetkezend számomra az örömök napja és azt akarom, hogy akkor minden testvéremnek része legyen az én örömömben. Akkor majd gondolni fogok rád is. Oh, oly szentül hiszem e napnak eljövételét, mint azt, hogy halhatatlan lelkem át fog menni az Al Sirát borotvaéles hidján és megtalálja boldogságát a másvilágon, a tubafa árnyékában.

Szaif Mohamed oly extázisba jött, hogy engem se eresztett el reggelig. Mindenféle cserkesz-mohamedán formulák szerint örök testvériséget esküdtünk egymásnak. Többek közt megmetszette a karomat és ivott a véreből! Kedves egészségére! De már én nem viszonoztam. Nem szoktam ilyen szőrös pohárból inni.

IV. FEJEZET.

Szaif Mohamed második föllépése.

Brusszai mulatásom nem sokáig tartott. Pár nap múlva visszafordultunk, s azon tul időmet Konstantinápoly tanulmányozásának szenteltem. Egy szép napon pedig felültem egy osztrák gőzhajóra s Görögországot körülevevze, Trieszten keresztül hazatértem.

Szaif Mohamed ben Züliázánról természetesen teljesen elfelejtkeztem. Hogy egy török embernek gyomorgörce legyen s véletlenül én legyek az, a ki neki orvost hoz bajában: oly mindennapi közönséges esemény, hogy igazán nem csoda, ha elmosódik az ember emlékezetéből. Egy tavaszi éjszakán egyszerre egészen váratlanul a becsületes cserkessel álmodtam és fölébredvén, eltűnődtem: ugyan mit jelenthet ez az álom, hisz azóta, vagyis körülbelül hat év óta, sohse gondoltam az emberséges cserkeszre.

Nem sokáig kellett törni a fejemet, mert még aznap beállított hozzám a levélhordó s egy ötpecsétes levelet nyújtott át s mindjárt ki is jelentette, hogy Törökországból jön.

A levelet Szaif Mohamed ben Züliázán irta török nyelven, cifra betűkkel, de mellékelve volt hozzá a levélnek francia fordítása is. Ámulattal forgattam kezemben a cifra paksamétát, mely jóformán meseországból érkezett és szóról-szóra a következőképp hangzott:

Szeretett testvérem!

Kedves barátom és megmentőm!

A Mindenható Istenhez alázattal könyörgök, hogy ezen pár sor írásom erőd teljességében, szépséged tetőpontján, épséged csonkittatlanságában és egészséged tökéletességében találjon.

Mert ha nem úgy volna s izenetem halovány orcával, reszkető térdekkel, vagy meghajlott termettel találna, úgy szomorúság váltaná föl Szaif Mohamed ben Züliázán vidámságát s nem találná örömét sem az áldott napfényben, sem a virágok illatozásában, sem egyéb barátainak támogatásában.

Ezt mondja neked Szaif Mohamed és a hogy mondja, úgy érzi is.

Ezek után pedig halld meg emberséges embertársam, barátom és megmentőm, halld meg és örülj neki, hogy Allah kegyelme nem kerülte ki Szaif Mohamedet, a te barátodat és testvéredet.

Soha sem panaszkodtam az élet viszontagságai ellen. Allah mindig ellátott annyival, a mennyire nekem, családomnak, cselédeimnek és barátaimnak szükségük volt. Asztalunkat bőségesen megáldotta azzal, a mivel éhségünket elűzzük s ha házuk előtt a gesztenyefa alatt megállott a szegény ember s kezét Szaif Mohamed háza felé nyújtotta, Szaif Mohamed gondoskodott, mert gondoskodhatott, hogy ez a kinyújtott marék üresen ne maradjon.

Igy tehát még azoknak is jutott minálunk, a kik idegenül állottak házunkkal szemben, a miből gondolhatod, hogy a szegénység a mi házuk tájkát messze elkerülte.

Ugy tanultam a meséből, hogy a gazdagság tündére olyan istennő, a ki szívesebben felkeresi a jómódu házakat, mint a szegényekét. Ugy látszik, a mesének igaza van, mert ha meghallgatod azt, a mit én tenéked ime elbeszélendő leszek, látni fogod a gazdagság tündérének ilyenén szokását.

Barátom, testvérem, megmentőm, figyelj rám és örvendezz az örvendezőkkel!

Tudnod kell, hogy a mi családunk egyike ama nemes cserkesz családoknak, melyek a Kaukázus égbenyuló bérceit vallják hazájuknak. E helyen a mi családunk fejedelmi rangban áll s nagy területek néptörzsei fölött fejedelmi jogot gyakorol. Így vala ez azokban a boldog időkben, a mikor a Kaukázusban annak őslakója, a cserkesz volt az ur és így tartott egész addig, míg északról a nagy síkságról el nem jöttek a fehér cár katonái, hogy kivéven kezünkből kardjainkat, belőlük rabláncot kovácsoljanak tagjainkra.

Sok volt a moszkó vitéz és kevés volt az igazhitű cserkesz harcos. Ha megöltünk ezret, jött tizezer. Ha megöltünk tizezret, jött százezer. És mi már teljesen elfogyatkoztunk, mikor ők még mindig százezrével hemzsegték határainkon s öldökölték bennünket. Elesett Samyl, a legnagyobb hős, a legnagyobb fejedelem és vele meghalt a szabad Cserkeszország. A kik megmaradtak, vagy igába nyújtották a nyakukat, vagy otthagyták Cserkeszországot és kivándoroltak Törökországba, hol továbbra is a padisahnak uralma alatt élnek.

A mi családunk kétfelé szakadt. Két testvérből állott akkoron. Az egyik ott maradt a Kaukázusban, s lett belőle muszka, a másik a szultántól nagy földterületet kapván, Kis-Ázsiába vándorolt, a hova akkor nagyon sokan települtek a hazátlan cserkesz vitézek közül.

Ez, a ki hazát cserélt, hogy hazát találjon, az én nagyapám.

A másik, a ki őseink honában, a Kaukázusban maradt, csöndesen viselte magát elődeink fejedelmi birtokán. Nem állt be katonának a fehér cár népeket leigázó hadseregébe. A fehér cár udvarának fényét sem emelte fejedelmi nevével, melyet áhítatos tisztelettel emlegettek mindig azon a vidéken, melyre az Elborus hótakart bérce néz alá. Otthon maradt törzsének szerény hegyi falujában és jószágán dolgozott szorgalommal. Arcának hulló verejtéke megtermékenyítette földjét, mely dus gyümölcsöket hozott. De családjának törzsfája elszáradt. Az asszonyok az orosz világ számára nem adtak gyermeket. És így történt, hogy egy langyos estén, mikor meleg fürdő után éppen előkészületet tevék, hogy Allah asztali áldásaiban részesítem magam, egy porral borított lovasember áll meg jülgüzi házam előtt s leereszkedvén paripájáról, mély meghajlással így szólit:

- Nemde, te vagy az a Szaif Mohamed ben Züliázán, kinek elődei elhagyván a Kaukázust, ezen a vidéken kerestek boldogabb és szabadabb hazát?

- Én vagyok, - feleltem, miközben csodálkozva néztem az idegenre.

- Ebben az esetben, oh uram, Szaif Mohamed ben Züliázán, légy üdvöz általam, a ki vagyok Irdisz Csermügdzsi ben Züliázán első fegyverhordozója és érkezem Ogulból, mely fekszik a nagy vizesés mellett és a te családnak ősi fészke.

- Légy üdvöz, jámbor és hiv szolgám! Messze utat tettél és bizonyára fontos hirt hoztál nekem. Nem kérdezem, mi legyen az, öröme vagy szomorúsága lesz-e belőle szívemnek, de azt látom, hogy paripád lába remeg a fáradtságtól és hallom, hogy hangod fátyolozott a kimerültségtől. Menj tehát, jámbor és hiv szolgám, ime cselédek készen várnak, hogy megfürösszenek, tagjaidat megdörgölgék és éhségedet csillapítsák. Ha mindezzel elkészültél, akkor jer, és jelentsd hireidet, melyeket az én atyámfiától hoztál.

És miután a kaukázusi hirnök megfürdött, megpihent, megvacsorált, újra elém lépett és így szólt:

- Szaif Mohamed, egy szomoru és egy örvendetes hirt jelentek neked. Családnak az a része, mely orosz földön maradt, kiszáradt, mint a beteg fa, elpusztult, kihalt. Neked többé a Kaukázusban atyádfiai nincsenek. Ez a szomoru hír. A jó hír pedig az, hogy mindaz a vagyon, állat, föld, erdő, rét, kert, a mit atyádfiai fölhalmoztak, végrendelet útján, melyet az oroszok is helybenhagytak, téged illet. Tudd meg, oh Szaif Mohamed ben Züliázán, hogy ha eddig szegény ember voltál, ezentul gazdag ember leszel, ha pedig gazdag ember voltál, ezentul még gazdagabb leszel. Olyan gazdag, hogy reggeltől estélig mindig az aranyaidat számlálhatod, bele is fáradhatsz, de nem készülhetsz el vele. Áldás legyen rajtad és örökségeden, Szaif Mohamed!

Sohse hallottam semmit a Kaukázusban maradt rokonaimról, még az apám életében volt némi összeköttetés köztünk és ő közöttük, de én már nem érintkeztem velük, se üzenetek, se levelek útján. Annak idején nagyapáink haraggal váltak el. Családunknak dél felé huzódó ága a szabad cserkeszre nézve gyaláznak tartotta muszka uralom alatt maradni, ama vérengzések után, melyeket az orosz hóhérok népünk közt elkövettek. De azért némi vékony összeköttetés volt köztük, mely azonban az én életemben teljesen megszakadt. Azért nem kis bámulattal hallottam a messziről jött hirhozó érdekes beszédjét, mert az soha még álmomban se jutott eszembe, hogy valaha én fogom örökölni oroszországi atyámfiak birtokát. Allah nagy és hatalmas és igazságos: átokkal verte meg azokat, a kik az orosz bakók földjén maradtak.

A tele hold fölkapaszkodott az ég tetejére, meg onnan visszaereszkedett a szélére és én még mindig ott ültem házam előtt, illatos dohányt füstölve és hallgatva a hirhozó beszédjét. Régi, hü szolgálja volt családom utolsó sarjadékának, részletesen elmondta, hogyan élt, hogyan halt meg és micsoda vagyont hagyott hátra. Azt is elmondta a hűséges cseléd, hogy Oroszország nem a régi többé. Maguk a sápadt képű moszkók is megunták a hóhérok uralmát és szabadságért küzdenek. Még a katonák is, még a tengerészek is fegyvert fogtak, hogy szabaddá tegyék az egész orosz birodalmat, minden nemzeteivel egyetemben.

Uram, testvérem és barátom! Megmentőm! Nem tudom, hogy élsz távoli hazádban, Madzsarisztánországban, nem tudom, hogy szegény vagy-e vagy gazdag, boldog vagy-e vagy boldogtalan, de azt tudom, hogy nagy adóssággal tartozom neked és most Allah megadta a módot, hogy azt letörlesszem. Ezt az örömet csak azért adta nekem, hogy azt megosszam veled. Méltatlan volnék az ő kegyelmére, ha nem így cselekedném. Ha legrosszabb kutyámnak csontot vetek, megnyalja érte a kezemet. Tehát tudja, mi a hála. Én is tudom. A szerencsét, a mely engem ért, meg kell osztanom veled, másképp az utolsó ítélet napján, mikor az angyal trombitaszavára megmozdulnak a halottak, hogy Allah színe előtt megjelenjenek: csak egy elátkozott ember csontjai porladnának továbbra is a férges földben és ez nem volna más, mint Szaif Mohamed ben Züliázán. S a Korító tavának fehér lótuszvirágában álmodozó s a föltámadás napját, a testemmel való újra egyesülést áhító halhatatlan lelkem hiába várná régi hüvelyét, az ott rothadna továbbra is a szennyos földben.

De mindez nem fog bekövetkezni, testvérem és barátom, mert én lerovom hátatartozásomat és megosztom veled örömeimet. Együtt fogjuk fölkeresni az én új birtokomat, őseim hazáját, együtt vándorlunk a csörgedező patakok partján és én mindent megosztok veled testvériesen, a mi ott az enyém leszen. Ha tetszik, egyedül jössz, ha tetszik, elhozod magaddal családodat, átveszed tőlem a kaukázusi birtokot s életed hátralevő részét a virágos völgyek ölén, a hatalmas hegyek árnyékában, ott fogod tölteni. Ha el nem fogadod azt, a mit önként és szívesen adok, elhomályosítod földi napjaim fényét, megkeserítet legjobb falatomat.

Ha majdan halhatatlan lelkem átjut az Alsirát borotva élénél keskenyebb hidján s Allah színe előtt számadást téssen földi létéről, nyugodtan mondhatja: Háládatlan pedig nem valék soha. De hogy állok meg Allah fölséges színe előtt, ha te nem hallgatsz könyörgésekre és nem követed meghívásom szavát? Akkor rosszabb leszek a kutyámnál, mely egész életében csak a csontot kapta, melyről lerágtam a húst, és mégis hálásan megnyalta érte a kezemet.

Önök persze most azt hiszik, hogy itt egy gyönyörű kaukázusi leírás következik. Hogy én Jókai festékes ládájából elcsent színekkel ecsetelem, hogyan csaptam fel kaukázusi földesurnak, hogyan vettem birtokomba tizezer kecskét, kétezer lovat és kétszáz cserkesz-rabnót? (Eh, hogy az ilyen dolgokat is csak akkor kínálják az embernek, mikor ötvenedik esztendeje felé baktat!) Nem, kérem, én nem utaztam el a Kaukázusba s gazdag cserkesz helyett vagyok szegény magyar, a kinek egyetlen ingatlana az a sirgödör, melybe majd lefektetik.

VIDÁM KÉPEK EGY LEZÁRT KORBÓL

EGY KÉPVISELŐ NAPLÓJÁBÓL.*

Mikor megválasztottak képviselőnek, anyósom a következő táviratot küldte:

Elveim föntartásával gratulálok

a mama.

Megvallom, a hideg borzongatta végig a hátamat, mikor a mama elveire figyelmeztetett. A mamának ugyanis minden tekintetben furcsa elvei voltak, világos, hogy a politikában is egészen különleges álláspontra helyezkedik. Neki például az volt a meggyőződése, hogy a leányát boldogtalanná teszem s ennek ellenkezőjéről se én, se a lánya, se a kedves unokák vidám serege nem tudta meggyőzni. Neki például az volt az elve, hogy íróember nem lehet jó férj, hogy az írók megcsalják a feleségüket s minél magasabbra lépnek a hir létráján, annál jobban elszakadnak családjuktól és végre egészen megszünik bennük az érzék a családi élet iránt. Sokkal jobb lett volna, ha a lánya egy előkelő hivatalnokhoz, vagy egy gazdag kereskedőhöz ment volna nőül. Az író eo ipso rendetlen, lump, garázda, csapodár ember. Eleinte disputáltam a mamával, de aztán eszembe jutott, hogy elvégre nekem nem az a föladatom, hogy a mamát tegyem boldoggá, hanem a leányát - s ennek az ötletemnek köszönhetem, hogy hosszú évek óta boldogan és megelégedetten élünk s a házi békét semmi és senki köztünk megzavarni nem tudja.

A távirat után három nappal megérkezett a mama, két darab tisztított pulykával, egy halom friss, tepertős pogácsával s egy közönséges tizkrajcáros irkával, melyet oly vészjóslóan lobogtatott felém, hogy az első falat pogácsa már a torkomon akadt.

- Mi az, mamus? - kérdém gyöngéden.

- A maga bünlajstroma.

- Ugyan? Erre csakugyan kíváncsi vagyok.

- Mondhatom, hogy az angyalok a mennyországban nem vezethetik oly pontosan a konduitt-listáját, mint én.

- Köszönöm.

- Mit?

- Hogy felteszi rólam, hogy nem az ördögök, hanem az angyalok vezetik rólam a konduitt-listát.

- Semmi tréfa, édesem. Ez nagyon komoly dolog.

* Azt mondják, hogy az 1910. évi június havában lezajlott képviselőválasztásokkal egy korszakot zártunk le. Azt a korszakot, mely 1848-ban a népképviseleti rendszert inaugurálta. A legközelebbi képviselőválasztás új alapon, az általános szavazati jog jegyében fog megtörténni. Ugy hiszem tehát, hogy az eddigi képviselőválasztásokról írt tréfáim kortörténeti érdekességgel bírnak, épp úgy, mint Jókai rajzai a régi restaurációs világról. Épp azért nem tartottam fölöslegesnek összegyűjtött munkáimban fölvenni eddig még nem közölt követválasztási történeteimet. Az ilyen jelentéktelennek látszó dolgokon keresztül néha a történetíró igen komoly dolgokat lát meg s megítélheti, megfigyelheti a kor lelkét, megláthatja mozgató erőit s hasznos tanulságokat szűrhet le.

- Hát lássuk. Ezennel helyet foglaltam a vádlottak padján. Lássuk, mi van a feketekönyvben. Elég vékony különben az én bűnlajstromomnak. Még lehet üdvözülni.

A mama elővette az irkát.

- Tudja mi ez? Egy év a maga nyilvános szerepléseiből, az ujságokból kivágva és gondosan az irkába ragasztva.

- Mi az ördög? Erre kíváncsi vagyok.

- Kérem, kérem, csak türelem. Ez a lajstrom hiven elmondja, hány napot és estét töltött ön a házon kívül.

- No, erre kíváncsi vagyok.

- Kezdődik az esztendő január hatodikán, a Petőfi-Társaság évi lakomáján, a hol maga felköszöntőt mondott az új tagokra.

- Nem tagadom.

- Rá szombaton a Pósa-asztal halpaprikás-estélyt rendezett, melyen maga a hölgyeket köszöntötte fel.

- Elismerem.

- Rá pár napra vacsorával egybekötött Kisfaludy-estély volt, az új tagválasztások megbeszélésére.

- Ez is igaz.

- Mindjárt másnap éjjel óriás verekedés volt az orfeum-kávéházban...

- Bocsánat, ebben már nem vettem részt.

- Azt nem is mondom. De ott volt.

- Tagadom.

- Hiába, itt meg van írva, hogy a verekedésben résztvett s letartóztatott fiatalemberek egyike magához fordult személyazonosságának igazolása végett s csak miután maga igazolta, bocsátották szabadon...

- Tagadom. Koholmány az egész. Csak azért íródott, hogy engem kompromittáljanak. Egy íróársam írta, a kinek a Magyar Színházban előadott darabját a sárga földig levágtam.

(Energikus hangon beszéltem, de megvallom, hogy erősen szurkoltam. A feleségem csak egy napilapot szokott olvasni, azt, a melynek én rendes vasárnapi tárcairója lévén, kollegiális érületből elhallgat mindent, a mi rám nézve kellemetlen. De a mama az összes lapokat végigturja s mindent kiböngész, a mi rám vonatkozik. Jó lesz megakasztani a dolgot.)

Fölugrottam.

- A mama eljárása rosszhiszemű, mert kritika nélkül összeszed rólam mindent. Ezért jött fel?

- Nem azért jöttem fel. A képviselőségéről akarok beszélni. Mert maga csak azért lett képviselő, hogy még több titulusa legyen a lumpolásra.

Becsapta az irkát és nagyot ütött rá.

- Ember, hát még többet akar lumpolni?

- De mama, ez nem lumpolás, ez közéleti tevékenység.

- *Közéleti tevékenység!* Mióta beszél maga virágnyelven?

- Értse meg, hogy nálunk mindent vacsorákon döntenek el. Ugy az irodalmi, mint a művészeti és politikai kérdéseket. Ott folyik a korteskedés, ott csinálják a hangulatot, ott szövetkeznek a jóbarátok. Én pedig benne lévén minden mozgalomban, minden körben és minden társaságban, hát benne kell lennem minden vacsorában is.

A mama gunyosan mosolygott.

- Tudom, hogy maga nem ostoba ember. Bizonyos voltam benne, hogy szépen indokolni tudja, hogy miért él így. De így él, az bizonyos, s ez a baj.

- Édes mama, kérdezze meg a leányát, hogy baj-e? Ha ő is azt mondja, hogy baj - akkor nincs más hátra, mint az elválás. Vagy kellek így, a hogy vagyok, vagy váljunk el. Az író nem kanári, hogy kalickába dugva is tudjon énekelni.

- De nem is bagoly, hogy örökké éjszakázzon.

- Maga elfelejti, hogy ez idő alatt halhatatlan műveket is alkottam.

- A halhatatlanság megállapítását bizza a hálás utókorra.

- No, ha az is olyan igazságtalan lesz, mint maga, akkor még a tehén-utcát se fogják a nevemre elkeresztelni.

A mama homlokán a türelmetlenség ráncai jelentek meg.

- Hisz disputálni tud fényesen. A legnehezebb helyzetekből ki tudja magát vágni és a legfogasabb kérdésekre meg tud felelni. Ebben nincs hiba... De térjünk át a képviselőségre.

Fölugrottam.

- A tárgyalás a vádlott távolléte miatt elhalasztatik. Kezüket csókolom.

Csak mondtam, de nem csókoltam meg. Dühösen távoztam hazulról. De a mamával folytatott párbeszédem szeget ütött a fejembe. A feleségem tényleg nagyon okos asszony, a ki belátja, hogy egy író nem élhet olyan polgári életet, mint egy hentes. Szabadságomban abszolute nem korlátoz és gyakori elmaradásaimért soha még egy szemrehányó tekintetet se kaptam. Mi lesz most, ha a képviselőség következtében kénytelen leszek még tovább feszíteni a hurt, világosabban szólva, még többet vacsorálni házon kívül? Igaz, hogy az asszonyt erre már kellőképpen előkészítettem, s ő nem mutatta, hogy ez rosszul esik neki. De lehet, hogy magában azt hiszi, hogy csak kifogásokkal dolgozom, s noha képviselő vagyok, este egészen nyugodtan otthon maradhatnék. (A mi igaz is.)

Itt valamit ki kell találni az asszony megnyugtatóására, kétségeinek teljes eloszlatására.

Hopp, megvan! Itt vannak a bizottsági ülések. Végigfutottam rajtuk. Megállapodtam a horvát regnikoláris deputációban, mert ebben két idegen szó van, a mi az asszonynak imponál.

Délben beadtam neki.

- Tudja mi történt ma?

- Mi?

- A Ház megválasztott a horvát regnikoláris deputációba.

- Mibe?

- Regnikoláris deputációba.

- Mi az?

- Az a Háznak legfontosabb bizottsága, mely a horvát-magyar kiegyezést csinálja.

- Hát még nem egyeztek ki?

- Ugy látszik nem.

S komoran hozzátettem:

- Sok vesződségünk lesz még ezzel, a mig dülőre visszük a dolgot.

A szegény asszony fölkel s megsimogatta homlokomat, mintha az az összes horvát-magyar kérdések forrongó katlana lett volna.

A bevezetés megvolt, most már nem kellett egyéb, mint egy kellően hamisított cédula, mely meg is jött két nap múlva s hangzott illetéknéppen:

A horvát regnikoláris deputáció e hónap huszonkettedikén este kilenc órakor a képviselőház I-ső számú termében ülést tart, melyre t. Tag ur meghivatik.

Savanyu arccal vettem át és mutattam az asszonynak.

- Este kilenckor? Ilyet se láttam még.

- Épp ez a kellemetlen ebben a bizottságban. A horvát képviselők ugyanis este érkeznek meg Zágrábból s rögtön ülést kell tartanunk, hogy ők reggel mindjárt visszamehessenek.

- Szegény fiam, - szólt a jó asszony s megcsókolta a horvát-magyar ügyektől teljesen idegen homlokomat.

A horvát regnikoláris deputáció gyönyörűen dolgozott. Néha két ülést is tartott hetenkint s én elértem azt a hallatlan rekordot, hogy a feleségem sajnálkozott rajtam, mikor este elmentem hazulról.

De ennyi hazugság nem maradhatott büntetlenül. Nem is maradt.

Feleségemmel utaztunk a kolozsvári Rákóczi-ünnepre s az étkező-kocsiban együtt vacsoráltunk F. A. báróval, a Ház alelnökével.

Mit sem sejtve, vidáman csevegtünk, mikor egyszerre az asszony elkezd:

- Én részemről bele volnék nyugodva a politikába, csak az uramat a horvát bizottságból kieresztenék.

E pillanatban F. fölsikoltott. Tudniillik a tyukszemére tapostam. De akkor a szabadelvű párt fölfogása nem volt még olyan gyors, ma már a zsebkendő-nyelvet is érti, akkor a lábjeleket se értette. Elámulva szólt az asszonyhoz:

- Miféle horvát bizottságot tetszik gondolni?

- Mi is az? - kérdi az asszony tőlem.

- A regnikoláris deputáció - mondám kinos hördüléssel s F. lábát keresve, úgy rugtam meg egy velem szemben, F. mellett ülő urat, hogy az ijedtében egy szilvát magostul lenyelt s egy félóráig fuldoklott tőle.

- Vagy úgy? - szólt F. pokoli gunnyal.

- Tudod, - mondám nagy sietve, - ez az a bizottság, mely mindig éjjel tartja az üléseit.

- És milyen gyakran! És a horvát-magyar kiegyezés még mindig késik - sopánkodott az asszony.

Láttam, hogy F. azonnal harsogó kacajra fakad. Vonásai már vonaglottak, mint távoli villámlás, mely a közeledő vihart jelenti.

Mit csináljak?

Fölálltam és meghuztam a vészféket. Arra való a vészfék, hogy az ember elejét vegye valami szerencsétlenségnek. És én elejét vettem. Az a kis stróf megéri ezt nekem.

Hanem a horvát regnikoláris bizottságból is kiléptem.

ÖRÖMÜNNEPÜNK.

Három hónapi alkotmányos harcot szerencsésen végigküzdöttem, megfordultam nyolc vármegyében, mondtam százötven szónoklatot. Huszonöt éjszakát végigtáncoltam, ötszáz ember egészségére üritettem poharat. Gyüleseztem harminc fok meleg szobában és mínusz tizenöt fok hidegben a szabadban és semmi bajom nem történt, még csak a hajam szála sem görbült meg, még csak náthát sem kaptam, még csak be se rekedtem, jobban éreztem magamat, mint valaha.

És egyszerre tönkrementem örömnepünk következtében. Azt mondják, hogy a tulságos öröm kártékonyan hat az egészségre. Vannak emberek, a kik mikor megtudták, hogy megütötték a főnyereményt, utána rögtön a guta őket ütötte meg. Olyan képviselőt is ösmertem, a kit a fölött való örömeben, hogy megválasztották, féloldali gutaütés érte. Sőt író is tudok olyat, a ki mikor legjobb barátjának frenetikus szinpadi bukásáról értesült, örömeben elájult, mert tessék megjegyezni, hogy nekünk írónak az ilyen negatív örömeink az igazi örömök. Ezek után senki se csodálná, ha kijelenteném, hogy a mi örömnepünk az én egészségemre is kártékonyan hatott, de több történt ennél: a mi örömnepünk a balesetek egész tömegét zuditotta nyakamra.

El fogom mondani a történetét.

A keresztfiamat megválasztották képviselőnek. A keresztfiamat ne úgy tessék elképzelni, hogy harminc esztendő előtt egy rózsaszínű pólyába burkolt csecsemővel meghatva állottam egy imádságba merült pap előtt és a kis fiu nevében kijelentettem, hogy *ellen fogok állni az ördög incselkedéseinek*. Az én keresztfiamat úgy tessék képzelni, hogy gummirádleres fogaton, szalon kabátban és sárga cipőben ő maga jelent meg a házamnál, hogy keresztelőjére elvigyem. A régi rossz időkben még mezitláb keresztelték meg az embereket, ma a szertartás előkelőbb és sárga-cipőben jelennek meg a keresztelőn. Én sem egy kis névtelent vezettem be az egyház virágzó berkeibe, hanem Móricot vezettem be az Elemérek világába. Keresztfiam különben nagyon derék fiu volt, adósságait maga fizette, váltóaláírást nem kért, hivatalát pontosan végezte, premierjeimen dühösen tapsolt és a pisszegőket lelkesen inzultálta. Nem is okozott nekem mindaddig bajt, míg meg nem választották képviselőnek.

Az intéző-bizottság átkozott rossz kerületet adott neki és én a fiut figyelmeztettem rá. A mire ő nyugodtan azt felelte:

- Kedves keresztapám, a közpályát bukáson kell kezdeni; a fő, hogy az ember neve forgalomba jöjjön.
- Csakhogy ez a forgalom csekély haszonnal jár!
- Azután, tetszik tudni, az ördög nem alszik, hátha megválasztanak képviselőnek?

És a fiu kétezzer forinttal, egy bársonygalléros télikabáttal és egy puha kalappal elment egy kerületbe, a melynek legnagyobb része tótokból állott s a mely emberemlékezet óta a legelszántabb mamelukokat választotta meg. Egyizben én is ott jártam, hogy segítsek neki és mondhatom, hogy nagy szónoklati sikereket arattam, mert a tótok közt a sikernek egyetlen titka: a főszolgabíró szidni. Ez pedig nem nehéz mesterség.

A kerületből való visszatérésem után nem tudom, hogy ott mi történt, de nagy meglepetésemre azt olvastam az ujságban, hogy Szebeni Elemért óriási többséggel megválasztották. Mikor Budapesten legelőször találkoztunk, a fiu már messziről *szervusz öreggel* üdvözölt, holott azelőtt mindig *mélyen tisztelt és kedves keresztapám* voltam. Rögtön jelentette is, hogy egy

nagybátyja, a ki huzamosabb idő óta haragban volt vele, megbocsátott neki, kifizette összes választási költségeit, megígérte neki, hogy vagyonában részesíteni fogja és - megkérte, hogy járjon ki neki egy kis királyi tanácsosságot.

Most már ugy-e, világos, hogy kerültem én a keresztfiam révén összeköttetésbe azzal a kerülettel, melynek örömmünnepe engem teljesen tönkretett?

A választások után két héttel egy száztagu küldöttség jött Budapestre, hogy Elemért és engem a kerület győzelmi torára meghívjon.

Vasutra ültünk tehát és elmentünk Kisbürgözdre.

A kerület első állomásán kocsira ültünk s lovas legények kíséretében haladtunk tovább. A lovas legények mindegyike pisztollyal volt fölfegyverkezve s e pisztolyt minden öt percben elsütötték. A fülem mellett közvetlenül legalább husz pisztolylövés történt, mert tudniillik a legény az én tisztelemre és nem a maga örömére sütögette a pisztolyt. Még szerencséről beszélhetek, hogy a husz lövés közül csak egyetlen egy érte a szememet, még pedig oly szerencsésen, hogy látásomnak semmi baja sem történt, ellenben a szemem pillája leperzselődött. Szó nélkül bekötöttem zsebkendővel és haladtunk tovább. De csakhamar bekötöttem a másik szememet is, mert úgy vettem észre, hogy a legénynek az az ambíciója, hogy az is megemlegesse a mai örömnepet. Csak mikor az első faluban megállottunk s a pisztolydurrogás megszűnt, akkor vettem le a kötélékeket a szememről.

- Nincs valami orvos a faluban? - kértem a birót.

- De igen, kérem, a Weisz doktor itthon van.

- Hívja rögtön a faluházához.

Tíz perc múlva megjelent Weisz doktor.

- Nézze, doktor ur, milyen baleset történt a szememmel, legyen szives segíteni rajtam.

Az ifjú ember szerényen meghajolt s mondá:

- Kérem, én még csak harmadéves orvosnövendék vagyok s nagyon csekély gyakorlatom van, mert Budapesten inkább a statisztikai hivatalban szoktam dolgozni.

- De azért a szememre csak tud valamit?

- Kérem, a szem tekintetében éppen semmi praksisom nincs, hanem ha tetszik, kimoshatom és beköthetem.

- Jó, hát próbálja meg.

Weisz doktor nagy óvatossággal hozzáfogott a műtéthez s aztán egy tiszta kendővel a szememet szépen bekötötte. Munka közben elmondta, hogy miért hívják őt itt *doktor* urnak.

A faluban ugyanis évtizedek óta csak egy pár betegség szokott előfordulni s annak a betegségnek a gyógyítását ő az apjától megtanulta.

- Hát az apja doktor? - kértem.

- Nem kérem, vegyeskereskedő. De a falusiak minden bajukban hozzá szoktak tanácsért fordulni. Ezekben a bajokban én is tudok segíteni a helybeli embereken s ezért becsülnék annyira, hogy (különben is tudván, hogy az orvosi egyetemre járok) *doktor* urnak cimeznek.

Később volt alkalmam megismerni a gyógyítással egybekötött vegyeskereskedőt, a ki szintén megnézte a szememet és a fia eljárását helybenhagyta, a mire mi magunk mellé véve a választók egy csoportját, a következő faluba indultunk. A következő falu volt Kisbürgözd, a

kerület központja. Ezek már tótok voltak, festői viseletben, nemzeti zászlókkal, nagy pántlikás kalapokkal s kijöttek elénk egészen a falu határáig. A falu határán a kőkereszt alatt ünnepies beszéddel fogadtak bennünket, a mire én magyarul, keresztfiam pedig tótul, válaszoltunk. A nép egyikünk beszédét sem értette, a mi nagyon megnyugtató volt mindkettőnkre nézve. Itt átültünk a község négylovas kocsijára és sebes vágatva, hegyen-völgyön keresztül elindultunk a falu felé. A falu végén, azt hiszem, a mezei csőszök kara fogadott, mert mindegyiknél puska volt, melyet mint afféle kitanult katonák, egyszerre sütöttek el. A mi négy lovunk egyszerre fölágaskodott, a könnyű kocsin egy nagyot rántott és mi, keresztfiammal együtt, kifordultunk. Ő azonnal talpra ugrott, én nem. Ugy éreztem, mintha lábamat kitörtem volna. Fölsegítettek egy másik kocsira és lassu lépésben bementünk a községházához. A községházánál elhelyeztek egy divánra s megkérdeztem a jegyzőt, van-e orvos a községben?

- Van kérem, azt azonnal elhivatom.

- Megálljon, - szólt a keresztfiam, - nem hivatjuk el azt az orvost.

- Miért?

- Ez az ember volt legádázabb ellenkortesünk, ha ide merne jönni, a nép zugolódna, esetleg agyonverné az orvost, de talán minket is.

- Hiába beszélsz, a lábam el van törve és annak orvos kell.

Ekkor megszólalt a bíró:

- Van itt kérem egy balpárti orvos.

- Miféle orvos?

- A baromorvos.

- Baromorvost csak nem hivatok magamhoz?

A mire a bíró megjegyezte:

- Kérem, azelőtt emberorvos volt, rosszul ment a dolga, hát beállt marhaorvosnak. Letette a vizsgát is.

- Nohát, hívják el.

Csakhamar megjelent Szentesi állatorvos, a ki nem kis zavarba jött, mikor megtudta, hogy ilyen minőségben egy országgyűlési képviselőn kell segitenie. Mindazonáltal kellő szakértelemmel megnézte a lábamat, kijelentette, hogy csekély ficamodással van dolgunk, de okvetlenül szükséges, hogy a láb helyrehuzzassék.

- Hát huzza kérem helyre.

Szentesi ur levetette a kabátját, fölgűrte az inge ujját és nekirugaszkodott, miközben így figyelmeztetett:

- Ha nagyon fáj, tessék szólni, én marhalábakhoz vagyok szokva.

A következő pillanatban a jegyzői szoba plafonján millió csillag jelent meg szemem előtt. Nagyot ordítottam és ki nem ficamodott lábammal erőteljes rugással illettem az állatorvost, a ki azonban föl se vette, úgy látszik a marhák még erősebben meg szokták rugni. Kijelentette, hogy a lábam visszazökkent a régi kerékvágásba, erőteljesen befáslizta és megvallotta, hogy ilyen sikerült operációra a legöregebb Dollingerek sem emlékeznek. Én örültem a dolognak, a lábam kevésbé, mert pokolian fáj s ez nekem nagyon fáj.

A lakomán mindazonáltal megjelentem, az állatorvos és a keresztfiam támogatásával. A hangulat lelkes volt, a muzsika szólt, beszédekert mondtunk s a községek küldöttségei egymásután elének járulva tisztelegtek és megígérték, hogy ezután a kerület soha nemelüket választani nem fog. Még az ortodox zsidók küldöttsége is részt vett a banketten, nem evett ugyan semmit, csupán a bort és a húst szolgáltatotta és szónokuk kijelentette, hogy ők mindig hívei voltak a magyar állameszmének és a korlátlan pálinkamérésnek. Eddig a kormánypártra szavaztak ugyan, de miután most már az ellenzék van többségben a kerületben, ők nem haboznak korábbi tévedésüket férfiasan bevallani.

Nemsokára visszavonultam a jegyző házához, lábamnak pihenésre lévén szüksége. A keresztfiam természetesen a nép között maradt s megindult a mulatság.

Nekem azonban aggodalmaim támadtak, hogy talán az emberláb és a borjuláb közt alkotott az Isten némi különbséget, pláne a kirántott borjuláb és a helyre rántott emberláb közt. S így lassankint az a gondolat érlelődött meg bennem, hogy Szentesi barátom talán nem egészen jól végezte a munkáját.

Elhivattam tehát a község házához s négyszemközt így szóltam hozzá:

- Lelkére venné ön, ha én esetleg sántán kerülnék vissza a fővárosba?

- Mit akar ezzel mondani?

- Vallja be őszintén, föltétlen biztos ön lábrántása sikerében?

Egy darabig habozott, hogy mit feleljen, azután így szólt:

- Nem vagyok föltétlenül biztos.

- Tehát mit tanácsol?

- Azt, hogy a legelső vonattal térjen vissza a fővárosba s mutassa meg a lábát egy specialis-tának. Csak egy a baj. Ön roppant kinokat szenvedne kocsin, de erről is intézkedhetünk. Ült már uraságod bivalyszekéren?

- Soha életemben.

- Hígyje el, hogy manapság az expressz-vonatok és kormányozhatatlan léghajók korában nem utolsó mulatság bivaly-szekéren utazni. A szekeret megrakjuk szénával, ön a szénán helyet foglal; a szekér szépen ballagva megindul és önt a vasuti állomásra szállítja. Beleegyezik?

- S mennyi ideig tart az út a legközelebbi vasutállomásig?

- Huszonnégy óra alatt oda ér.

- Huszonnégy óra? Szent Isten, hisz ennyi idő alatt Párisba eljutok!

- Ja, kérem, ha a kérdés így van föltéve, hogy mit akar inkább: huszonnégy óráig bivalyon utazni, vagy egész életében sántítani? akkor azt hiszem, inkább az előbbi választja. Különben, hogy ne unja magát, én szívesen elkisérem ebben az útjában.

Mit volt mit tennem, elfogadtam a tervet. A bivalyos szekér pompás széna-ággal csakhamar ott állt a község háza előtt. Engem elhelyeztek, szépen betakargattak s az állatorvossal elindultunk. Két béres ült a bakon, mindegyik vasvillával fölfegyverkezve, a mi a bivalyok nógató-sára szolgált.

Az órák és a bivalyok lassan másztak előre. Szerencsére az idő enyhe volt s az unalmon kívül semmi más kellemetlen oldalát az utazásnak nem éreztem. Hogy az utat rövidebben be-fejezzük, egy kormánypárti községen mentünk keresztül, hová estefelé értünk. Itt a főkocma

előtt megálltunk itatni s ez volt a vesztünk. A két béresünk ugyanis, a ki jócskán beszedett a győzelmi ünnep borából, elkezdett enyelegni a falubeliekkel. Az enyelgés pár perc múlva hangos veszekedéssé fajult. Tíz perc múlva már az egyik béresünket leteperték. Egy félóra múlva pedig bivalyaink a gazdátlan szekérrel száguldottak vissza oda, a honnan jöttünk, mi pedig az istállóba szorulva el voltunk szánva, hogy életre-halálra védelmezzük magunkat. A bivaly ugyanis nagyon szelid állat, a míg dühbe nem hozzák. Lassu, mint a csiga, ha rendes kedvében van, de ha felbőszül, gyors, mint a nyul és bős, mint a tigris. A támadó tömeg bivalyainkat is inzultálta s ezek szilaján elragadták a szekeret és visszavágtattak Kisbürgözdre, mialatt az állatorvos engem behuzott az istállóba, hol védelmi állapotba helyeztük magunkat. Összes fegyverünk egy sétatálcá, egy borotva, egy pisztoly, egy furkós bot, néhány vasvilla volt. Kint a nép tanakodott, hogy ránk törje-e az ajtót, mire az állatorvos kiszólt, hogy ha ezt megcselekszik, fölgyújtjuk az istállót. Erre megjelent a korcsmáros s kérve-kérte az embereket, hogy menjenek haza nyugodtan, mert most ugyanis a baloldali emberek vannak többségben az országban s a ki egy baloldali emberhez hozzá mer nyulni, azt fölakasztják.

Erre némileg meghökkentek az emberek és egy deputációt küldtek az istálló ajtajához. A deputáció szónoka így szólt:

- Miféle emberek az urak? Azok-e, a kiknek a béresek mondták?
- Azok. Az egyik állatorvos, a másik országgyűlési képviselő!
- Mi járatban vannak?
- Semmi keresetünk maguknál, csak keresztülutazunk a faluban.
- Miféle urak lehetnek, a kik bivalyos szekéren járnak?
- A képviselő urnak el van törve a lába, azért szállítjuk így a vasuti állomásra.

Csend. Az emberek tanakodnak.

- Hát nagyságos képviselő ur, mi nem bántjuk az urakat, de egy kérésünket teljesítsék.
- Micsodát?
- Adunk bivaly-szekeret, hogy az utat folytathassák, megkövetjük szépen az urakat, hogy ne haragudjanak és cserébe csak azt kérjük, hogy vegyenek be minket is a baloldalba.

Odasugtam az állatorvosnak:

- Hisz ezek egész kezelhető emberek.

Kinyitottam az istálló-ajtót és a két béres támogatásával megjelentem a nép előtt s miután a homályba körülnézve konstatáltam, hogy meglehetősen nagy tömeg van jelen, messzehalló hangon így szóltam:

- Eddigi bűneik meg vannak bocsájtva. Ezennel kijelentem, hogy mától kezdve Kosztolány község lakói a baloldalhoz tartoznak. Írják össze a neveket s küldjék be országgyűlési képviselőjüknek s kérjék meg őt, hogy hirdesse ki a kerületben, hogy kigyelmetek is a jó utra tértek.

Folytattam volna még a szónoklatot, de vágató négylovas kocsin egy csomó lovaslegénnyel Szebeni Elemér, keresztfiam érkezett meg. Mikor ugyanis a bivalyok az üres szekérrel haza érkeztek, az egész nép allarmirozódott, hogy mivelünk mi történt s Elemér, a derék fiu azonnal nyomozásunkra indult. A korcsmába érkezve, leugráltak a lóról, s csak nagy nehezen lehetett a kisbürgözdieket megakadályozni, hogy szét ne verjék a kosztolányiakat. Én néhány szóval üdvözöltem Elemért és figyelmeztettem a kosztolányiakat, hogy ime itt a képviselő ur,

most már tüstént beléphetnek a baloldalba. A kosztolányiak ennek annyira megörültek, hogy Elemér költségén azonnal csapra vertek néhány hordó bort és a győzelmi lakoma itt is megkezdődött. A kisbíró rögtön elszaladt, hogy a mozsarakat, melyek két hét előtt még a jobboldalnak puffogtak, a mi tiszteletünkre megtöltse s bár számomra nyájas szobát, kitűnő ágyat készítettek, egész éjjel nem tudtam aludni, mert a kisbíró a mozsarazási düh teljes erejével kitört s egész éjjel durrogtatta immár pártunk mozsarait. A multság hajnalban nagy verekedéssel ért véget, a mely szerencsére nem öltött veszedelmes alakot, mert a csendőrség is megérkezett.

Én másnap ugyancsak bivaly-szekéren folytattam nagyszabásu utazásomat s miután utam többi részében baleset nem történt, az elbeszélést be is fejezem. Csak a teljesség és az állatorvos reputációja kedvéért megjegyzem, hogy lábam helyrerándítása kitűnően sikerült, s csak gratulálok a kisbürgözdí marháknak, hogy egy ilyen kiváló szakképzett állatorvos kezelése alatt állanak.

KÉPEK ÉS ALAKOK.

Egy éjjel, lent a kerületben, megkopogtatják az ablakomat. Zsadony Pál volt a zörgető, egyike leghübb, legfanatikusabb káplárainknak, a ki éjjel-nappal résen állt s mindig tudta, hogy mi történik a kerületben.

Rögtön beeresztettem.

- Mi baj, Pali?

- Baj még tán nincs, de készül.

- Hol készül?

- Helyben.

- Mi az?

- Titkos összejövetel. Vagy tán tud róla a nagyságos ur?

- Arról, hogy most, ebben az órában választói összejövetel volna?

- Arrul.

- Nem tudok.

- No lám!

S a szeme baljóslatúan megvillant.

- Hát maga honnan tudja?

- A kovács komám is hivatalos. Attól tudom. Azt kérdezte, hogy mi ügyben? Azt felelték, hogy gondolhatja, hogy éjnek-éjszakáján, titokban nem a pásztorválasztás ügyeiben fáradnak. Azt kérdezte, hogy a nagyságos ur tud-e róla? Azt mondták: A nagyságos urnak minden nagy dolog a fejében van, hát minden kis dologgal nem fárasztjuk. A komám gondolt egyet, aztán azt mondta, hogy elmegy. Aztán gondolt még egyet és elmondta nekem a dolgot. Hát én úgy suba alatt utána jártam. Nagyságos ur, együtt vannak, most főzik a taplót...

- Hol?

- Gergely István házánál.

- Na, Zsadony barátom, akkor nyugodtan a másik oldalamra fordulok és alszom tovább. Gergely István házánál nem történik árusítás. Ha ott együtt vannak, csak jóban törhetik a fejüket.

- Nagyságos ur, Isten látja lelkemet, én úgy bizom Gergely Istvánban, mint tulajdon magamban - máskor; de választáskor nem bizom benne se, magamba se. Az Isten áldja meg, jőjjön oda! Ezzel minden bajt elháríthatunk.

A hangja remegett a belső indulattól. A kezét összekulcsolta és könnyörgőleg tekintett rám. Megsajnáltam.

- No jó, gyerünk!

Három perc alatt felöltözködtem s a csikorgó hidegben gyalogoltunk Gergely István jó messze fekvő háza felé.

Az udvar néptelen, kihalt volt. A kutyák is elfeküdtek valahová az istállóba. Erősen megkopogtattuk az ajtót és Zsadonynyal együtt beléptünk Gergely István jól ismert nagy nappalijába.

Az asztalon petróleumlámpás égett, végig rajta boroskancsók és poharak voltak. Köröskörül legjobb gazdaembereim ültek.

- Jó estét adjon Isten.

- Fogadj' Isten.

Mind fölkeltek (lehetek vagy harmincan) és levették a süvegüket.

- No, Pista bácsi, az áldóját! Maga borra hívja a jó embereit, aztán engem meg kifelejt?

Az öreg magyar arcán nagy zavar látszott. De a többi is. Végre Gergely István megszólalt:

- Nem borrul van itt szó, nagyságos ur, hanem azért adjuk meg a módját.

Töltött nekem is, koccintottunk, mindnyájan ittunk.

- Hát miről van szó? Tán nem olyan titkos dolog, hogy a képviselőjük ne tudhatná?

Hallgatás.

- Vagy az? Nem szívesen látnak? Fölösleges vagyok? Itt hagyjam a házát, Pista bácsi?

Az öreg nagyot sóhajtott s kemény öklével megfenyegette Zsadonyt.

- Hej, fattyu, jól ügyeltél, de nagyot hibáztál... Most már vége. Elrontottad a dolgunkat... mert így mindent meg kell vallani a nagyságos urnak.

- Meg bizony, Pista bácsi. Ezt föltétlenül megkivánom.

Az öreg tele töltötte poharamat. Koccintottunk, ittunk.

- Emberek, - szólt az öreg körülnézve, - ide figyeljen mindenki, úgy mondom-e, a hogy van, a hogy mindnyájan gondoltuk.

Egy kis pauzát tartott.

- Hát, nagyságos ur, tetszik tudni, úgy van a dolog, hogy a nagyságos ur védelmez bennünket oda fönt, mi meg védelmezzük a nagyságos urat ide lent. Ennek, könyörgöm, sok csinja-binja van. Erről beszélgettünk. Nagyon emlegették, hogy lesz ellenpárti jelölt. Hát kérem, szükséges megbeszélni, hogy az ide be ne tehesse a lábát. Szükséges, hogy legyen asszony, a ki söprűvel megy rá, legény, a ki kövel hajigálja, zászlaját letépi... Mert különben itt ragad köztünk és szétküldheti az embereit, hogy a veszendő lelkeket megvásárolják... Odáig nem engedhetjük a dolgot, mert mi, könyörgöm, fehér zászlóval, tisztán akarjuk a városunkat bevinni a választásra...

Mindenki helyeslőleg bólintott.

- Értem a kigyelmed szózatját, Pista bácsi, csak azt nem értem, hogy miért titkolták el előttem a dolgot?

Az öreg sodorintott a bajuszán.

- Ki tudja, mi lesz ebből a dologból? Emberhalál? Tüzeset? Tömlöc? Akasztófa? Minden lehet. De akármilyen lesz is, *a mi bajunk legyen, ne a nagyságos uré*. Ugy is minden bajunk, panaszunk a nagyságos ur vállán van - itt hadd igazítsuk el mi a sorsát. A nagyságos ur nem tud róla semmit, nem felelős semmiért... Azaz, most már vége, mert mindent megtudott.

Azzal odafordult Zsadony Palihoz, a ki szájtátva hallgatta a leleplezést és elkeseredetten rászólt:

- Látod, kölyök, mit rontottál nagy buzgóságodban.

A legény földhöz vágta a süvegét s elkiáltotta magát:

- Vágjon pofon, Pista bácsi, megérdemlem.

... Meghatottan köszöntem meg a hü szívek gondoskodását s néhány pohár bor, néhány vidám nóta után az ülést és az ügyet befejezettnek nyilvánítottam - a mibe most már mindenki belenyugodott.

*

Ellenkép.

Van hazánknak egy kies vidéke, mely szépségeivel igen kietlen kerületet ölel körül.

E kerület számára hiába haltak meg a hősök, a vértanúk, hiába alkottak a nemzet nagy jogász-elméi - ők mindezzel nem törődnek, hanem mikor a legszebb alkotmányos jog gyakorlására kerül a sor, a legtöbbet ígérőnek egyszerűen eladták magukat.

Még jó, hogy nyilvános árverésen nem csinálták.

Valának pedig ezek a derék üzletemberek éppen százhatvanan, ennyiből állván a kerület összes választóinak száma.

A kerületnek, vagyis a százhatvan választónak ára már több választáson keresztül huszonöt-ezer forint volt. Prix fix. Alku kizárva.

Ekkor támadt köztük egy még jobb üzletember, a ki gondosan kiválogatott a százhatvanból nyolcvankét embert, azokat gyűlésbe hívta, ajtót, ablakot berakott és így szólt:

- Uraim! Ahhoz, hogy valakit e kerület képviselőjének megválasszunk, nem kell százhatvan ember, elég a felénél eggyel több, de vegyünk kettővel többet, nyolcvankét választót. A kerületet ne százhatvanan, hanem nyolcvanketten adjuk el, éppen kétszer annyi pénz esik ránk, mint eddig. (Hosszantartó élénk helyeslés. Szónokot minden oldalról üdvözlük.)

A párt tehát nem a 67-es, hanem a 82-es alapon óriási lelkesedéssel megalakult. A kinullázott 78-asok egy ideig tomboltak és dühöngtek, de aztán belefáradtak, belátván azt a matematikai igazságot, hogy 82 több, mint 78.

1901-ben már ezen az új alapon történt a választás s attól kezdve a 78-asok teljesen elzüllöttek, semmi életjelt nem adtak magukról.

A mostani választáson már úgy állt a dolog, hogy ez a nyolcvankét ember egyhangulag fog választani.

És ekkor közbelépett a harmadik üzletember, a ki a vállalatot sprengolta.

Hogyan?

A kölcsönös viszontbiztosító-részvénytársaság (mint bünszövetkezet) hatalmát és uralmát annyira biztosra vette, hogy semmi különös előkészületeket nem tett.

Egyszerűen konstataulta, hogy a többségből Romániába kivándorolt négy ember, marad tehát hetvennyolc, a kisebbségből elhunyt három ember, maradt azoknak hetvenöt. Ez három szó-többség. Az igazgatóság a felmentvényt megkapja, a mindenkori miniszterelnök is megkapja az üdvözlő sürgönyt, melyben üdvözlük, mint az igaz szabadelvűség bajnokát és fölszólitják

az obstrukció sarkányának eltiprására stb. stb. Aztán, mint a cigánybanda, hajnalban fölosztják a jövedelmet s az államrend öt évre meg van mentve.

Ekkor jött a harmadik üzletember, a ki Port-Arturt bevette és Stösszel urat kibuktatta.

Ez az ur a kisebbség hetvenöt emberét összeszedte s a helyett, hogy a kisebbség jogairól beszélt volna nekik, ígért mindegyiknek száz pengő forintokat, ha rá szavaznak.

Természetes, hogy az eltiport, elértéktelenedett kisebbség zajos éljenzéssel fogadta ezt a bolond embert, a ki koponyánként száz pengőt fizet azért, hogy megbukjék.

A többség közderültséggel fogadta az erőlködést.

Eljött a választás napja. A többség bevonult a hetvennyolc emberével és leszavazott.

Azután bevonult a kisebbség és - leszavazott egymásután hetvenkilenc ember.

Mi történt?

Semmi rendkívüli dolog. A harmadik üzletember egyszerűen kiment Romániába, összeszedte a négy kivándoroltat, haza hozta s az eddigi kisebbséggel leszavaztatta.

Igy győzött egy szótöbbséggel.

A régi párt pedig, mint a leforrázott macska, elsompolygott.

*

Januárius elején a függetlenségi pártkör kártyaszobájába beront Pallay titkár. Egy alsósparti volt ott összesen. Három volt képviselő játszott, a kiknek akkor még nem volt kerületük s egy hirlapíró kibicelt.

A titkár így szólt:

- Uraim, hagyják abba egy percre a játékot, s foglalkozzanak a k...-i küldöttséggel.
- Mi a baja a küldöttségnek?
- Az elnök ur nem adott jelöltet nekik, mert az egy ösmameluk kerület s nem akad vállalkozó.
- Bizony oda nem.
- De az emberek esküdznek, hogy a győzelem biztos.
- Ösmerjük ezeket az esküdzéseket. Ne zavarja a partit!

A titkár odaszólt a hirlapírónak:

- Jóska, gyere ki legalább te.
- Minek?
- Egy félórát csevegsz velük, megvigasztalod őket s aztán mennek.

Az ujságíró (csinos, fekete képű, erőteljes fiatalember) engedett a titkár kérésének s kiment. Végig parolázta az atyafiakat, aztán leült közéjük. Öt perc múlva egy gazda megszólalt:

- Hát a nagyságos ur hol lép föl?
- Sehol.
- Hát miért nem tetszik föllépni?
- Szegény ember vagyok én ahhoz.

A küldöttség összenézett.

- Valami pénze csak van?

- Ötszáz forintom.

Megint összenéztek az emberek.

- Hát kérem... tessék azzal hozzánk jönni. Ha úgy látja, hogy hiába minden, vissza tetszik jönni s egy krajcárjába se kerül.

Az ujságíró fölkel s föl s alá járkált.

- Mikor utaznak haza?

- Még ma este. Tessék velünk jönni.

- Bundám sincs.

- Adunk mi, könyörgöm, bundát, kucsmát, nem lesz semmi hiba.

Pallay már ott volt, s egy csomagot nyújtott át, melyben benne voltak a függetlenségi párt összes proklamációi.

- Eredj Jóska, ezek derék emberek, - sugta oda a habozónak - ez az Isten ujjja, meglásd, nem bánod meg.

- Ándungod van?

- Az van.

- Megyek. Polgártársak, a vasuti állomáson este kilenckor találkozunk.

Aztán ment összeszedni az ötszáz forintot, melyről azt mondta, hogy megvan.

Tegnap találkoztam vele. Ma ő is képviselő. Ha akkor este ő is bent ült volna az alsóspartiban, nem volna képviselő.

*

Péternek megigértem, hogy ha baj lesz, elmegyek mellette korteskedni.

Péter kemény legény. Nem fél az ördögtől se, de a legkisebb ellenjelölt is izgatja. Vasnyugalmu ember, de választások alatt ideges, mint egy primadonna. Természetes tehát, hogy megkaptam a táviratot, mely jelentette, hogy *baj van, gyere tüstént*.

A vasuti állomáson, a hol várt (Nansen sarki utazónál jobban felöltözködve) rögtön interpelláltam:

- Nos Péter, mi baj?

Titokzatos arcot vágott.

- Majd mindent elmondok.

- Van már ellenjelölted?

- Van öt.

- Öt? Az annyi, mintha egy se volna.

- Nono.

- Volt már ellened gyűlés?

- Még nem.
- Te pedig már bejártad a területet?
- Tövirül-hegyire.
- Akkor vissza is fordulhatok.
- Ne tedd pajtás, mert végem van. Kiplakatiroztalak, úgy várnak már, mint a Messiást.
- No jó, hát egy-két közeli faluba elmegyek.

Péter szeme megvillant. Hiszen csak kezd el - gondolá - nem szabadulsz ki a körmeim közül. (Ugy is lett.)

A vasuti állomásról tíz szánal vonultunk be a legközelebbi faluba. A mi szánunkba négy csikó volt befogva. (*Harmadszor vannak hámban* - szólt biztatólag a kocsis, egy marcona legény, a ki mellett még egy ember ült, nemzeti szín pántlikás kalapban, zászlóval.)

Négy ember fogta a lovainkat, míg a vonat tova nem robogott.

- Péter, nem lesz baj ezzel a négy sárkánnyal? Ugy be vagyunk pólyázva, hogy még ugrani se tudunk.
- Szánból kifordulni nem nagy veszedelem. Hisz nézd-e, olyan alacsony, hogy a kezeddal eléred a havat.
- Az igaz, azért fogadni mernék, hogy már sokan törték ki a nyakukat szánból való kifordulás után.

Péter vállat vont. Most már a markában voltam, hát nem sokat törődött velem. Intett s a táltosok elindultak.

- Tudod - szólt Péter engesztelőleg - el kellett fogadni ezt a négy lovat, mert a tulajdonosa a legelső gazda itt a faluban. Direkt a választásokra nevelte ezt a négy csikót. Arról nem tehet, hogy két évvel hamarabb feloszlatták a Házat.

A kocsis, a ki észrevette aggodalmait, hátra fordult:

- Megvan annak a módja, nagyságos ur. Ezek a csikók már két óra óta be vannak fogva s addig fárasztottam őket, hogy most már olyanok, mint a kezes bárány.

Ez némileg megnyugtató. Az első község határán néhány lovas legény fogadott, a mi csikóink ugráltak egy kicsit a zászlóktól, de baj nem történt.

Rövid tartózkodás után tovább mentünk.

- Most jövünk a legjobb községembe. Itt megebédelünk. Nagy parádé lesz.

A község határán itt is bandérium várt, díkcio is volt, de baj nem történt. Mikor azonban a falu végére értünk, valami sövény mögül irtóztató pukkanás hallatszott... A mozsár! Az ünnepélyek réme! A régi görög hősök és államférfiak azért éltek olyan sokáig, mert a mozsárágyu még akkor nem volt föltalálva. A mozsár az, mely az embert öreg napjaira egy kis gyógyíthatatlan sántasággal ellátja - s még ez a kedvezőbb eset, mert az ember a nyakát is kitörheti, vagy agyrázkódást is kaphat. Vannak vidékek, a hol a mozsarazást a legkisebb ünnepélyeken sem engedik el. Egyszer emléktáblát helyeztünk el egy szegény lírai költő szülőházába. Itt is dörgették az ágyut reggeltől estig, Kuropatkin a liaojangi csatát megnyerte volna ennyi puskaporral.

A mi négy csikónk irtóztatót ugrott a mozsárszóra. A kocsis és a zászlós belekapott a gyepelőbe - hiába. A lovak balra át-ot csináltak, s az árkon keresztül neki a sik mezőnek, vad vágatással. Ekkor dördült a második lövés. Mintha újabb korbáccsal vágta volna a lovak közé. A lovasok utánunk eredtek, de nem értek utól.

- Isten veled, Péter - mondtam meghatottan.

- Áldásom rád, de nem tudnál kiugrani?

- Ebben a nehéz botosban?

- Akkor én se hagylak.

Egyelőre nem volt semmi baj. A sik mezőn haladtunk, mint a villám. Egyszer csak a zászlós ember elordítja: *A malomároknak megyünk!* S azzal kivetette magát a szánból.

- Megállj! - kiáltott Péter - ne ugorjunk, de maradjunk le a szánról.

- Helyes!

Éppen le akartunk ereszkedni, mikor a szán egy fatörzsön nagyot zökkent és fölfordult. Három ölnyire elröpültünk s eltűntünk az őlmagas hóban, a lovak pedig a szánal tovavágtattak. Azonnal fölkeltem. Semmi bajom se volt. A hó, mint a hely fölfogott.

- Péter!

- Itt vagyok. Élsz?

- Élek. Semmi bajom.

- Hála Isten! Nekem se. No, ugy-e, megmondtam?

Azzal ő is kibújt a hóból, elővett egy üvegkulacsot, tele jóféle szilvóriummal, jót huzzunk belőle s körülnéztünk a havas mezőn. A lovas legények ezalatt odaérkeztek s a kocsisunk fölkapott egy lóra, hogy a táltosok után menjen, melyek időközben megállottak a malomároknál.

Persze más kocsin vonultunk be a faluba, hol nagy örömjongással fogadtak bennünket.

A négyes cugot persze lefújtuk s két vén lovon mentünk tovább. Ezeket ugyan egy torpedó-robbanással se lehetett volna a sodrúkból kihozni.

Mielőtt elindultunk, körülnéztem, a négy ló tulajdonosát s a kocsisunkat keresve.

Mind a ketten ott lappangtak hátul.

- Hát gazduram - szóltam, megszorítva a kezét - köszönöm a szivességét.

- Nincs mit uram, röstellem a dolgot. Persze, erre a bolond mozsárra nem gondoltunk.

- Épp azért nincs oka röstellkedni. Komisz gebék volnának, ha a durrogástól nem szaladtak volna meg.

A kocsis is előkerült. Mivel a lovak hurcolták egy kicsit, föl volt horzsolva az arca s a vér már odafagyott, de föl se vette.

- Kocsis, fogja, itt van két pengő.

Fölvetette a fejét.

- Köszönöm, de nem fogadom el.

- Miért?

- Nem szolgáltam meg.

- Miért?

- Csuffá vagyok téve, hogy hazánk jelesét kifordítottam.

(*Hazánk jelesét?* Ez művelt, olvasott kocsis.)

- Nem úgy van, barátom. Én magának négy pengőt szántam, de mivel fölfordított, büntetésből... érti? büntetésből csak kettőt adok.

- Büntetésből? Így már elfogadom.

És nagy grandezzával zsebre tette a két pengőt.

- És most - folytattam dagadó kebellem - mondja meg nekem, honnan tudja, hogy én *hazánk jelese* vagyok?

- Ugy olvastam, könyörgöm, a falról.

- A falról?

- Igenis, a falról, a kire papirossal volt ráragasztva.

Péter zavartan köhögött.

- Kiplakatiroztam, hogy jössz és a plakát egyes kifejezései megragadták a nép figyelmét.

... Elolvastam a plakátot. Hát kérem, Shakspere nagy író, de mennyivel nagyobb volna, ha eljött volna egy magyar választásra korteskedni.

*

1905 január 1-én, közvetlen a Ház feloszlatása előtt egy fiatalember jött hozzám s protekciót kérte.

- Hogy kérhet ön protekciót egy képviselőtől, a ki csak három napig lesz még képviselő? Egy nagyságos urtól, a kiről csillagászati pontossággal ki lehet számítani, hogy január 3-ikán délelőtt tizenegy órakor megszűnik nagyságos ur lenni és tekintetes ur lesz!

- De kérem, az összeköttetései csak megmaradnak.

- Megmaradnak - a magam számára. A más számára nem igen lehet ezt érvényesíteni, ha az ember nem képviselő.

- De a képviselő ur újra meg lesz választva.

- *Lesz?* A *lesz*-re nem ad az uj báró semmit. Vagy ha ad, Tisza Istvánnak ad.

- Talán mégis adhatna valahová ajánlólevelet?

- Nem lehet. Az összes nagyurakkal hadilábon állok. Ugy érzem magamat, mint egy sündisznó: mindenfelé a tüskéimet mutatom.

- De Vojnics István bárót csak ismeri?

- Hogyne! A régi, jó időkben én is kaptam tőle cukrot és likőrt.

- Hát adjon hozzá egy ajánlólevelet.

- Mi az ördögnek?

- Tetszik tudni, Vojnics ur a vezetője a kormánypárti választási irodának, a hol három pengő napidíjjal egész csomó fiatalember dolgozik. Oda szeretnék bejutni.

- Magának nagyon bizarr ötletei vannak. Csak nem gondolja, hogy Vojnics az én ajánlatomra fölveszi? Azt hiszi, spiclinek küldöm oda a kormánypárti titkok kiszimatolására.

Ravasz mosoly jelent meg az ifju arcán.

- Hát akkor egy kontralevél megírására kérem.

- Mi az a kontralevél?

- Intézzon hozzám levelet, melyben leszid és tudtomra adja, hogy ezennel el vagyok csapva a Kossuth-párti választási irodából, mivel ott nem átallottam Tisza Istvánt dicsérni.

- Minek magának ez a levél?

Még ravaszabb mosoly jelent meg az ifju arcán.

- Ezzel a levéllel aztán elmegyek Vojnicshoz...

- És?

- És megkérem, hogy mint a kormánypártiság vértanuját, alkalmazzon.

Ránéztem.

- Most már tudom, hogy milyen levelet írok Vojnicshoz.

- Hát megírja?

- Meg. Még pedig a következőt: *Tisztelt uram, itt küldök egy perfid fickót, a ki jó pénzért minden gazságra hajlandó...* Jó lesz?

Az ifju savanyu arcot vágott.

- De hisz Vojnics kilök, ha ilyen levéllel megyek hozzá...

- Az bizonyos.

- Hát azt akarja, hogy kilökjön?

- Azt.

- Ajánlom magamat.

- Jó napot.

AZ ÉN DETEKTIVEM.

- *A debreceni darabontverés idejéből.* -

Ha törvény előtt állnék és a bíró azt kérdezné: *Volt-e már büntetve?* Lesütném kék szememet s elhaló hangon rebegném: *Voltam.*

Megnyugtathatom azonban tisztelőimet, hogy ezek a büntetések olyan természetűek voltak, melyek miatt egyetlen kaszinó sem golyózna ki. A közhatalommal is több ízben összeütközésbe jöttem, mikor mint diák az önálló vámterület mellett vagy a véderőjavaslat ellen tüntettem, mely alkalmakkor a rendőrség részéről ugynevezett *előállításban* s aztán tizenöt forint pénz-büntetésben részesültem.

Multamnak tehát vannak foltjai, de vigasztal az a tudat, hogy a nap a legelső égitest és neki is vannak foltjai. Eddigi pályámon csupán a detektivek nem játszottak még nagyobb szerepet. Csak egy ízben volt szerencsém egy titkos rendőrhöz, a ki reggel kihuzott az ágyból azzal a paranccsal, hogy egy párbajtárgyaláson azonnal megjelenjek. Azóta se magán- se közdetektív személyem iránt nem érdeklődött. Egészen a legutóbbi napokig.

A mult héten Debrecenben jártam, mert ellenállhatatlan vágy szállt meg, hogy egy isteni tiszteletet hallgassak végig abban a nevezetes református templomban, melyben az április 14-iki határozatot kihirdették. Debrecen város közepén áll ez a templom, két tornyát mint két kezét az ég felé, esküre emelve, mintha ma is azt hirdetné: *Istenemre, ez a nemzet akkor nem tehetett másképp.* Elmult bátor korszakok lehelete suhan végig lelkemen, valahányszor a templom előtt elmegyek. S szinte a porban mászó gyáva hangjának érzem magam, mikor a nagyokra és merészekre gondolok...

De nem arról akarok beszélni, a mi lelkemben forr, csak érinteni akartam, hogy miért mentem le Debrecenbe. Megérkezve a pályaudvarra, katonaság, rendőrség, csendőrség mindenfelé. Hamarjában azt hittem, hogy talán Moszkvába kerültem, ha az ifjuság éljenzése föl nem világosított volna, hogy magyar városban járok. Fölültem egy kocsira és mikor megmondtam a kocsisnak, hogy az *Angol királyné*-hoz hajtson, azt veszem észre, hogy egy jóképű uriember fölkapaszkodik a bakra. Bizonyosan valami ismerőse a kocsisnak, gondolám és nem törődtem vele. Mikor a vendéglőben elhelyezkedtem, lementem a kávéházba egy csésze teát inni. A jóképű ismeretlen a kapu alatt állt és aztán bejött utánam a kávéházba. Innen elmentem egy családhoz, melynek fejét aznap tartóztatták le. Mikor e családnak a lakását elhagytam, a jóképű ismeretlen ott állt a kapu előtt s követte lépteimet. Most kezdett csak elmémben világosság gyuladni: ez az ember detektív. S azzal van megbizva, hogy lépteimet kövesse.

Nem tagadom, hogy büszkeség dagasztotta keblemet. A törvénytelen hatalom fél az én látogatásom káros következményeitől. Attól tart, hogy a lázadás üszkét hurcolom szét Debrecen városában. És ezért nyomomba uszítja egyik kopóját, hogy aztán majd legyen kit szembesíteni velem, ha tagadni mernék. Visszafordultam és egyenesen a jóképű ismeretlenhez léptem.

- Uraságod detektív?

Meglepetve nézett rám s némi habozás után így felelt:

- Az vagyok.

- És meg van bizva ugy-e bár, hogy engem szemmel tartson?

- Ugy van; remélem, képviselő urnak semmi kifogása sincsen ellene.

- Oh, dehogy, sőt megtisztelve érzem magamat. S ígérem, hogy önt nehéz kötelessége teljesítésében támogatni fogom.

- Oh, a képviselő ur nagyon kegyes. Köszönöm szíves jóindulatát. Tessék elhinni, hogy sokan félreismerik a mi mesterségünket. Pedig hát nincs abban semmi.

Ezzel hátat fordítottam a detektívnek és önérzetes lépésekkel megindultam a Hungária-kávéház felé. Ott egy csomó jóbarátom közt helyet foglaltam, a kik ostromoltak, hogy mondjak véleményt a debreceni eseményről. Körülnéztem, a detektívem nem volt ott. Odahívom a pincért s figyelmeztettem rá, hogy kint az ajtó előtt, a hideg esőben egy detektív áll, hívja csak be s mondja meg neki, hogy vendégemül tekintem. Az asztalnál feszült figyelemmel várták, hogy mi fog történni? Nem történt semmi rendkívüli, a detektív bejött, illedelmesen köszönt, leült egy távoli asztalhoz, teát rendelt rummal, belefacsart egy fél citromot, kért a pincértől egy virzsiniát s úgy tett, mintha a debreceni lapokba mélyedne. Én megvártam, hogy teáját megigya s akkor odaüzentem, hogy jöjjön közelebb, hogy minden szavamat hallhassa. Mert nem akarom, hogy a kormánybiztosnak hamis tudósítást adjon.

A detektív szót fogadott és a szomszéd asztalnál foglalt helyet. És olyan arccal nézett rám, mintha azt mondaná: *Ime, ez egy derék ember, vegyetek példát tőle. Így kell támogatni a hatósági közegeket.*

Hogy én ott miképpen nyilatkoztam a felsőbbbségről, az nem tartozik a dologhoz. Az tény, hogy az asztaltársaság élénken helyeselte s a detektívemen is a megelégedettség kifejezése jelent meg. E pillanatban bizonyosra vettem, hogy ő is ellenzéki ember. Miután kifizettem a költségeket, tovább mentem egy másik társasághoz, mely a Dréher-sörcsarnokban várakozott rám. A detektív mindenütt nyomomban. Bejött a sörcsarnokba, a szomszéd asztalhoz ült, rám nézett és egy fejbiccentéssel jeleztem, hogy az anyagiak terén itt is rendelkezésére állok. Mire ő egy kelettengeri héringet hozatott sok hagymával és megivott rá két pohár sört. Mikor innen tovább haladtunk, detektívem rokonszenvét már annyira birtam, hogy ő segítette föl a téli kabátomat. Most a Bika-kávéházba mentem, a hol egy szerkesztővel volt találkozó. Itt egy pohár konyakot hajtottam föl, detektívem három pohár szilvóriumot ivott, természetesen az én költségemre. Közben odakint megfagyott s a gyalogut nagyon sikos lett. Ugy, hogy detektívem odalépett hozzám, karjait az enyimbe akasztotta, hogy el ne essem s mint két jóbarát haladtunk végig a kövezeten. Pár lépésnyire Bakonyi Samu képviselővel találkoztam, a ki nem tudván, ki az ismeretlen, bemutatkozott neki. A mire ő szeretetreméltó mosollyal megmondta a nevét. Ugy hívták, hogy Grün Antal.

- Fontos dologban akarok veled beszélni - szólt Bakonyi Samu.

- Csak beszélj bátran, ez az ur detektív.

Bakonyi elhülve tekintett rám.

- Detektív?

- Igen - feleltem büszke hangnyomattal - a személyem körüli detektív. Már úgy megszoktam, hogy egy lépést se tudok nélküle tenni. Igazán nem tudom, hogy élhettem eddig detektív nélkül. Ha én eszem, ő eszik, ha én iszom, ő iszik, ha rágyujtok, ő rágyujt. Fölsegíti a kabátomat, támogat a sikos gyaloguton. Helyesli politikai nézeteimet. Velem van és értem lelkesül, míg a kormánybiztos azt nem mondja: *Na, Grün, hát mi történt?* Akkor Grün Antal hivatalos közzé válik, megfagy benne a barátság, sőt megfagy benne a szilvórium és a kelettengeri héring és könyörtelenül leleplez.

Grün Antal kebeldetektívem zavart mosollyal hallgatta előadásomat, míg Bakonyi Samu harsogó kacajra fakadt.

- Én tisztelem, becsülöm Grün Antal urat, de előtte még sem nyilatkozhatom.

Ránéztem Grünre.

- Édes Grün ur, tudja, hogy én méltányolom az ön munkásságát, mondhatni fiúi szeretettel csüngök az ön személyén, de ebben a pillanatban arra kell önt kérnem, hogy vonuljon félre egy pillanatra.

Grün ur egy pillanatig gondolkozott.

- Megtehetem, - felelt nyugodtan, - mert nekem elég annyit tudni, hogy uraságod Bakonyi képviselő urral fontos dolgokat beszélt meg négyszemközt. Azt, hogy mit beszéltek, ugy sem tudhatom meg.

- Ön okos ember, Grün ur s nagyrabecsülésem e pillanatban csak fokozódott ön iránt.

Grün ur vagy harminc lépésre visszavonult, Bakonyi pedig elmondta a mondani valóját. Azután tovább haladtunk én és a detektív. Bementem a színházba, a hol a *Fehér Anna* premierje volt. Detektívemnek is váltottam egy jó jegyet. S az előadás annyira érdekelte, hogy megkért: maradjunk ott végig. Mely óhajának én eleget tettem. Nem állhatok utjában annak, hogy a detektívek művelődni óhajtanak.

Mikor a színházból kijöttünk, éreztem, hogy detektívem megragadja a kezemet.

- Képviselő ur, egy kis baj van.

- Micsoda?

- Rosszul vagyok. Tetszik tudni, szívelhájasodásban szenvedek és a sok járás-keelés elfulladászt. Tetszik hallani, hogy hörög a mellem?

- Csakugyan hallom. Talán orvost hívassak?

- Nem szükséges, de valamire kérném. Menjen haza a fogadóba és feküdjék le.

- Köszönöm, nekem nincs semmi bajom.

- Tudom, de ha ön lefekszik, akkor én is lefekhetem.

Gondolkoztam egy darabig.

- Nem lehet, Grün ur. A legjobb akarat mellett sem lehet. Még föl kell mennem a függetlenségi kör báljára, de ígérem, hogy ha akkor még mindig rosszul érzi magát, hazamegyek és lefekszem.

- Hát akkor arra kérem, hogy legalább kocsin járjunk.

- Kérem, nagyon szívesen.

Odafütyentettem egy fiákkert, fölsegítettem a kocsiba a detektívemet s úgy mentünk a Bikaszállóba. Ő lent maradt a kocsiban, én meg fölmentem a bálba. De nagyon rosszkedvű és szórakozott lehettem, mert Burger Péter dr. megkérdezte, hogy mi bajom?

- Képzeld, a detektívem kibetegedett mellőlem. Most úgy érzem magam, mintha az órámat vagy a tárcámat vesztettem volna el.

- Hát hol hagyta?

- Lent van a kocsiban. Ugyan, nézd meg és segits rajta.

Péter lesietett, kicsit szabaddá tette a detektív nyakát, adott neki egy pohár vizet, megtörülte a homlokát, mire Grün ur jobban lett s azt üzenté föl, hogy *tessék sietni, mert ő családapa és nagyon szeretne már lefeküdni.*

Nem tudom, hogy mások milyen viszonyban vannak a detektívükkel, de azt hiszem, hogy egy uri ember nem hagyhatja cserben a titkos rendőrijét, mikor látja, hogy az bajban van. Rövid félórai mulatozás után lejöttem, beleültem a kocsiba, részvétellel tudakozódtam Grün ur egészségének állapotáról s aztán hazatértünk az *Angol királyné*-ba. Mielőtt kiszálltam a kocsiból, Grün ur gyöngye hangon így szólt:

- Most itthon tetszik maradni?

- Itthon maradok.

- Becsületszavára?

- Na hallja, Grün ur, hát így ismer engem? Láthatta, hogy milyen előzékeny voltam ön iránt, mikor még egészséges volt. Hát csak nem gondolja, hogy cserben hagyom, mikor beteg?

- Az igaz. Bár mindig ilyen gentlemanekkel volna dolgom.

- Azt hiszem az ön óhajához az összes hazai tolvajok és betörők melegen csatlakoznak.

Kiszálltam a kocsiból és ki akartam fizetni, mire Grün ur megszólalt:

- Tessék neki egy forinttal többet adni.

- Miért?

- Mert a kocsit megtartom most magamnak, hogy a kormánybiztoshoz vigyen, a kinek uraságodról referálni fogok.

- Helyes Grün ur, itt az egy forint, csak aztán mártson be jól, nehogy azt mondják, hogy hiába eszi a hatalom kenyerét.

Grün ur azonban, úgy látszik, nem mártott be elég jól, mert másnap már fölöslegesnek tartották mellém rendelni. Pedig mikor reggel fölkeltem, első dolgom volt a rendőrkapitányságra telefonálni és kérni Grün Antal detektív urat, hogy siessen, mert azonnal távozom hazulról. Azt felelték vissza, hogy uraságod mehet nyugodtan, hiszen minden gyerek tudja Debrecenben, hogy előtte való nap kinél járt és így fölösleges arra egy külön detektívet alkalmazni.

Igy aztán egyedül maradtam és szabadon konspirálhattam.

VÁLASZTÁSI KIS LEXIKON.

Alak. A választásoknál nagy szerepet játszik az alak, a külső megjelenés, a figura. Sok öles termetű, domboru mellű, nagy bajuszu tökfilkót megválasztottak már és sok okos ember elbukott, csak azért, mert jelentéktelen alakja, esetleg gyöngé hangja volt. Fenyő Sándor és Dienes Márton soha Magyarországon szerephez nem jutottak volna, ha impozáns alakjuk nem lett volna. Az első még hozzá szemtelen is volt, a második inkább nagyképű.

Általános. Lásd titkos.

Biztos. Ez a szó a képviselőválasztások alkalmával nagy szerepet játszik. Minden jelöltet biztos kerülettel biztatnak kortesei. Van neki aztán fokozata is: t. m. b. több, mint bizonyos. Az ilyen több, mint bizonyos jelöltek rendszeren egypár száz szóval kisebbségben szoktak maradni.

Curia. Minden választásnak, a mely nem egészen törvényes alapon folyik, végső állomása, Post equitem sedet atra Curia. A jelöltek, mielőtt a kerületekbe mennek, gondosan tanulmányozzák a kuriai bíráskodásról szóló törvényt. De lent aztán, a küzdelem zajában, csapot, papot feledve, a legtöbb helyen a régi mód szerint vígan folyik a vesztegetés. Ismeretes, hogy a kis választókerületekben valóságos szövetkezetek állanak fönny a jelölt megszarolására. Ezeket a kuriai bíráskodás sem szüntette meg.

Demokrata. Erről két jó definíció van. Az első: demokrata az, a ki mindenkit lenéz, a ki fölötte áll. A második: a demokrata célja lerombolni a régi kastélyokat, hogy köveiből magának háromemeletes sarokházat építsen. Mindenki demokratának vallja magát nálunk és senki sem az.

Ellenjelölt. Ez olyan fogalom, mint a kártyában a kontra. Ez a rém, a mely álmainkat zavarja, ez a falat, a mely torkunkon akad, mindenkinek meg tudunk bocsátani, csak az ellenjelöltnek nem, minden hiba iránt elnézők vagyunk, csak az ellenjelölt hibáit látjuk óriás nagyoknak, sokkal nagyobbaknak, mint a mekkorák. Ha az ellenjelölt arcán egy szál szeplő van, akkor a kortesversek már ragyásnak és fekélyesnek nevezik. Ha az ellenjelölt kopasz, akkor neve: billiárdgolyó fejű. Ha az ellenjelöltnek hosszú haja van, akkor szőrös majom, a ki az állatkertből szabadult ki.

Felfüggesztés. Ezzel a választási elnök szokott élni, mikor a szavazás alatt a pártja rosszul áll s szavazók összeszedése vagy vásárlása céljából időre van szükség.

Folytonossági hiány. Lásd lyuk.

Gazember. Ez az a szó, melynek választások alkalmával semmi sértő jellege nincs. Választási hadjárat alatt ugyanis a becsület föl van függesztve. A ki máskor egy görbe tekintettől ugrál, toporzékol és provokál, az a választások alatt hidegen mosolyog, mikor gazembernek nevezik, szóban vagy írásban, a plakátokon.

Haza. Szent fogalom, oltár, imádság, szeretetünkben összeolvad édesanyánk képével - de a választásokon ez is közhellyé válik.

Itatás. Az öreg kuriai bírák, a kik se enni, se inni nem tudnak, kárörvendve gondolnak arra, hogy a tőlük való félelem mennyire meggátolja az itatást. Minő csalódás! A sör, bor, pálinka csak úgy folyik, mint azelőtt, kivéve, hogy ártatlan címeket találnak ki a tisztelt választók itatására. A jelöltnek nevenapja van, ötszáz embert hív meg az udvarára és csapra üt tiz hektoliter bort. A Kuria előtt be fogja bizonyítani, hogy ez szokásos, sőt a szokásosnál kisebb multság volt, mert ő máskor a nevenapján ezer embert szokott meghívni, és husz hektoliter

bort szokott csapra ütni. Választáskor még az antialkoholisták is isznak - elveik föntartásával. Még Burger Péter is iszik, az antialkoholizmus debreceni apostola, kinek sok évi fáradozása alatt Debrecen szőlővel beültetett területe vagy négyszáz holddal gyarapodott.

Jelölt. Halála előtt mindenki jelölt, mondá a görög bölc. Ha szétnézünk hazánk térein, látjuk, hogy a görög bölcsnek igaza van. Jelölt az, a ki egy bizonyos kerületben megesküszik, hogy csak ő van hivatva annak a kerületnek a képét viselni. Utazik, éjszakázik, dikciózik, iszik, paroláz, fizet és végül - megbukik.

Vannak pénzes jelöltek, a kik a mandátummal bizonyos diszt akarnak maguknak szerezni. Vannak pénztelen jelöltek, a kik hitelbe csináltatnak zászlót és tollat és egy kétszáz forintos szövetkezeti kölcsön segítségével utaznak le a kerületbe, számítva arra, hogy pusztá agitációval megszerzik a mandátumot. Ez utóbbi a demagógia fegyvereit hívja segítségül. Vannak kalandorok, a kik rossz társaságban fuldokolva, szabad levegő után kapkodva, szabók és takarékpénztárak által üldözve töltik napjaikat s a kik egy mandátummal akarják magukat egyszerre a felszínre lökni. Ezek szimatolva járnak kerületről-kerületre és sokszor nem is a megválasztás a céljuk, hanem az, hogy miután telelármaznak egy kerületet, busás pénzért visszalépjenek.

Vannak jelöltek, a kik ki sem mozdulnak egy pesti kávéházból, csak a lapokban forgatják a nevüket, pénzért vagy ingyért, a hogy lehet. Ezek meglegszenek ezzel a kis reklámmal, a mely ismerőseik körében figyelmet és érdeklődést szokott kelteni. Vannak jelöltek, a kik tisztán üzleti szempontból törekednek mandátumra, hogy az ügyvédi iroda vagy egyéb üzlet fölvirágozzék. Sőt vannak olyan jelöltek is, a kik erkölcsi tőkét és értéket visznek a küzdelembe, a kiknek megválasztásából úgy a kerületnek, mint az országnak csak haszna lehet. Az ilyen embernek azonban az a szerencsétlensége szokott lenni, hogy mivel csak tisztességes fegyverrel küzd, valami svihák könnyen megbuktatja. Minden falu végére táblákat kellene kitenni:

Óvakodjunk a svihákoktól! A ki a népet megveszi, az magát is eladja!

Kortes. Magyar találmány. Nem utasíthatjuk vissza, mert nem osztrák ipartermék. Van, a ki kortes becsületes fanatizmusból, van, a ki kortes üzletből. A kortes öt esztendőn keresztül alszik, mint a medve: de mikor az első zászló megjelenik, megrázkódik, kimegy a napra, kidörzsöli a szemét és elkiáltja magát: Éljen szeretett jelöltünk! *Szeretett jelöltünk* neki az, a ki megfizeti. Mindegy, hogy milyen párti, fődolog, hogy fizessen. Ez az ugynevezett professzionátus kortes, a ki egy választáson annyit keres, hogy öt esztendeig megint nyugodtan és munka nélkül alhatik. Mert a szerencsétlen jelölt pénzének javát nem a fölséges nép kapja ám, hanem a kortes. Vannak Jánus-képű kortesek, a kik mind a két félt szolgálják jó pénzért s ha az egyik jobbat fizet, a másikat elárulják. De a magyar kerületekben vannak olyan kortesek, a kik még a magukéból is költenek, csakhogy jelöltjüket diadalra vigyék. Éjjel-nappal talpon vannak, semmi fáradságot nem röstelnek s bámulatos szivóssággal, lelkesedéssel, komolysággal csinálják a dolgukat, melynek egyetlen jutalma a győzelem, az az igazi, benső, nagy öröm, a mit jelöltje győzelmén érez. Kész csendőrrel, katonasággal szembeszállni s életét bármely pillanatban kockára tenni az ügyért, melyet ő szentnek tart s melynek győzelmétől a haza sorsának jobbrafordulását reméli. Kortesusjaimban a magyar vidékeken sok ilyennel ismerkedtem meg s mindig nagyrabecsültem őket, mert ez valamely párt szolgálatában hatalmas és legyőzhetetlen hadsereget alkot.

Korcsma. Az a hely, a hol sokkal kevesebb bort mérnek, mint a mennyit a jelölt kifizet. A választás tulajdonképpen a korcsmai intézmény fölvirágzását jelenti. Ilyenkor senki sem kritizál, csak iszik s a korcsmáros minden dohos, ecetes, pimpós és hamisított borán könnyűszerrel tuladhat.

Lobogó. Lásd: *Zászló.*

Lyuk. Lásd: *Folytonossági hiány.*

Lány. Választásokon csak mint fehérruhás szokott előfordulni, rendesen virágot tart a kezében és az üdvözlő beszéd elmondása közben elpityeredik.

Meggyőződés. Ez a választásokon csak annyiban játszik szerepet, hogy minden jelölt meg van győződve arról, hogy neki a képviselőházban helye van.

Nép. A névtelen milliók tömege, a mely most egyszerre olyan kedves az urak előtt, a kik megharagusznak, ha *parasztnak* nevezi őket valaki.

Osztrák. Az a népfaj, a melyet most legtöbbet emlegetnek hazánkban, kívánván neki: áldja meg az Isten, mint a suhai malmot, a melybe tudvalevően egy nyáron hétszer ütött bele az istennyila.

Önjelölt. Olyan ur, a ki a kutyának se kell, se pártnak, se kerületnek, mégis mindegyiknek a nyakára megy. Van neki naponkint jól felkötözött bajusza és rokonszenves baritonhangja. És van neki egy tőkepénzese, a ki megígérte neki, hogy hozzáadja a leányát feleségül, ha valahol megválasztják, de mivel a gaz tőkepénzes előleget nem hajlandó adni, a baritonhang és a fölfelé sodort bajusz pedig nem elég az üdvösségre, az önjelölt, dacára szivós szemtelenségének, megválasztatlanul marad.

Pénz. Gabányi Árpád művész barátomnak van egy halhatatlan mondása, a mely így szól: Minek is van pénz s ha már van: miért nincs? Ennek az igazságát sokan keservesen érzik a választáskor, mert mióta törvénybe van iktatva bizonyos költség, még az ingyengerületek is pénzbe kerülhetnek. Ha valaki rászán a választásra háromezer forintot s ezt szépen elkölti, akkor a kortesek azt mondják: csak kétezer forint kell még s a győzelem biztos! Ekkor már bent van ötezer forint erejéig. Most a kortesek azt mondják: Mit akar? Ötezer forintért megbukni vagy hétezerért megválasztatni? A jelölt természetesen az utóbbit választja s elkölti hétezer forintot és csinál még háromezer forint adósságot. Így éppen hétezer forinttal költött többet, mint a mennyit rászánt. A pénzzel a választáson nagyon óvatosnak kell lenni. Jól meg kell nézni, hogy hova rakja a jelölt, hogy gyümölcsöző befektetés legyen, mert néhol, ha egy kis pénzt mutatnak, a kortesek nekivadítják a népet s akkor nincs megállás a költekezés lejtőjén.

Rákóczi-induló. A választások hatalmas indulója. Édesen csendül a jelölt fülébe, akár a rezes-banda fujja, akár a háromtagu malacbanda huzza; diadalmi mámor fogja el a lelkeket s a jelölt ur legyőzhetetlennek érzi magát.

Svihák. Lásd: *Önjelölt.*

Számla. Ez a választások után a fekete leves, az angolkeserű, a melyet azonban magyarok nyelnek le. A főszámla-benyújtók természetesen a korcsmárosok, a kiknek a krétája ezuttal nem duplán, hanem triplán fog.

Titkos. Lásd: *Általános.*

Vesztegetés. Mindig volt és mindig lesz és mindenütt lesz a világon. A tavalyi választáson már visszafelé sült el, mert a jelölt megvásárolta a választókat s azok az ő pénzén az ellenjelöltre szavaztak. Kíváncsiak vagyunk rá, hogy milyen törvényekkel lehet meggátolni a vesztegetést. Már a régi Görögországban is vesztegették a választókat s vesztegetik a szabad Amerikában is. Mindig voltak megvásárolható képviselők és megvásárolható választók.

Zászló. Lásd: *Lobogó.*

Halál. Azt mondja a klasszikus költő, hogy a halál egyformán elgázolja a királyok kastélyait és a szegények kunyhóit. A klasszikus költő, a ki ezt írta, magyar választást nem látott. Mert akkor verséhez utóiratban hozzátette volna, hogy a Mors Imperátor csupán a követválasztásokkal szemben áll tehetetlenül. A halál mindennek véget vet, csak a szavazati jognak nem. A holt ember megszűnik hazafi, családapa, szobrász, suszter, kalaposinas lenni, csak szavazópolgárnak marad meg. Nem eszik, nem iszik és nem szeret többé, - de szavaz. A monda szerint Csaba vitéz meghalt vitézei a tejuton robognak vissza a másvilágról az itt maradt küzdő magyarok segítségére. Ez jut eszembe, valahányszor látom, hogy kies hazánkban hogy térnek vissza a halottak leszavazni egy képviselőjelöltre. Csakhogy, fájdalom, ezek a modern korszakban visszatérő halottak majdnem mindig a hatalmon levő pártra szavaznak. És nem ingyen! Van-e még egy ilyen demokratikus ország a világon, a hol a szavazati jog a halottakra is ki volna terjesztve? Nincs, nem is lesz, de ne is legyen. Akkor már mégis csak jobb, ha az élőkre kiterjesztjük.

TÖRTÉNETEK A BARDÓCZI ZÚGBÓL

A BARDÓCZI ZÚG ŐSZE.

I.

1849-et irtunk. November közepére járt az idő. A bardóczi zúgban az idén korán beállott a hideg.

Mi ez a bardóczi zúg?

Ez a felső vidék egyik könnyelműségéről és jókedvéről híres vármegyéjének legszebb völgye. A völgy délről északra huzódik, északi végén berekeszti egy magas sziklahegy, melyet úgy hívnak, hogy Bardócz. Erről a hegyről zuhog le egy hővizű patak, ezt is úgy hívják, hogy Bardócz. A sziklahegy alatt, a völgy kezdeténél, a patak két oldalán áll két község, ezeknek a nevei is Bardócz, még pedig Kis- és Nagy-Bardócz. A két falu és végig, a mi a völgyben feküdt, a Bardóczy családé volt.

Valami tündéri jelleget adott ennek a völgynek az, hogy a patakja vize melegebb volt más patakokénál. Mikor más böcsületes patak a környéken befagyott, ez a Bardócz elkezdett füstölögni, jelezvén, hogy fázik, de mégsem öltözködik téli jégruhájába, mint elpuhultabb testvérei. Mikor azonban a nagy orosz síkságokon összegyűlt téli viharok áttörtek a magyar hegygerincen s ráfeküdtek e kies, virágos, melegpárás völgyre, akkor a patak-Bardócz is beadta derekát, jónak látta befagyni. Ilyenkor a völgy-záró szikla-Bardóczot már öles hó fődte, melyből felkerekedett néha egy nagy darab s végig nyargalt a völgyön. Erre másutt azt mondja a paraszt ember, hogy *hózivatar* s meleg állatai mellé bevonul a kuckóba. De a bardóczi tót nem azt mondta rá, hanem azt, hogy mulat a Bardóczy Balázs lelke... A Bardóczy Balázs lelkéről pedig tudni kell, hogy ott lakott a sziklahegy barlangjaiban, mivelhogy teste ott halt meg és temetetlen maradt... Mivelhogy agyonverték a lengyelek, kiknek asszonyai körül kóválygott, mint a farkas a nyáj körül. De hát ez régen volt, ne bolygassuk, másról léssen itt szó.

Mondtam már, hogy abban az imént említett nevezetes esztendőben a bardóczi völgyre is korábban szakadt a hideg, mint más esztendőben. A virágok egyszerre lehullottak, a fák hirtelen elfonnyadtak. A Bardócz-patak vize is szokatlanul megfogyatkozott, nem csörtetett zajosan, összehúzódott.

Miért?

Talán ez a völgy is kapott valamit az ország atmoszférájából. 1849-et irtunk, minek kell magyarázni, hogy milyen volt ennek végefelé az ország atmoszférája? Kihült, megdermedt itt minden. A föld véres csataterek páráit lehelte. A szél fagyos lett a maga játékától, mely bitófa köteleinek lengetéséből állott... Szinezzen tovább? Hát az én nyomorult tollam nélkül nem tudnátok reá emlékezni? Hiszem, hogy tudtok.

A kis-bardóczi kastélyban lakott Bardóczy Tamás, a híres, nevezetes Bardóczy-had leghetesebb tagja. A patak tulsó felén, Nagy-Bardóczon, a régi nemesi kuriában lakott Bardóczy Jób. Ez már szegényebb sorsban élt. Végig a völgyön, a pataknak hol egyik, hol másik oldalán kisebb-nagyobb uri házakban csupa atyafiság lakott, kik közül mindegyik azt a Bardóczyt vallotta irányadónak, a kivel a víz egyik oldalán élt. Ez tán már századok óta így volt. A két fő Bardóczy különben unokatestvéri viszonyban állott egymással.

Bardóczy Tamás nagyapja testőr volt Bécsben s azóta ennek az ágnak a nevelését, gondolkodását a ragyogó császári udvar irányította. A tulsó partiak ezzel szemben a kuruc politikát képviselték. A vármegyénél, országgyűlésen szemben állottak egymással.

Hej, a forradalom erősen közjük csapott. A Jób-rokonság persze Kossuthnal tartott, a Tamás-atyafiság, különösen Tamás, bolondoknak bélyegezte őket, a kik pusztulásba viszik a nemzetet. De becsületes faj volt mindakettő s mikor az ország veszedelmei nagyobbodtak, a bardóczi-zúg házai jobb- és balparton egyaránt lassanként kiürültek, a fegyverbíró fiatalság elment honvédnek. Elment Jóbnak két fia is s az öreg kuruc maga maradt kuriájában. Tamást nem érte ilyen baj, neki fia nem volt, az egyik lánya Pardubicban, a másik Prágában volt férjnél.

Bardóczy Tamás ebből a félreeső zugból, töredékes hírek alakjában, melyeket csak lassan tudott egységes képpé és történetté kiegészíteni, végignézte a nagy, nemzeti tragédiát. Nem akadályozott meg semmit, de nem is segített semmit. Lelke nyugalma nem volt zavartalan. Nem tudta magával elhíttetni, hogy a helyes uton jár. De sokszor mégis az a benyomása volt, hogy az az okos, a mit ő cselekszik s a csendes meglapulás biztosítja a nemzet létét, nem a merész előretörés. De voltak neki rettenetes napjai is, a mikor mintha egy rossz álomból ébredt volna fel. Így mikor meglátogatta őt az a hirhedt magyar gróf, a ki a muszka behívását aláírta s felszólította őt, hogy szintén írja alá. Az öreg olyat ugrott, mintha vipera csipte volna meg.

- Hát ilyennek hisztek ti engem? Mit tettem én, hogy erre rászolgáltam? Hisz az, hogy nem tartok a forradalommal, még nem jelent annyit, hogy idegen hadakat szólitok be az ország eltiprására.

A szó szoros értelmében kiverte a látogatót kastélyából.

II.

Mult az idő s fagyos pára lebegett a völgyben. Bardóczy Tamás elhatározta, hogy lenéz a völgybe. Jóformán napok óta elzárkózva élt a világtól és semmi bizonyosat nem tudott. Kinos érzések gyötörték a szívét. A kastély szépsége, kényelme, puhasága bántotta. Ugy érezte magát, mintha máséban ülne. Csengetett és ki akarta adni a parancsot, hogy fogjanak be, akkor az inas megszólalt:

- Méltóságos uram, itt van Ábris.

Bardóczy kiment a virágokkal körülrakott üveges verandára, s intett az inasnak, hogy vezesse be Ábrist. Egy napégette arcu, öreg zsidó lépett be, hosszú száru csizmáján hét vármegye odaszáradt sarával. Nyaka köré vastag kendő volt csavarva, süvegét és botját már odakinn letette valahol. Ez az Ábris volt Bardóczy Tamás ur mindenese, boltosa, liferánsa, de különösen hirtvivője. Egylovas kocsiján messze földet bejárt, adott, vett, üzleteket csinált. Ábris mély meghajlással üdvözölte a nagy urat, a ki egy régi öblös karosszékre beletemetkezett, s rövid várakozás után megszólalt, még pedig tótul:

- No Ábris, mit hoztál?

- Hát bizony méltóságos uram, vége a revolúciónak.

- Ezt már tudom. A pap kapott levelet Eperjesről.

- Azt mondják, hogy az orosz császár Bécsbe jött látogatóba, most ott nagy mulatságok vannak. A két császár tizezer orosz gárdalovas fölött szemlét tart a glacisn.

- Az szép ám csak Ábris, láttam magam is efféléket boldogult urfi koromban. No még!
- Komárom nem adta meg magát, csak úgy, hogy a katonák mind utlevelet kaptak. Haynau tábornok dolgait hallotta már a méltóságos ur?
- Azt irták róla, hogy kemény legény...

Az öreg zsidó kabátja ujját végighuzta a homlokán és halkán megszólalt:

- Azt irták róla? Jól irták. De hát én elmondhatok méltóságos urnak mindent, ugy-e bár? A hogy olvastam, a hogy hallottam?
- Persze Ábris, mint máskor. Mit töprengesz? Mitől félsz? Mintha nem mernél valamit kimondani.

Az öreg Ábris hol a jobb, hol a bal lábára nehezedett és egyre sűrűbben törülgette a homlokát.

- Tetszik tudni, méltóságos uram, én nem láttam azt, a miről beszélek, hát nem tudom, hogy igez-e?
- De te máskor nem tépelődtél ennyit.
- Máskor? Az egészen más volt. Tetszett hallani, hogy mi történt Pozsonyban, Pesten, Aradon?
- Igen, igen, ott is elesett még néhány ember, sokat be is börtönöztek.

A zsidó megint pauzát tartott. Azután egész csöndes hangon folytatta:

- Batthyány grófot, a minisztert, agyonlőtték Pesten. Előbb a hóhért küldték rá, hogy akassza föl a kaszárnya-udvaron. De Batthyány késsel beleszurt a nyakába, nem lehetett rá kötelelet tenni. A profoz bekötötte a nyakát kendővel, aztán hajnalban kivitték az udvarra s ott a katonák agyonlőtték...

Mély csend ült a verandán.

- Nem lehet ez, Ábris, - szólt a nagyur, - tudod-e te, ki ez a Batthyány? A legnagyobb mágna-sok közé tartozik az országban. Ezzel tán csak nem lehet elvégezni úgy, mint egy jött-ment csavargóval?

Az öreg zsidó vállat vont s lassan mormogva folytatta elbeszélését:

- Aradon fölakasztottak kilenc magyar generálist s agyonlőtték négyet...

Tamás ur megrázkódott. Ugy vonaglott a teste, mint mikor valaki rosszat álmodik s nem tud fölébredni. Végre nagyot ütött az asztalra.

- Katonákat? Nem lehet, Ábris, ezt te nem érted. Hallottam már, de nem tudom elhinni.
- Eperjesen ki van ragasztva a falakra. Hoztam is egyet belőle. Egyebet is hoztam. Bécsi lapokat. Nem tagadják.

Ezzel a belső zsebébe nyult és egy paksamétát tett Tamás ur elé, a ki eltakart szemmel mozdulatlanul ült a karosszékből. Az öreg várt egy darabig, aztán mélyen meghajolt és halkán elsompolygott.

III.

Bardóczy Tamás sokáig nem tudott kimozdulni a helyéből. Ha föl akart állni, a lába reszketett. Ha menni próbált, forgott vele a világ. Vörös fénybe borult előtte minden. Dühösen megverte a csengetyűt, a cselédek berohantak.

- Friss vizet! A kis kocsimat!

Néhány perc múlva már lefelé gördült a kastélyból a faluba vezető uton. A bakon, mint rendesen, a parádés kocsisa és a huszára ültek. Az utszéli kőkereszt alatt egy fiatal, erőteljes parasztleány üldögélt, a ki látván az uraság hintóját közeledni, már messziről illedelmesen fölállt.

- Megállj, Pista! - szólt Bardóczy kocsisára. A huszár és a kocsis összenéztek: ez se történt még meg.

- Ugy-e te a Móczik Stefkó fia vagy? - szólt Bardóczy a leányhoz.

- Igenis, nagyuram.

- Honvéd voltál?

- Igenis, nagyuram.

- Mi bajod esett?

- Fél karomat otthagytam a branyiszkói csatában.

- Miből élsz?

- A magam nyomoruságából, a mások jószívűségéből.

- Hallod-e, fiu, mától kezdve szerszámpucoló vagy parádés lovaim mellett. Hallod, Pista? Még ma fölviszed, ruhát szabatsz neki és helyet csinálsz a számára. Megértetted?

- Igenis, nagyuram.

A hintó tovagördült, hideg szél fűtyölt végig a völgyön s lassan-lassan lehűtötte Bardóczy izzó homlokát. Egy óra múlva hazatért s a várnagy jelentette, hogy a csekmői dombon két lovaszsandár alakja tűnt föl, a kik valószínűleg idetartanak. Bardóczy e hirre összehuzta szemöldökét, úgy hogy egy mély árok képződött rajta. Ezek a kedves vendégek nagyon jókor jönnek. Mi az ördögöt keresnek itt? Talán honvédek szimatolnak. Bardóczy előszólitotta az öreg várnagyot és utasításokat adott neki. Látni lehetett, hogy egyszerre cselédek szaladnak mindenfelé s a külső udvarok kapuit lecsukják. Bardóczyt az ebédlőben már a helybeli plébános várta, a ki magányában rendes ebéd- és kártyapartnere szokott lenni.

A két lovaszsandár, nyakig fegyverben, kényelmes lépésben közeledett. Az egyik, egy vén káplár, már régi fogdmeg lehetett, a másik még fiatal közkatona volt. Csehország látta őket születni s most Magyarországra küldték őket, hogy Libussa száraz kosztja után kissé föl hizlalják magukat. Káplár ur Petek tanította az ifjú Paholeket:

- Szerencséről beszélhetsz Paholek, hogy idekerültél, mert itt jó dolgod lesz. Szép ország, gazdag vármegye, jó, szelid nép. Egyik helyen szeretnek bennünket, másik helyen félnek tőlünk, a mi mindegy, mert mindegyikből az következik, hogy adnak. Itt kevesebb az ember, több jut egyre. Még a káposzta-levélbe is hust takarnak és úgy főzik meg. Hej, otthon minálunk mennyi ember törte magát, hogy ide tegyék át. Minek együk a magunkét, mikor a másét enni jobban esik? Tíz év múlva minden zsandár egy kis vagyonkával mehet vissza... Látod azt a kastélyt ott fenn a hegyen? Oda megyünk. Nagy ur lakik benne, azé minden, a mit

itt látsz. Ő az a híres, nevezetes Bardóczy uraság, nem rebellis, jó ember, sok jó falatot ettem már ott. Ott nekünk külön teritenek és finom ebédet adnak. Aztán micsoda bort adnak hozzá. Otthon minálunk a zsandárkapitány asztalára is csak ünnepnap kerül olyan bor.

Igy ömlengett Petek, a vén zsandár-káplár s hangja tele volt sóvárgással, mikor az ország által neki nyújtott jó falatokat emlegette. Az éhes faj akkor kezdett hozzátelepedni az asztalhoz, hogy a sok-sok évig tartó nagy lakomához hozzáfogjon. A kivégzések után még föl se törölték a vért, már hallatszott a fogak csattogása s a sirok férgei alighanem türelmesebb bestiák.

Az ut egy nehéz vaskapunak vitt neki, melynek sarkai masszív kőoszlopokba voltak beléeresztve. A kapu zárva volt. A zsandárok leszálltak a lóról. Rövid zörgetés után megjelent egy bőrdolmányos alak s megkérdezte, hogy mit akarnak.

- Levelet hoztunk Bardóczy Tamás ur számára Eperjesről.

- Adják át, majd beviszem.

- Majd személyesen.

- Nem lehet. Nem ereszthetek be senkit a kapun.

- Máskor nem így volt, - jegyezte meg a káplár.

- Most így van, - felelt flegmatikusan a bőrdolmányos alak.

A káplár nem tehetett egyebet, előkerítette nagy bőrtáskáját, átadta a levelet a kapusnak, a ki szó nélkül ott hagyta őket.

- Így, - szólt Petek káplár, - én már ösmerem a járást, most mi a tisztartó házához kerülünk.

Lóra ültek s a nagy kőkerítés mellett vezető uton elindultak. A hány kaput utközben találtak, mindenütt zörgettek, csöngettek, kiabáltak, de hiába, egy lélek se mutatkozott. Petek boszusan ráncolta homlokát. Csudálja a dolgot, mert a méltóságos ur nagyon szereti a zsandárokat. Talán nincs idehaza? A tisztartó udvarába vezető kapu is zárva volt. A kopogtatásra odajött ugyan egy suhanc, nagyot bámult az ijesztőn fölfegyverzett alakokra, de Petek több nyelven ismételt fölszólításaira, hogy nyisson kaput, egyáltalán nem reflektált. Mintha nem is hallotta volna. E közben egy huszár érkezett oda, a ki átadta a méltóságos ur üzenetét, mely abból állott, hogy átvette a levelet és majd felel reá. Elmehetnek.

Petek boszusan rágta szürkülő bajuszát, de bizony kénytelen volt Paholek pajtásával együtt a falu korcsmájában a magával hozott száraz sajtot ebédelni. Az ilyen esetek életének legkellemetlenebb és legkinosabb pillanatai közé tartoztak. Szégyenletesnek tartotta, hogy mint közszemély egy meghódított országban a magáét egye.

IV.

Az ebéd elég bus volt a kastélyban, pedig a gömbölyű plébánosnak nem sok talentuma volt a szomorúságra. De már belenézett az Ábris bácsi által hozott nyomtatványokba s torkára forrt a szó is, meg az étel is. Ezekről a dolgokról beszélgetni nem mertek, közömbös dolgokról beszélni nem tudtak, így hát hallgattak. Végre a pap talált egy témát.

- Ugyan a keresztünk dolga mennyiben lehet, méltóságos uram? - kérdezte Bardóczyt.

- A kereszt? Épp azt bolygatja a megyefőnök is a levélben, a melyet a zsandár hozott.

- A megyefőnök? - szólt a pap meghökkenve és elbámulva. - Mi cimen avatkozik bele?

- Ugy látszik, meg kell tanulnunk, tisztelendő atyám, hogy a megyefőnöknek az ilyen beavatkozásra nem kell semmiféle cím.

(A beszélgetés magyarázata ez: A bardóczi katolikus templom keresztjét a vihar levetette és összetörte, a torony tetejét is lerombolván. Mindezt Bardóczy Tamás mint patrónus megcsináltatta, még hozzá a keresztet külföldön valami elsőrendű mesternél. A keresztföltételt valami nagy ünnepséggel akarták megcsinálni, ezt tárgyalta levelében a nyáron kinevezett megyefőnök, hogy ez milyen jó alkalom lesz az egész vármegye összehozására. Az új elemek megismerkedésére a régiakkal. A vármegye példát fog nyújtani az egész országnak, hogy kell kibékülni, az új korszakba belenyugodni s a nemzetet a romok közül a munka ösvényére vezetni, stb. stb. Így szólt a megyefőnök levele.)

Bardóczy a haragtól sötétvörös ábrázattal nézett a papra.

- És ilyesmibe belevonni két ilyen házat!

- Miféle két házat? - szólt a pap.

- Még azt is kérdi? - szólt szinte hörögve Tamás, - hát az Isten házat, meg a Bardóczy Tamás házat. A történetek után ilyesmire én nem vagyok kapható. Rám ne számítsanak. Szaladjanak a kasznárért!

A kasznár nem sok idő múlva ott termett.

- Mondja csak, kasznár úr, hol lehet most a mi templomkeresztünk?

- A boroszlói értesítés szerint holnap érkezik minden szükséges felszereléssel együtt Eperjesre.

- Holnap? Akkor holnap reggel bemegyünk Eperjesre. Nyolc órakor a négyes cug itt álljon a kapum előtt.

- Ugy lesz, méltóságos uram.

A KERESZT.

I.

1849. késő őszén Eperjes városa zajos, élénk életet élt. Ezt azonban nem valami belső vidámságnak, vagy szerencsés eseményeknek köszönhetette, hanem annak, hogy a ritka és érdekes vendégeknek egész tömege látogatta meg minduntalan.

A rendes egyhangu vidéki város életét tarkító elemek a katonák voltak, még pedig orosz és osztrák katonák egyaránt. Fényes és szokatlan alakoktól hemzsegték az utcák, meg a korcsmák, s a kereskedők, meg egyéb üzletemberek kezüket dörzsölve, hangosan adtak kifejezést meglegedettségüknek. Már jobban nem is mehetett a dolguk. Eperjes fő országutjára esett a bevonuló, majd visszatérő orosz hadaknak s erre a nagy orosz birodalomnak mindenféle katonája áthaladt. A remek testőrezredekől kezdve, le a piszkos kozákokig. Hires generálisok, sőt nagyhercegek is tanyát ütöttek egy-két napra a városban s olyankor még nagyobb volt a lótás-futás és a csoportosulás.

Bardóczy Tamás régen nem járt már megyéje székvárosában s a cselédség ugyancsak elbámult, mikor az ur kiadta a parancsot, hogy négy lovat fogjanak be a hintóba. Ebből mindjárt gondolták, hogy a méltóságos ur legalább is Eperjesre megy. De mielőtt a bardóczy zúgot elhagyta, jónak látta átmenni a túlsó partra Jóbbhoz. Maga se tudta volna megmondani, hogy micsoda hang parancsolta neki, hogy menjen át. Ha szívét megkopogtatta, rájött, hogy tulajdonképpen szánalmat érez a rebellis Bardóczy iránt, a kinek másfél esztendeig szövögetett délibábos, magyar világa egyszerre rombadőlt. Azután szeretett volna tudni valamit Jób két fiáról, a kik a honvédhadseregben szolgáltak, s még ez ideig nem kerültek elő... A megrendítő hírek a kivégzésekről is közelebb hozták őt unokaöccséhez. Bardóczy Tamás nemes természet volt és semmi elégtételt nem érzett a fölött, hogy a közdolgokban az ő pesszimiztikus jóslatai beteljesednek. Ő tele szájjal szidta a rebelliseket, a míg jól ment a dolguk, de a mint kezdett rosszra fordulni, abban a mértékben csöndesedett s végre egészen elhallgatott. Hisz itt nem egyeseknek, hanem az országnak a bukásáról volt szó.

Mikor Jób a Tamás négylovas hintóját udvarába befordulni látta, lesietett eléje az udvarra. Egyszerűen kezet fogtak egymással.

- Hallottál mindent? - kérdezte Tamás.

- Arad?

- Az.

- Hallottam.

Elhallgattak és nem tudtak többet visszatérni erre a tárgyra. Végre megint Tamás szólalt meg:

- Eperjesre megyek, egy kis dolgom van. Mit tudsz a fiaidról?

Jób arcára mintha egy sötét felhő ereszkedett volna.

- Semmi újat. Annyi bizonyos, hogy mikor a hadjárat véget ért, ők életben voltak. De hát ha nem pusztultak el, miért nem jönnek haza? Mi tartja őket vissza? Börtön, besorozás?

- Ne szóljak a megyefőnöknek, hogy hivatalosan nézessen utánuk?

Jób egyszerre fölvetette a fejét s keményen nézett a bátyja szeme közé.

- Nem! - felelt szilárd hangon.

Tamás zavarba jött, földre szegezte tekintetét s így szólt:

- Nincs abban semmi. Nem kegyet, vagy kedvezést könyörgünk tőle, csak megbizzuk őt, vagy valami más hivatalos közeget, hogy nézzen utána, mi lett a te két fiaddal?

- Nem akarom! - felelt rá újra Jób s többet erről a tárgyról se beszélgettek. Újra kezét fogtak, Bardóczy Tamás fölült a hintójába, melyet a négy pihent paripa sebesen ragadott tova. Valamelyik községben egy zsandár, a ki nem tudta, hogy miféle nagy urat röpit ez a négy táltos, megállította a kocsit és Bardóczytól az írásait kérte. Tamás elámulva nézett a cseh fickóra, a ki csak töredezetten beszélt németül.

- Mit akar maga tulajdonképpen?

- Látni akarom azt az írást, a melyben az urnak meg van engedve, hogy a faluból kimozduljon.

- Nekem nincsen ilyen írásom. Micsoda számárság ez? Kend nyilván nem tudja, hogy kivel van dolga.

- Már pedig a nélkül az ur nem megy tovább, - felelt a zsandár szemtelen nevetéssel.

Bardóczynak eszébe jutott, hogy kapott ő Eperjesről, a megyefőnöktől többféle paksamétát, a melyeket sohasem bontott föl. Bizonyosan azok közt lesz ez a nevezetes utazási engedély is. Megfékezte haragját, elvégre ez a vigyorgó fickó sokkal kisebb pont, semhogy egy Bardóczy vele összeütközhetnék. Kifogták az egyik lovat, huszáriját ráültette s hazaküldte a tisztartójához, azzal a meghagyással, hogy Bardóczy íróasztalán keresse meg ezt az írást és küldje utána. Ő meg azalatt betért a Tarnayak kuriájára, a mely ebben a faluban volt. A zsandár oda-posztolta magát a kapu elé s hűségesen őrizte a nagy urat. Bardóczyt már később mulattatta az a gondolat, hogy őt, a ki majdnem a legnagyobb ur volt a vármegyében, egy ilyen ágrólszakadt alak úgy őrizze, mint egy zshiványt. Még tán az se bosszantotta volna, ha láncra veri. Ugy érezte, hogy rászolgált mindenféle komiszkodásra.

Az utlevél egy óra múlva megérkezett s Bardóczy tovább haladt.

II.

Eperjesen nagy dolgok vártak rá. Az Oroszországba hazavonuló Olga huszárezred hajnalban a városba érkezett és ott megpihent. Gyönyörű egy regiment volt, nem látszottak meg rajta a háboru fáradalmi. A hiányzókat azonban nem a harc, hanem a kolera sodorta ki közülök. Harcban csak kétszer volt részük: Vácánál és Jászfényszarunál. E két helyen huszárijaink tisztességes kaszabolást vittek véghez köztük s a lovagias orosz tisztek tele voltak a magyar lovasság dicséretével. De ezek a veszteségek alig jöttek számba a kolera pusztítása mellett. Tavasszal ezren jöttek le, csupa fehér lovon és most hatszázan tértek haza, mindenféle színű paripán. Lovaik sem állották ki a meleg alföldi klimát. Fegyelmezettségükön látszott, hogy elitje az orosz hadseregnek. Az Olga-huszároknál a közlegények tisztességesebben viselték magukat, mint a kozákezek és a gyalogezredek tisztjei.

Az utcák tele voltak Olga-huszárokkal, a kik ötös csoportokban egy-egy altiszt felügyelete alatt sétáltak. Fővártájuk a *Griff*-fogadóban volt, mely előtt két legény állott strázsát. Itt lakott az ezredes is. Az ezred zenekara, dacára a hideg időnek, kint a sétatéren játszott, de egyszerű, falusi tót népen kívül bizony nem csalt oda senkit. Urat alig lehetett az utcán látni. A társadalmi viszonyok meglehetősen ziláltak voltak itt is, s az átvonuló nagy vihar után még nem tudtak visszatérni a rendes kerékvágásba. Társasélet alig volt. A legtöbb ház ablaka le volt függönyözve s minden eperjesi polgár, a ki arra haladt, tudta e házak speciális történetét.

Ennek a háznak a lakója Kossuthtal elbujdosott, ezé elesett a háboruban, ezé börtönben synylődik. Oh, e függönyök nem szinpadi, hanem igazi tragédiákat rejtettek... Bardóczy Tamásnak egy ősi kuriája volt a főpiacon. Ide szokott szállni, ha dolga volt a székvárosban. Rendesen csak egy öreg, nyugalmazott uradalmi inspektor lakott benne. Várszerű, nagy terjedelmű, komor épület volt, melynek alapjait már a tizenötödik században lerakták. Bardóczy egyenesen idetartott. Sallangos, szép négy lovát mindenütt megbámulták az utcán, főképp az Olga-huszárok, de legkülönösebben a hozzáértő orosz tisztek, a kiknek majd kiugrott a szemük, mikor a jól gondozott, nemesvérű paripákat meglátták. A háboru nagy strapái után az ezredes lovai sem voltak jobb állapotban, mint máskor a leghanyagabb közlegényéi.

Mikor Bardóczy kuriájának öblös kapui alá behajtott, Torma inspektor sietett eléje levett kalappal.

- Ugy látom, méltóságos ur is megkapta az értesítést.

- Miről?

- Arról, hogy megérkezett a kereszt. Nincs másfél órája, hogy behajtottak az udvarra. Három szekéren hozták Boroszlóból. Magát a keresztet négy ló huzta.

- Lerakodtak már?

- Nem, méltóságos uram, még minden a szekereken van. Parancs nélkül nem is mertem volna hozzáfogni a lerakodáshoz. Éppen lovas-legényt akartam Bardóczra küldeni.

- Hagyjon inspektor ur mindent úgy, a hogy van a szekereken, - vágott Bardóczy a fecsegő vén ember szavába.

- De, könyörgöm, a szekerek holnap visszaindulnak Boroszlóba.

- Ugy? Akkor dobáljanak le mindent a szekerekről a földre, csak ott, a hol van, az udvarban.

- Igenis, méltóságos uram.

Bardóczy fölment a szobájába, s nagy léptekkel kezdett föl s alá sétálni. Erősen gondolkodott, hogy mitévő legyen? Ez a kereszthistória nagyon nyugtalanította. El volt tökélve, hogy az új uralommal nem lép semmiféle összeköttetésbe. De nyíltan és határozottan ujjat huzni még sem akart vele. A düh és utálat forrott benne, mikor látta, hogy minő gyáva bosszuállással rohanják meg a nemzetet azok, a kiket csak egy idegen hatalom tudott kihuzni a bajból és a szegényből. Vértő sebet ejtett nemzeti büszkeségén, mikor látta, hogy mint kóbor, sátoros cigányokkal akarnak elbánni az ezeréves nemzettel... De hát kiálljon most ő, egyedül és ezt odakiáltsa nekik? Eddig visszavonult és most belekapjon a sors kegyetlen kerekébe, mely már a legerősebbeket vérbe gázolta? Nem, ezt nem teheti. Ez nagyobb hiba volna, mint azoké, a kik a szabadság csalóka délibábja után futottak. Bardóczy széles melle zihált, ujjai ökölbe szorultak... Mintha egy hang azt sugta volna neki odabent: vén bolond, bár te is futottál volna ez után a délibáb után, legalább most nyugodt volna a lelkiismereted és becsülhetnéd önmagadat.

A vaspántos tölgyfaajtón halk kopogtatás hallatszott.

- Szabad!

Az inspektor lépett be.

- Méltóságos uram, a megyefőnök ur ő méltósága ideküldötte a huszáriját, megkérdezni, hogy meddig tetszik itt maradni a városban?

- Mondja meg neki, hogy már nem vagyok a városban. Inspektor ur pedig figyelje meg jól a következő parancsomat: egész házanépével együtt rögtön kiköltözködik a Kelecsényi pusztára az ispánhoz. A mint a keresztet a hozzávalóval együtt lerakták s a szekerek eltávoztak, a háznak is ki kell ürülnie. Nekem pedig azonnal adjon egy kapukulcsot. Megértette?

Torma remegő ajkkal megszólalt:

- Kiteszi innen méltóságod a szűrömet?

- Ne féljen, öreg, két hét múlva visszatérhetnek úgy, a hogy voltak. Ne törje a fejét semmin, de intézkedjék, hogy parancsom pontosan teljeseadjék.

Az öreg eltávozott. Pár perc múlva Bardóczy is elhagyta a házat.

III.

Bardóczy Tamás gyalog haladt a város vége felé. Már határozott terve volt arra vonatkozólag, hogyan fogja az ő bardóczi keresztünnepét elsinkófálni.

Valami keserű érzés rága a lelkét: ime ő, a ki lenézte a titánok harcát, most vakondok módjára küzd az elnyomó hatalom ellen.

A külváros egyik kis zöldsalugáteres házába bekopogtatott s ott valami szolgától megkérdezte, itthon van-e Szikray Balázs uram? Azt nyervén feleletül, hogy itthon, föllépetett a tornácra. Egy jól táplált, iparos külsejű, rokonszenves képű magyar sietett eléje, s mély tisztelettel üdvözölte. Ez az ember nevezetes alak volt a régi világban, a nemesi restaurációk idejében. Híres kortese és vezére a maradi párt seregeinek, jobbkeze a pénzes főuraknak, kik háttérben óhajtottak maradni, semmitől vissza nem rettenő, mindenre vállalkozó, agyafúrt néptribun, a ki életében összesen husz percig nem dolgozott, de mindig urasan élt. A megyei küzdelmekben Bardóczy Tamás nem egyszer működött vele együtt és mindig jó barátok voltak. Nemes Szikray Balázsnak megvillant a szeme, mikor nagynevű patrónusát meglátta. Szentül meg volt győződve, hogy valami restaurációs ügyben kopogtat be hozzá, mely bőségesen fogja eresztetni a mennyei mannát a szegény emberek számára. Miután a szokott kérdéseket, melyek Bardóczy ur egészségét érintették, lemorzsolta (s a melyekre Bardóczy Tamás ur nem tartotta szükségesnek fölvilágosításokat adni), rátért a tárgyra, hogy minek köszönheti a szerencsét? Tamás egyenesen nekivágott a tárgynak.

- Mit tud, Szikray uram, Krenyóról?

E név hallatára Szikray uram arcára baljóslatu borulat vonult. Krenyó ugyanis a skridnóvidéki tót nemesség atyaistene volt, kicsiben affajta alak, mint Szikray uram, de a kortes-hierarkiában alacsonyabb rangot viselt. Bardóczy igazgatta Szikrayt, Szikray igazgatta Krenyót. Bardóczy jobbkeze Szikray volt, Szikray jobbkeze Krenyó. Bardóczy fizetett, Szikray intézkedett, Krenyó cselekedett. Bardóczyt megválasztották és nagy ember volt, Szikrayt megverték és nemes ember volt, Krenyót becsukták és gazember volt. És mindegyik szépen megélt ebből. Ha tehát Bardóczy Tamás Krenyó iránt érdeklődött, ez Szikray előtt annyit jelentett, hogy a méltóságos ur ezuttal őt mellőzni óhajtja. Innen a sötét boru arculatján.

- Hát Krenyóra van szükség? Nem ajánlom méltóságodnak, mert egészen zshivány lett belőle. Tetszik tudni, mit csinált? Sok pénzt kapott Sz. gróftól, hogy alakítson egy császári szabad csapatot, mikor aztán a csapat együtt volt, az egészet levezette az Alföldre és átadta Kossuthnak. Mikor hazajött és ezért fülön csipték, irással bebizonyította, hogy a magyarok őt becsuk-

ták és föl akarták akasztani. Még jutalmat is kapott a gazember. Én azt hiszem, hogy a némettel tartó uraságok kastélyainak kirablásában is van része.

Bardóczy félbeszakította:

- Szikray uram, keritse nekem elő Krenyót. Okvetlenül szükségem van rá.
- Valami választási munka? - bátorkodott megkérdezni Szikray.
- Oh dehogy, annak vége van, Szikray uram. Nem választunk mi többet kukoricacsőst se. Azután meg tudhatná kigyelmed, hogy ilyesmibe nem fordulok Krenyóhoz, mikor itt van az én Szikray Balázsom. Egészen más dologról van szó, a mit senki elintézni nem tud, csak Krenyó.
- Az már más. Hiszen nem is hinném, hogy méltóságos ur a régi hűséges embereit cserben hagyná.
- Annyira nem hagyom cserben, Szikray uram, hogy ide kvártélyozom magamat és itt várom be Krenyót. Küldjön le egy legényt a piacra a kocsimért, az is idejön.

Szikray uram nemsokára bocsánatot kért Bardóczytól, s magányosan hagyta őt a kis nemesi portán. Ő maga elment Krenyót fölkeresni, még pedig paraszt szekeret bérelt és azon ment el, ki az északon álló hegyek felé.

Másnap hajnalban tért vissza s magával hozott egy ezüstgombos, magyar ruhába öltözködött, de borotvált arcú és befont haju, alacsony tót embert. A parancs szerint a méltóságos urat azonnal fölkellették s Krenyó belépett hozzá. Szikray nem volt jelen a beszélgetésen, de nagy bámulattal konstataulta, hogy a nagyur kezét fogott a vén zsvánnal. Eltörhette rajta az eszt, hogy ez miképp történhetett? Vajjon a Bardóczyak sülyedtek-e, vagy a Krenyók emelkedtek ennyire. A négyszemközti állapot félórát tarthatott. Akkor Krenyó elment, a nélkül, hogy egy pohár pálinkát megivott volna Szikray portáján. Bardóczy is befogatott s a várost megkerülve, hazament Bardóczra, mély töprengések közt hagyva hátra Szikray uramat. Ugyan mi sülni ki abból, ha egy nagy ur, meg egy zsvány így összedugják a fejüket?

Ötödnapi Szikray uram lement a város piacára friss híreket hallani. Hát hallott is. Előttevaló éjjel, alig, hogy az orosz katonák kihúzták a lábukat a városból, kirabolták Bardóczy Tamás eperjesi házát. Kisült, hogy a zsványok este négy szekérrel bevonultak az udvarra, odabent éjfélig rakodtak s aztán rablott zsákmányukkal minden akadály nélkül eltávoztak.

Még a bardóczi templom keresztjét is elvitték a hozzátartozó holmikkal együtt.

Petek zsandár vitte, a megyefőnök megbízásából, tájtékos lovon Bardóczra a hirt. A buzgó cseh fickó, nagy meglepődésére, kitűnő ebédet és két ezüstpengőt kapott.

- Mit kapok majd akkor, - dörmögé magában, - ha örömhirt hozok a méltóságos urnak?

KRENYÓ.

I.

Bardóczy Tamás kastélyának valamelyik mellékkapujánál, mely az alsóbbrendű cselédek udvarába vezetett, egy este bezörgetett valaki. Mindenki hallotta a zörgetést, de senki se sietett kaput nyitni, mert tudta, hogy a ki ezen a kapun kopogtat, az nagy ur nem lehet, csak magukfajta szegény ember, vagy még náluk is elesettebb alak: koldus. De mivel a zaj nem szűnt, egy cseléd megkönyörült az ismeretlen és kiment megnézni, hogy ki az. Báránybőr süveges, fakó szürös, hosszú csizmás, általában kopott külsejű parasztember állott a kapuban. A jól táplált urasági cseléd hangjában megrezdülő fennhéjázással és bizonyos türelmetlenséggel szólt rá az atyafira:

- Hallja kend, ezen a kapun nem szokás ilyen gorombán dörömbölni.
- Szeliden kezdtem, édes öcsém, de ha nem halljátok.
- Meghalljuk, ha akarjuk, ha nem halljuk, tudhatja kend, hogy talán nem akarjuk, - vágta oda hetykén a legény és be akarta csapni az ajtót. De a zörgető hamar oda dugta a furkósbotját és nem engedte.
- Csak ne olyan hirtelen öcsém, még nem végeztem el a mondókámat.
- Mi közöm nekem a kend mondókájához?
- Neked semmi, de van a gazdádnak, azért csak eressz be, hogy elintézzem a méltóságos urral a dolgomat.

A szolgállegény habozott egy darabig, de aztán mégis ajtót nyitott. Oda bent az udvarban a cselédház előtt ígás kocsisok álltak és várták a vendéget. Mivel már bejutott, hát nagy immel-ámmal szoba álltak vele, hanggal és mozdulatokkal jelezvén a távolságot, mely őket a jövővénytől elválasztotta. Őket, a kik a biztos urasági kenyeret ettek, a kerítésen kívül lakó falusi néptől, mely bizonytalan kenyérért nehéz munkát végzett. A szót egy öregebb, régi cseléd vitte, a ki értette a módját.

- Először is ki légyen kend?
- Krenyó a nevem, Skridnóról való vagyok...

A vén cseléd vállat vont.

- Ettől ugyan nem lettünk okosabbak. Soh'se hallottam a hírét.
- Nem baj. Elég, ha a méltóságos ur hallotta.
- A méltóságos ur? Ki hiszi ezt el kendnek?

Krenyó nem haragudott meg e kételkedésre. Világéletében szokva volt ahhoz, hogy ne higgyenek neki. Talán akkor bámult volna nagyot, ha egy szavára elhitték volna azt, a mit állit.

- Megpróbálhatjuk, - felelt szeliden.
- Hogyan?

- Menjen be kend a méltóságos urhoz és mondja meg neki, hogy itt van a vén Krenyó Skridnóról. Ha nem ösmer, majd vissza üzeni: *dobjátok ki!* Ha pedig ösmer, akkor vagy beereszt magához, vagy legalább is azt üzeni: *adjatok neki szállást, meg meleg vacsorát,* a többit majd meglássuk.

A vén Krenyó oly nyugodt biztossággal beszélt, hogy megingatta a cselédek hitét, s többé nem tartották lehetetlennek, hogy kegyelmes gazdájuk ilyen ágról szakadt alakokkal ismeretségben áll. Tanácskoztak, a minek eredménye az lett, hogy Krenyót bejelentették a huszárnak, a huszár a kulcsárnak, a kulcsár a tiszttartónak, ez meg Bardóczy Tamásnak.

Az üzenet visszafelé rövidebb utat tett meg, mert átugrotta a tiszttartót és a kulcsárt. Bardóczy ugyanis kinyitotta a tornácra nyíló ajtót és kikiáltott egyenesen a huszárnak:

- Vezesd Krenyót tüstént az ebédlőbe!

Hát ebben a kastélyban nem fordultak elő nevezetes események, de bárminő nagy dolog fordult volna elő, akkora föltűnést nem keltett volna, mint ez a parancs. A kocsisok csak most nézték meg igazán Krenyót, hogy vajjon a sárosi tót ember egyszerű gunyájában nem valami herceg rejtőzik-e? A vén kocsis, a ki eddig a beszélgetést vitte, jónak látta a huszár mögé szegődő Krenyót azzal köszönteni, hogy *Isten áldja meg, Krenyó ur*, a mivel nyilván enyhíteni akarta eddigi fenhéjazó magatartását. Krenyó is meglehetősen kihuzta magát, mikor a huszár érte jött, s a javára megváltozott helyzetet azzal jelezte, hogy tüstént fejébe nyomta a süveget, melyet eddig alázatosan a kezében tartott. De azért megtett annyit, mert Krenyó nem volt büszke ember, hogy a kocsis köszönésére egy leereszkedő kézlegyintéssel válaszolt.

II.

A cselédek közt nagy föltűnést keltett Krenyó kérése, hogy jelentsék be a méltóságos urnak; de ennél még jobban elképedtek a nagy ur rendeletén, hogy a jámbor embert minden ceremónia nélkül vezessék be hozzá. Bizony, ilyen esetet a Bardóczy család krónikái aligha tudnak fölmutatni. Járhattak mezitlábás vagy patkós csizmájú parasztok a Bardóczyak fényes termeiben, de csak úgy néplázadások alkalmával, a mi minden husz-harminc esztendőben előfordult egyszer, olyankor, a mikor a nép nagyon éhezett és ennek folytán elgyöngyülén, nehezebbnek találta az urak igáját. Ma már ilyesmi nem fordulhat elő, mert ha a népnek nincs mit enni, kimegy Amerikába... Amerika az a biztosító-szelep, melyen át a veszedelmes gőz a kazánból eltávozik.

Mielőtt a tornácra a szobába léptek volna, Krenyó a botját, szűrét, süvegét lerakta a földre. Még a csizmáját is le akarta huzni, de az akasztófárávaló huszár megállította őt azzal, hogy *hagyja kend, hiszen a lába még tán piszkosabb, mint a csizmája*. A nagy ur egy égő üveggolyó alatt ült, a mely a padlásról lógott le. Az öreg tót bámész tekintettel nézett körül, nem igen látott ő még ilyen ragyogó szobát, náluk az Isten is egyszerűbb házban lakik. Csak akkor tért magához, mikor a nagy karosszékekben ülő méltóságos ur rákiáltott:

- Mi bajod, Krenyó?

- Nekem, könyörgöm, semmi.

- Hát kinek?

- A lelkemnek.

- A csudát? Hát az nem a te bajod?

- Az én bajom, méltóságos ur, de nem olyan bajom, mintha a lábam fájna, vagy a száraz köhögés fojtogatna. A testem egészséges, de a lelkem beteg.

Mindezt sunyi alázatossággal mondta, s a befejező mondatnál olyat sóhajtott, hogy még az égő üveggolyóban is meglebbent a láthatatlan láng. Bardóczy el nem tudta képzelni, hogy mi

köze neki a Krenyó beteg lelkéhez, s bár meg volt győződve róla, hogy az öreg csak pénzért jött, mégis kezdte érdekelni a dolog. Bebocsátani bebocsátotta magához, nem mintha különös összeköttetésük folytán Krenyó markában érezte volna magát, hanem mert - hejh, Bardóczy lelkében csodálatos változások mentek végbe: Sok nagy embert látott ő ma gazembernek és sok eddig észre nem vett kis emberben talált tiszteletre méltó tulajdonságokat.

- Pénzért jöttél, Krenyó? - ezzel a kérdéssel fordult hirtelen a nagy ur az öreghez.

Krenyó a váratlan kérdésre megrázkódott és ravasz két szemét Bardóczyra szegezte. Itt, ebben a tündérvárban a vár ura kérdezi ezt tőle, nyomorult koldustól. Mit feleljen rá? Ád-e, ha azt feleli, *azért jöttem*, vagy kidobja? Most légy eszeden, Skridnó gyöngye, mert ha nem pénzért jöttél is, azért nem árt, ha kapsz. Senki se halt még bele abba, hogy pénzt kapott.

Krenyó hol a jobb lábára nehezedett, hol a balra, a mi azt jelentette, hogy izgatott és erősen gondolkodik. Végre, rövid szünet után megszólalt:

- Még a pénznél is nagyobb dologban járok, méltóságos uram. Átok van rajtam - *azóta*.

- Mióta te?

- Azóta, hogy abban a kis éjjeli *hurcolkodásban* részt vettem.

- Ugyan, Krenyó, hiszen nem cselekedtél te azzal rosszat. Nem volt az rablás.

- Hát akkor miért ad véres tejet a tehenem?

- Valami rossz füvet talált lelegelni.

- De a tehéncsorda együtt legelt ám vele, és csak az enyim tejel véresen. Aztán meg miért rázza a forró hideg a legkisebbik fiamat? Sohse volt a kölyöknek semmi baja. Aztán meg miért jelent meg álmomban a meghalt édes anyám és miért fenyegetett meg a fölemelt jobb kezével? Mikor abból a *hurcolkodásból* haza mentem, azt beszélte a feleségem, hogy azon az éjszakán bagoly szállott a kéményünkre és tizenháromszor huhogott. Reszketve lessük, hogy ki hal meg közülünk? Mert ez azt jelenti.

- De mondom neked, Krenyó, hogy semmi olyast nem tettél, a mi Isten törvényébe ütközik.

- Nagy jó uram, méltóságos uram, de én nem tudtam ám, hogy abba a holmiba kereszt is van. Az, a mit én akkor elloptam és a keletcsényi pusztán eldugtam, nem a méltóságos uré volt, hanem a bardóczi templomé. Vagyis az Istené. Én rá tettem a bűnös kezemet a keresztre, és megfosztottam tőle az Isten házának a tornyát. Bűnbe estem és bűnhődöm érte.

Bardóczy szeretett volna mosolyogni, de látván a paraszt arcán mutatkozó komoly gyötrelmet, nem tette, hanem szeliden szólt:

- Nézd, öreg, ha te bűnös vagy, mennyivel bűnösebb vagyok én! Ha kettőnk közül valaki megbűnhődik, elkárhozik, az csak én lehetek...

Krenyó megcsóválta a fejét, s lemondással telt, majdnem megtört hangon így felelt:

- Nem lehet az, méltóságos ur. Sok rugást kaptam, sok tömlöcöt ültem más helyett. Ha mi ketten elkövettünk egy dolgot, azért nem Bardóczy Tamást, hanem csak a vén Krenyót vonhatják felelősségre. A menyország se lehet más, mint a milyen a föld, nem lehet, hogy ott másképpen mérjenek, mint idelent...

- Szamar vagy, Krenyó, ha azt hiszed, hogy én négy lovon megyek a másvilágra s előttem kinyitják a főkaput, te pedig valahol a cselédek kapuján osonsz be. Bizony mondom neked, Krenyó, hogy a férgek esznek meg mind a kettőnket, egyformán...

De a méltóságos ur valami nagy szomorúságot érzett szívében, mikor látta, hogy a földi nyomorúság és igazságtalanság még a tulvilági hitét is megrendítette ennek a nyomorultnak. Megmagyarázta Krenyónak, hogy a kereszttől nem fosztották meg a bardóczi templomot, hanem csak elhalasztották a keresztföltevését jobb időre. Hogy miért lopatta el vele a keresztet, azt fölöslegesen tartotta neki megmagyarázni, ezeket a motivumokat Krenyó úgy sem értette volna meg. A vén Krenyó a nagy ur szavait figyelmesen hallgatta, de megnyugvás nem mutatkozott rajta. Hiába, Bardóczy Tamás nagy ur volt és nem tudta megtalálni azt az intim hangot, a mely a nép szívének ajtaját megnyitja. Végre is türelmét kezdte veszíteni, s véget vetett a jelenetnek, elő kiáltotta a huszárt, s kiadta a rendeletet: helyezték el Krenyót a cselédházban, adjanak neki bőséges vacsorát. Majd reggelre jut eszébe valami, a mivel Krenyó megrendült lelki egyensúlyát helyreállítsa.

III.

Nem kellett reggelig várni, megjelent a helybeli plébános, a kinek, mint mindenbe beavatott férfiúnak, Bardóczy azon melegiben elmondta Krenyó látogatását és különös lelkifurdalásait. A pap, nem hiába foglalkozik örökké a szegény emberekkel, ennek a dolognak is hamar megtalálta a nyitját.

- Üzenje meg Krenyónak, méltóságos uram, hogy jőjjön el hozzám reggel nyolc órákor gyónni. Kimosok én a lelkéből minden aggodalmat. Boldogan fog innen hazamenni.

- Azt magyarázza meg neki különösen, szent atyám, hogy a másvilágon a méltóságos urak számára nincs külön pokol, a hol enyhébb a tűz és szelidebbek az ördögök, és nincs külön menyország, a hol nagyobbak a gyönyörűségek, hanem egyforma sors vár mindnyájunkra.

- Tessék csak rám bízni, nem először vállalkozom erre a föladatra.

Még egyszer fölhivták Krenyót, s a plébános megmondta neki, hogy ha azt hiszi, hogy nincs rendben a dolga a jó Istennel: ott a gyónás, ezzel segíthet magán.

A vén Krenyón mintha ijedtség látszott volna. Egy darabig hallgatott, azután halkan megszólalt:

- Nem vagyok méltó tisztelendő ur...

- Dehogyan, fiam. A legnagyobb bűnös is meggyónhatik, mielőtt akasztani viszik.

- Aztán meg - folytatta nagy ravaszul a vén ember, - nekem csak egy dologban van bajom és ezért mindent elmondjak, terhelvén vele a jó Istent és a tisztelendő urat?

A pap önkénytelenül is elmosolyodott.

- Nem, fiam, nem kell mindent elmondani, csak azt az egy dolgot, csak a mi eszedbe jut. De ha mindent meggyónsz, az se baj.

A vén bűnös az eszmét örömmel elfogadta s elhatározására döntő befolyást gyakorolt az a körülmény, hogy annál a papnál gyónhatott, a kinek a templomkeresztjét elemelte. Szóval, joga volt ahhoz, hogy nem csak a jó Isten, hanem a maga nevében is megbocsásson és föloldozást adjon. Az urak mégis csak okos emberek, hát még a papok!

BARDÓCZY JÓB FIAI.

I.

Bardóczy Jób és felesége szomorú vacsorájukhoz ültek. Régóta szomorú volt a vacsorája ennek a balparti, a kuruc, *a szegény* Bardóczynak, a tulsó parti Tamás unokaöccsének. Azóta, a mióta két fia látszólag nyomtalanul eltűnt a forradalom viharában. Ez a Jób nem kastélyban, hanem egy tágas, vastagfalú, szilárdan épített, bolthajtásos nemesi kuriában lakott. Neki is volt mit aprítania a tejbe, csak Tamás mellett nevezték őt *szegénynek*, mert hát mégis jóval kevesebbje volt. Megtartotta az ősi birtokot, de nem gyarapította. Arcának kemény vonásai dacosságra és erőre mutattak, az öregség még nem tudta megtörni szemeinek fiatalos fényét. Dölyfös volt, szeretett nagy hangon beszélni, cselédeit goromba tónusban dirigálta, de bántani nem bántott senkit. Mert, s ezt nem sejtette senki, széles, domboru mellében lágy szív dobogott. Nem gyáva, hanem érzékeny szív. Érezte ezt Jób, nemcsak érezte, hanem röstelte is, s nyers külsővel akarta elrejteni.

Ez a puha szív okozta, hogy vacsoráik olyan szomorúak voltak. Jób nem panaszkodott, nem siránkozott, még csak nem is emlegette soha a fiait, de majdnem meghasadt a szíve, mikor felesége bánatos arcára tekintett. Néha hirtelen megszólította az asszonyt, s mikor az rátekintett, látta, hogy a szemei tele vannak könnyel. Jób elfordult, s nem kezdett beszélgetést, mert tudta, hogy az asszony most két fiára gondol. Ilyenkor megreszketett benne a lélek, mert mindig attól félt, hogy egyszer csak az asszony neki támad, s számon kéri tőle a két fiút. Mert ha a két balparti Bardóczy fiú eltűnt, ez a Bardóczy Jób nevelésének a következménye. Az ő elveit és tanításait végrehajtani mentek el ismeretlen csataterekre... Mi lesz, ha nem térnek onnan vissza? Mi lesz ebből a sápadt asszonyból? Erre a gondolatra a gyöngye szív erősen összeszorult odabenn, Jób eltolta a boros kancsót, s fölhalt egy kupa friss hideg vizet csillapítónak. Keserves egy falatozás volt ez, egyiknek se ízlett semmi, s az inas majdnem érintetlenül vitte ki a legjobb ételeket.

Egy ilyen nyomasztó bánatu vacsora után (odakint üvöltött a szél, s hópelyhek kavarodtak a levegőben) a legény bejelentette a gazdának, hogy Torma inspektor van itt Eperjesről és a nagyságos urral akar beszélni. Bardóczyné, mint ilyenkor illik, visszavonult a maga szobájába, s az inas bevezette az öreg Tormát, a ki mint tudjuk, Bardóczy Tamás eperjesi házának főügyelője volt.

Ez a Torma soh' se járt Bardóczy Jób házában, a gazda tehát nem csekély kíváncsisággal fordult a belépő felé, a kit különben ismert. Mielőtt azonban a rendes köszönésen kívül a beszélgetést megeresztették volna, Jób, mint illik, friss korsó bort és tiszta kupát tétetett Torma elé, azután töltött pipával is megkínálta. Torma ivott, rágyújtott, az ilyesmit visszautasítani lehetetlen, de eközben meglátszott rajta, hogy nagyon izgatott és jobban szeretne mindjárt beszélni. Végre elérkezettnek látta az időt és megszólalt:

- Köszönöm a nagyságos urnak hozzám való szíveségét... Nevezetes dologban jövök... A nagyságos ur két fia Eperjesen van.

Jób urnak egy pillanatra elállott a lélekzete, azután nagyot horkantva tört ki belőle.

- Az én két fiam? - kérdezte.

- Az.

- Nem értem. Hát akkor miért nincsenek itt? Ha tudniillik élnek!

Az inspektor nem nézett Bardóczy szeme közé, összeráncolta a homlokát, mintha erősen gondolkoznék azon, hogy mit mondjon? Végre így szólt:

- Históriaja van annak, nagyságos uram... Legjobb lesz, ha elmondom úgy, a hogy van.
- Az Isten áldja meg, kedves Torma ur, csak mondjon el minél gyorsabban mindent.
- Igyekszem, könyörgöm. Az a baj, hogy az urfiakat a honvédekkel besorozták osztrák katonának, és most masíroznak Gácsország felé...

Hosszu, mély sóhajtás szállott el Bardóczy Jób ajkáról: a megkönnyebbülés sóhajtása. Csak ez! Hát most már biztos, hogy élnek a fattyuk! Nincs most már semmi baj. Hogy megenyhültek a kemény vonások, micsoda derű sugárzott végig ez arcon, micsoda melegséget érzett egyszerre ott benn a szíve tájékán. Az asztalhoz lépett, tele töltötte Torma uram kupáját borral, azután a magáét is csordultig s egy hajtásra kiitta. Talán hónapok óta az első jóízű csepp. Torma uram is kénytelen-kelletlen kiitta a borát, de látszott rajta, hogy jobban szeretne beszélni, s hogy egyáltalán nem örül annak, hogy Bardóczynak jó kedvet szerzett.

- Még nincs vége, nagyságos uram. Délután érkezett egy csapat honvéd a városba, egy regiment cserepár őrizete alatt. A marhavásártéri kaszárnyába szállásolták őket, de a város mindjárt megtudta, hogy kik vannak itt. Nem csak azt beszéltek, hogy honvédeknek visznek idegen rabságba, hanem azt is, hogy a mi fiaink közül sokan volnának közöttük, a kik Kassán állottak be. Nemsokára biztosat tudtunk, mert valamelyik idevaló honvédgyerek szerét ejtette, hogy kiszökött, ez aztán töviről-hegyire elmondott mindent. Ez hozott ide engem, még pedig lóhalálában.

- Lóhalálában? Hát valami külön bajuk van a fiuknak?
- Már csak elmondom nagyságos uram, a hogy van, hiszen azért jöttem.
- Az Isten áldja meg Torma, ne cifrázza.

- Hát kérem úgy van a dolog, hogy Bardóczy Miklós urfit holnap reggel a front előtt megbotozzák, mert arcul vágta a cseh káplárját.

Bardóczy halásápadt lett és megfogódzott az asztalba, hogy el ne essék. A mint nagy csontos ujjával belemarkolt az asztalba, minden remegett azon. A tányérok, az evőszerek, a poharak, melyekből majdnem kiloccsant a bor. Hát még hogy remegett az a puha szív odabent, a hatalmas mellkas alatt! Percekig tartott, míg meg tudta fékezni a lelkén átviharzó indulatot. Hörögve, elfulladtan tört ki belőle a hang, mikor végre megszólalt:

- Gyerünk Torma!
- Bardóczy Tamás urhoz, nagyságos uram? - kérdezte az inspektor.
- Nem, a fiaimhoz. Mert a másik, Gábor is ott van ugy-e?
- Ott, könyörgöm, de annak nincs semmi baja, - sietett kijelenteni a jó öreg Torma, kinek szíve összefacsarodott, mikor Bardóczy Jób fájalmát látta.

Bardóczy Jób szinte mennydörgő léptekkel járt föl s alá a tágas szobában. A dölýfös vér forrott benne arra a gondolatra, hogy a fiára ilyen megszégyenítés vár. Arcáról eltűnt a sápadtság, valami félelmes lilaszínek engedve helyet. Homlokerei kidagadtak és melle zihált. Az öreg Torma megrettenve nézett reá. Jób ur fölszakította az ajtót és kikiáltott a tornácra:

- Pista, szaladj az istállóba, nyergeljétek föl azonnal Villámot és vezessétek ide!
- Mit akar cselekedni, nagyságos uram? - kérdezte szorongva Torma.

Felelet helyett Bardóczy Jób odalépett egy rézveretű nehéz sublóthoz, fölrántotta a fiókját és két pisztolyt vett elő belőle. Gyönyörűen munkált, finom öldöklő fegyverek voltak. Gondosan megvizsgálta és zsebre tette a mordályokat. Aztán megállt Torma előtt és rekedten így szólt:

- Soha Bardóczyt botütés nem ért, ezer év óta semmiféle nagy urtól ilyen megszegyenyítésben nem volt részünk. De nem is lesz, arra esküszöm. Inkább halva lássam a kölykömet.

- Meg akarja ölni a fiát? - kérdezte rémülten Torma.

- Megteszi ő maga, ő is Bardóczy.

Elfordult s újra elkezdett föl s alá rohanni. Az öreg Torma pedig minden köszönés nélkül kiosont, fölült az udvarban egy fához kötött lovára és átnyargalt Bardóczy Tamáshoz. Utközben kirázta a hideg.

II.

Bardóczy Jób indulata olyan hatással volt az öreg Tormára, mint a sarkantyú. Azért Tamás ur kastélyában öt minuta alatt elmondott mindent, még azt is, hogy Jób ur hogy fogadta a vészirt és mit szándékozott cselekedni. Bardóczy Tamás is meghorkant, mint a vadkan, mely váratlanul ellenséget pillant meg. Ő benne is föllobbant a nemes vér indulata s a családi dolyf, de hamar magához tért, s egy pillanat múlva már futottak a cselédek megnyergelni a gazdag Bardóczy legjobb hátsólovát, ezt a hét országra szóló sárkányt. Csak ezen fogja utolérni Bardóczy Jóbot. Ha ezt az apai szeretet kergeti, a másikat hajtja a Bardóczy büszkeség, mely nem tűrhet a néven semmiféle szégyent... Tamás ur azonban fegyverek helyett egy földberagasztott vasszekrényből ezer darab körmöci aranyat csusztatott a zsebébe...

A pjedori hágón a Villám futása meglassudott, a boldogtalan állat elveszítette az egyik patkóját: az uri paripa pedig ezt úgy érzi, mintha a csizmáját huzzák volna le, nem szereti s nem tud így futni. Bardóczy Jób elordította magát, s megcselekedte azt, a mit sohase tett: megütötte Villámot. A ló a nemes ember az állatok közt, gentleman, a kinek családfája van; nemes ember tudja ezt, megbecsüli a lovát és a szerint jár el. Villámot annyira meglepte ez a komisz és szokatlan bánásmód, hogy megtántorodott és lassu ügetésbe ment át. Jób ur eldobta lovagló-vesszőjét, szégyelvén, hogy annyira megfélemedezett magáról hűséges paripájával szemben és sarkantyuját használta, de hiába. A ló nagyokat fújt, dobálta magáról a fehér tajtékot, de nem ment gyorsabban.

Ebben a kétségbeesett helyzetben érte őt utól Bardóczy Tamás jó angol-arabs lován. Tamás minden teketória nélkül belekapott Jób kantárszárába, szembe fordult vele és így szólt:

- Megbolondultál? Meg akarod ölni a fiadat?

- Eh, itt nincs szó a fiamról, itt a Bardóczy fiuról van szó, a kit meg akarok menteni a szégyentől.

- Igazad van Jób, csak hogy akkor nekem épp annyi közöm van hozzá, mint neked. Itt vagyunk a predméri csárdánál, gyere be, majd megbeszéljük a dolgot.

A PREDMÉRI CSÁRDÁBAN.

I.

Mikor Bardóczy Tamás kivágtatott kastélya udvarából, az ott maradt emberek: Torma, eperjesi inspektor, a tisztartó, s még néhány kisebbrendű gazdatiszt, egymásra néztek. Mi lesz most? Hova vezet útja a nagy urnak? Csupán Bardóczy Jóbot akarja utolérni, vagy Eperjesre száguld a hatalmasokhoz, megmenteni a fiut? Mi az ő kötelességük ilyen körülmények között? Erre a kérdésre nehéz volt megfelelni, mert Bardóczy elszoktatta őket attól, hogy a dolgaiba beleavatkozzanak. De mint hűséges emberek azt is érezték, hogy ilyen rendkívüli körülmények között nem hagyhatják magukra az urukat. Éjnek évadján vágtat tova a téli hidegben, hijjával jóformán minden szükséges dolognak. A tisztartó tehát rögtön intézkedett, hogy egy tágas hintóba befogjanak négy lovat, urának ruhát, bundát, fehérneműt, csizmát pakkolt, aztán felült a hintóra Tormával és két gazdasági őrrel, s vágtatva indultak meg az eperjesi uton. A tisztartó biztosra vette, hogy ura nem haragszik meg ezért, és nem fogja tolakodásnak venni.

A predméri csárda egy dombtetőn állott, a hol a szekerek rendesen meg szoktak állni, hogy a lovak egy kicsit kifújják magukat. Megállottak tehát ők is a hintóval, főképp azért, hogy megtudják: mikor haladt erre a két lovas?

Az első, a mit az udvarban megláttak, a két ló volt. Az egyiket jártatta egy legény, a másikat patkolta valami hirtelen előkerített cigánykovács. A csárda nagy ivójában szepesi gyolcsosok, egypár drótos és üveges tót és két zsandár melegedtek. A két Bardóczy a korcsmáros belső szobájában tanakodott. A tisztartó bekopogtatott urához, s jelentette, hogy itt van Tormával és hozott magával minden szükségeset.

- Hozza be Tormát, és üljön le, - szólt Tamás ur.

A két Bardóczy elborult ábrázattal, ziháló mellel ült ott, mintha csak az imént hagyták volna abba az egymással való dulakodást. Mi türes, tagadás, csakugyan verekedtek egy kicsit, egypár keserű szót vágtak egymás fejéhez. Jób félig kábult volt a gonosz hír első perceitől fogva. A sebes lovaglás a fagyos éjszakában se térítette magához. Engedte magát vezetni, mikor Tamás karon ragadta és bevonszolta őt a csárda alacsony, hitvány faggyugyertyával rosszul világított szobájába.

Tamás eleinte keményen rászólt az öccsére, s ez visszafelelgetett. Ez olyan általános kuruc-labanc disputa volt. De Jób lassan-lassan engedett hangja élességéből, mert puha szívét meghatotta az, hogy Tamás ily szeretettel sietett fia segítségére. Hagyta hát őt beszélni és nem felelgetett vissza. Erre aztán Tamás is enyhébben kezdte adogatni a szót. Végre Jób odaállt eléje, összefonta a karját és csendes hangon így szólt:

- Hagyjuk ezt abba bátyám! Hogy melyikünknek van igaza, azt nem mi döntjük el és nem most döntjük el. Beszéljünk magunkról, ez ide tartozik. Én azt mondom neked bátyám, fordulj vissza és eredj haza, a mig nem késő. Most akarsz belekapni a kerekbe, mikor már a legerősebbek le vannak terítve? Nem szükséges, hogy valamennyi Bardóczy el legyen gázolva. Te mocsoktalanul állasz a hatalmasok előtt, maradj is mindig annak. A milyen rosszul tetted, hogy nem tartottál velünk, olyan rosszul tennéd, ha most kezdenél velünk egy követ fujni. Nagy ur vagy, még nagyobb lész. Csak a kezedet kell kinyujtanod és Bardóczy Tamás gróf lesz a neved. Csak egy utat kell tenned Bécsbe és megkapod a legnagyobb rendjelet, a minőt valaha európai udvarok osztogattak. Minden vágyadat teljesítheted, mert semmit sem

tagadhatnak meg tőled, hiszen olyan nevet viszel oda nekik, mely már ott ragyogott Mátyás király udvarában... Eredj vissza, bátyám a kastélyodba, hagyj engem a magam útján. Ha nem volnának a világon ilyen Bardóczyak, mint én, talán te se volnál olyan kedves odafenn...

Jób elhallgatott. Tamás mereven nézett maga elé: öccsének minden szava mint éles tör furódott beléje. Két karját az asztalra tette és ráhajtotta homlokát. Mikor megint fölemelte a fejét, mind a két szeme véres volt. Talán sirt? Merően belenézett öccse becsületes szemébe. Nem, nem. Jób őt nem akarta kinozni. Ez az ember komolyan rá akarta őt beszélni, hogy forduljon vissza.

Jób érezte, hogy ő valami nagy katasztrófa felé megy, s nem akarta ebbe magával rántani a nagy Bardóczyt, a főoszlopot is. Jób nem tudta, mi vár rá még ezen az éjszakán. Talán belepusztul ő is, meg a két fia is abba, a mi jön. Nem bánta, nem sajnálta az áldozatot. Lehet, hogy az élet akkor a legszebb, mikor az ember egy utolsó nagy pillanatban oda dobhatja egy gigántikus áldozati oltárra, melyen már ezrek vére füstölög. És Tamás szívébe irigység lopózott, mikor így Jóbra tekintett. És a bolond emberek még őt merik a gazdag Bardóczynak nevezni, e mellett a tiszta lelkű Jób mellett. Mennyivel gazdagabb, emberibb az öccsének az élete, mint az övé, ott fent a kastély hideg s zárkózott magasságában, hol mindenki csak hazug alázattal közeledik feléje... Megfogta Jób kezét és lehajtotta rá égő orcáját. Mintha bocsánatot akart volna kérni tőle, hogy az élet keserőségeiből olyan sok jutott Jóbnak és majdnem semmi neki.

Ekkor jelentették, hogy a tisztartóék itt vannak.

II.

- Mennyi honvédet hoztak a városba? - ezt kérdezte Tamás Tormától.

Az öreg hebegett és megvallotta, hogy ezt elfelejtette megkérdezni.

- Mennyi katonaság kíséri őket?

Torma bevallotta, hogy ezt sem tudja.

- Hát mennyi német katonaság lehet összesen Eperjesen? - kérdezte most már bosszusan Bardóczy Tamás.

- Ez könyörgöm, mindennap változik. Mert egyre jönnek-mennek.

- Egy szóval, ezt se tudja.

- Én nem tudom, méltóságos uram, de van itt valaki, a ki pontosan megfelelhet mindenre.

- Ki az?

- Petek zsandár-káplárt láttam az ivóban.

- Küldje be!

Pár perc múlva Petek káplár katonás Stellungban ott állott a Bardóczyak előtt. A furfangos káplár már igen jól ismerte a viszonyokat és tudta, hogy Bardóczynak éppen úgy elmondhat mindent, mint a tulajdon kapitányának. És igen jól tudta, hogy a nagy urral való érintkezése neki mindig szépen hoz a konyhájára, azért igyekezett őt pontosan és terjedelmesen kiszolgálni. Így aztán természetesen arról az érdekes hírről sem felejtkezett meg, hogy Kolowrat Rudolf gróf generális ma este, vacsora tájban, Eperjesre érkezett, s most még bizonyára együtt ül a Griff-fogadóban, a tiszt urakkal, a kik nagy lakomával várták.

Ugy látszik, Bardóczy Tamás eleget tudott, mert a hír hallatára egy aranyat adott Peteknek és elbocsátotta. Azután odafordult Tormához és a tiszttartóhoz s így szólt:

- Kocsin jöttek?

- Azon, méltóságos ur.

- Rögtön vágtassanak be Eperjesre, s a föld alól is kerítsék elő azt a káplárt, a kit az öcsém megvert. Ha meglesz, egyikük vigye a házamba, másikuk pedig a Griff előtt várjon meg engem. Nem, nem jó lesz, maguk menjenek lóháton a mi két lovunkkal, majd mi megyünk kocsin Jóbbal. Az a fő, hogy gyorsan járjanak. Fogja Torma, itt van ötszáz arany, bírják rá minden áron a káplárt, tagadja el, hogy az öcsém őt megütötte. Mondja, hogy részeg volt és nem emlékszik rá, mondjon akármit. És adjanak neki annyi pénzt, a mennyit csak kér. Én azalatt Kolowrat grófot fogom fölkeresni. Megértettek?

- Meg, méltóságos uram... Más ruhát nem parancsol? Mert hoztunk a kocsin.

- Nem, jó lesz ebben a vadász-ruhában is. Mehetnek!

A két ember sietve elkotródott, a behallatszó lódobogás elárulta, hogy a parancs szerint utra-keltek. Ekkor Tamás ur öccséhez fordult és így szólt:

- Mikor a magyar testőrségnél szolgáltam Bécsben, ez a Kolowrat az arcière-testőrségnél volt és legjobb barátaim közé tartozott. No, csak ne nézz rám olyan furcsán, ez nem kunyorálás a felsőbbség előtt, hanem egy kis közbenjárás, a melyet egy jóbarátomtól kérek, a ki az egész forradalom alatt különben is Olaszországban tartózkodott és Radetzky mellett harcolt... Ősrégi család, kifogástalan uri ember és vitéz katona. Nem válik szégyenünkre, ha kérünk tőle valamit. Ő épp úgy föl fog háborodni ezen a büntetésen, mint mi. Rendben van?

Jób lehajtotta a fejét és nem szólt semmit. Se igent, se nemet.

- Na hát akkor gyerünk!

III.

Sűrűn esett a hó, mikor a Bardóczyak úgy éjfél tájban a Griff-fogadó elé hajtottak. Az első emeleti ablaksor fényesen ki volt világítva, a mi mutatta, hogy a tiszturak még mulatnak. Az öreg Torma fülére huzott báránybőr bekecsben, a kapusarokba bujva várta a gazdáját. Mikor a hintót meglátta, előlépett.

- No, Torma, hogy végzett? - kérdezte Tamás ur.

- Szerencsésen megcsíptük a fickót. Azt mondja, egy szó sem igaz az egész históriából, a honvéd ur egy ujjal sem nyult hozzá. Sőt nemcsak ő mondja ezt, hanem valamennyi cserepár, a ki ott állt, mikor ez a dolog történt... vagyis nem történt. Készek megesküdni a jungbunzlai Nepomuki Jánosra, hogy ez az igazság. Különben pedig a káplárnak adtam kétszáz körmőci sárga csikót, a tanuknak pedig koponyánkint ötöt. A káplár ott van a méltóságos ur kuriáján, a hol a tiszttartó ur vigyáz rá.

- Jól van Torma. Maga továbbra is itt marad a kapuban, s ha leizenek, elmegy a káplárért.

Ezzel a két Bardóczy felment a fogadóba. Tamás ur a folyosón megfogott egy fiatal tisztet, megmondta neki a nevét, uri foglalkozását és egykori testőr-mivoltát, s megkérte az ifju sarkantyupöngetőt, mondja meg Kolowrat grófnak, hogy szeretne vele egy pillanatra négy-szemközt beszélni. A bécsi nevelésű tisztnek, a ki Kolowrat kíséretéhez tartozott, jó szimatja

volt: megérezte a nagy urat és a régi katonát. Meghajtotta magát és szó nélkül teljesítette Bardóczy kérését. Pár perc múlva kinyílt valahol nagy robajjal egy ajtó, s ott termett előttük egy magas termetű, napbarnított, markáns arcu, rendjelekkel gazdagon megrakott tábornok, a ki minden teketória nélkül megölelte Bardóczy Tamást, s mind a kettőjüket bevezette a szobájába, a hol Tamás bemutatta Jóbot.

A két ember először is a régen megszokott barátság tüzét szította fel, különböző kérdésekkel, melyek a régmúlta, s aztán az egészség mostani állapotára vonatkoztak. Közben több ízben megrázták egymás kezét és megveregették egymás hátát. Végre a tábornok elhallgatott és kérdőleg nézett Bardóczyra.

Bardóczy Tamás előadta, hogy a két Bardóczy-diák hogyan keveredett a honvédek közé, hogyan sorozták be őket ő felsége hadseregébe, elmondta, hogy állítólag mi történt ma az egyik fiuval Eperjesen, hogy mit cselekedett, és ezért most hajnalban micsoda büntetés vár rá. Mivel ez a dolog nem történt meg és az egész nem egyéb nyilvánvaló tévedésnél, régi barátságuk nevében arra kéri a tábornokot, ne engedje megesni ezt a szégyent a Bardóczyakon. Ha a fiu vétett a fegyelem ellen, feleselt a káplárjával, ezért talán nem szolgált rá erre a szigorú büntetésre, mellyel őt, Bardóczy Tamást is, a ki oly sokáig viselte a császár portopéját, mélyen sértik.

A tábornok összevont szemöldökkel végighallgatta Bardóczy előadását, miközben több ízben lopva ránézett a másik Bardóczyra, a ki földre szegzett tekintettel némán ült ott. Mikor Tamás befejezte, csöngetett s besiető adjutánsát rögtön elküldte a honvédszállítmányt kísérő század parancsnokáért. Tamás ur megkérdezte a grófot, hogy a káplárt ne hivassák-e ide tanuságtétel végett, de a gróf ezt fölöslegesnek nyilvánította. A teljes díszben érkező századparancsnok már írásban kapta meg a rendeletet, mely a büntetést megsemmisítette...

Mikor újra maguk maradtak, a tábornok bizalmasan Tamás vállára tette a kezét és így szólt:

- Édes cimborám, örülök, ha némi szolgálatot tehettem nektek... Mi Olaszországban irtottuk a botbüntetést... Radetzky sohse szabott ki ilyesmit... én nem tudom megérteni, hogy itt, nálatok, most minden szabad volna? No, de valld be, hogy nemcsak ezért jöttetek... Ismétlem, hogy teljesen rendelkezésedre állok... A dolog könnyű lesz. Nos, megcsináljuk?

Tamás ur bámulva nézett bajtársára.

- A két könnyelmű fickó kiszabadítását értem... Csak nem engeditek őket egy ronda polyák garnizonban tengődni? Brr!

Bardóczy Jób heves mozdulattal fölkel, s (először!) így szól:

- Nem, tábornok ur, nagyon köszönöm... kérem, ne foglalkozzék többet a két fiuval. Nem kell nekik most más semmi... Ezt a keserű poharat mindnyájunknak fenékgig kell üríteni...

A tábornok éles tekintetet vetett Jóbra, mintha azt mondaná: *Hej, büszke fajzat, hát nem vagy még megtörve!* Aztán vállat vont és elbucsuztak.

A kapuban jelentette Torma, hogy a transzport kapitánya, a kit a generális ide rendelt, ugyancsak káromkodott és szidta a káplárt.

- Alighanem ő kapja a huszonöt botot, - tette hozzá.

- Adjanak a nyavalyásnak még ötven aranyat.

- Igenis.

*

Szürkületkor, a fagyos szélben, mely söpörte a havat, a szuronyok közé fogott honvéd-transzport elhagyta a várost s az északi hegyek felé vette útját. Köztük didergett a két fiatal Bardóczy is.

Ugyanekkor az ellenkező végen egy négylovas hintó hagyta el a várost s délfelé robogott. Ebben ült a két vén Bardóczy.

Pedig egymást átölelve melegedhettek volna!

Dacos vér, bolond vér, magyar vér, nem kell neked így elpusztulni?

A BREBÓI PAP.

Vasárnap délután kisütött a nap és sugarai végig ragyogtak a bardóczi völgyön. Bardóczy Tamás és a nála ebédelő plébános épp a feketekávéval végeztek. A mint az utolsó cseppet lenyelték, hintóba ültek, mert már korábban elhatározták, hogy ma egy nagyot fognak kocsikázni. Le, a hrucsói dombig, hogy onnan élvezzék a páratlan kilátást.

A nagyur rókatorkos bundába bujt s a huszár selyem tapintásu, meleg pokrócokba csomagolta őt a melléje helyezkedő pappal együtt. Sebes ügetéssel indultak végig a völgyön, hol a tél elejének hideg lehelete már elsorvasztott mindent. A mint a falvakon keresztül haladtak, a nép illedelmes köszönéssel fogadta őket. A kocsmákból mindenütt muzsikaszó hallatszott ki, a legények mulattak.

A völgyön végighaladva az utolsó faluba, Brebóra érkeztek. Itt megtörtént velük az a baleset, hogy a kocsis belehajtott valami rejtett kátyuba, a hintó zökkent és a kereke eltörött. Mérgesen szállott ki Tamás ur és szemlét tartott a szenvedett kár fölött. Bizony ezen továbbmenni nem lehet, vagy kocsit kell kölcsön kérni, vagy a falubeli bognárhoz kell küldeni, hogy eszkábálja össze.

- Részeg gazember, - szólt a nagyur a kocsisához fordulva, - a ki már kora délután be vagy pálinkázva; eredj és keress valami mesterembert, a ki megreparálja a kocsit. De hát mi mit csináljunk most, szentatyám? Ez talán megtart egy óra hosszat is. Ebben a faluban véletlenül ur se lakik, kocsmába pedig nem ülhetünk be a duhaj legények közé.

A pap ránézett a kegyurára, s lassan megszólalt:

- A mi a kocsmát illeti, méltóságos uram, oda nyugodtan beülhetnénk.

- Miért?

- Mert nem mulat ott senki. Ebben a faluban nem szól a muzsika egy esztendő óta.

- Egy esztendő óta?

- Igenis, a mióta a legényei elmentek katonának.

- De hisz a háboru véget ért.

- Igenis, de a legények nem jöttek vissza.

Erre Bardóczy nem szólt semmit. Egy darabig csöndesen haladtak ösztönszerűleg a templom felé s akkor végre megszólalt a pap:

- Méltóságos uram, gyerünk be a plébánoshoz. Ott megvárhatjuk, a mig a hintóval elkészülnek.

Bardóczy beleegyezett. Eszébe se jutott, hogy kinek a háza felé irányítja ő most lépteit. Nagy ur létére keveset szokott kicsiny emberek dolgaival foglalkozni s hamar megfedkezett róluk. Így hát most se sejtette, hogy a brebói plébános az a nevezetes papja a bardóczi völgynek, a ki a hiveivel elment a honvédtáborba és mint tábori lelkész szolgálta a forradalmat. Azt regélték róla, hogy az isaszegi ütközetben ő maga vezetett egy szuronyrohamot s bátor példaadásával valósággal fanatizálta a honvédeket. Csatatereken segített hordani a sebesülteket s a legsűrűbb golyózáporban imádkozott a haldoklók fölött.

Hivei szerették is, mint az apjukat, de emellett tekintélye is volt. Érezték, hogy ebben az emberben meglehetősen akaraterő lakik. Tudták, hogy ha parancsol, hát nem veszi tréfára a

dolgot s képes hamar odasuhintani a füle közé a szófogadatlanoknak. Ez a fölfogás a papról a hitéletre is igen kedvező hatást gyakorolt. Ez a falu volt a legbecsületesebb és a legvallásosabb az egész bardóczi völgyben. Bizony nem is árt, ha a papról fölteszik, hogy alkalomadtán egy egészséges pofonnal is képes hiveit az erény ösvényére terelni.

A nagyur és udvari papja végigkocogtak a plébánia tornácán. A kicsiny udvarban, mely nyáron virágos lehetett, nem mozdult meg senki. A házajtó előtt egy szemmel láthatólag vén kuvasz hevert, de bizony ez se kelt föl, csak a félszemével lustán rájuk pillantott, a nélkül, hogy a fejét is fölemelte volna. Ugy látszik, az idegeneket megbízható külsejűeknek találta s ezért jobbnak látta megmaradni kényelmes helyzetében. Avagy talán már kanonoki stallumban élt a plébánia háziállatai közül s ezért derogált neki minden munka. Denikve a nagyur és papja kénytelen volt átlépni rajta, hogy a házba bejuthasson.

Egy pillanatra eszükbe jutott, hogy talán nincs is idehaza senki, de mikor az előszobában egy ajtót megkopogtattak, egy erőteljes férfihang megszólalt odabent: *Szabad!* Beléptek.

Egy fiatal, kellemes arcú pap ugrott föl látásukra valami vastag könyv mellől. Ez Csorba Miklós volt, a brebói pap. Szép fekete szemei és magas homloka arcát igen kellemessé tették s ezt a hatást az az egypár megmaradt himnlőhely sem rontotta el. Udvariasan meghajolt és hellyel kínálta a jövevényeket. Látszott rajta, hogy meg van lepve, de zavarban egyáltalán nincs. Üdvözlés után csak annyit kérdezett vendégeitől, hogy tekintettel a hideg időre, nem szolgálhat-e egy kis fenyőpálinkával? S mikor igenlő válasz után ezt eléjük tette, a társalgás folytatásaként megkérdezte, hogy miképpen kerültek az ő hajlékába? A bardóczi plébános elmondta az esetet, mialatt a nagyur rágyújtott egy magával hozott szivarra s a papokat is megkínálta, de csak az udvari pap gyújtott rá.

- Mondja csak, plébános ur, - kérdezte Tamás ur, - hova lettek a brebói legények?

A plébános arcán mintha egy felhő suhant volna keresztül.

- Egy részük elesett, méltóságos uram, - felelt, - más részüket besorozták osztrák katonának, a harmadik rész meg elszéledt, nem jön haza, hogy ezt a besorozást elkerülje.

- Hányan lehetnek? - folytatta a nagyur.

- Bizony azok, a kik innen a faluból hiányoznak, lehetnek vagy harmincan. Köztük házas emberek is.

- Ugy? - felelt Tamás ur elgondolkozva s fölhajtott egy kupica pálinkát.

Egy darabig csönd volt a szobában. Odakint az alkony árnyai kezdtek borongani s a föltámadt szél mozgatta a fák száraz ágait. Innen a szobából úgy látszott, mintha onnan kívülről csontvázak integettek volna be. A csöndet Tamás ur szakította meg.

- Fölkérem a plébános urat, hogy írja össze és küldje meg nekem, hogy a távollevők itthon maradt családtagjai közül kik szorulnak segítségre?

A brebói pap mintha bámulva nézett volna a nagyurra. Mintha azt mondta volna magában: *Mi ütött a hires pecsovecsba?* De nem felelt semmit a fölszólításra. A nagyur folytatta a témát:

- Megteszi, tisztelendő ur?

- Bajos lesz, méltóságos uram, mert a mi baj van ezen a téren, azt a magunk erejéből is el tudjuk intézni. Nem kértünk alamizsnát még senkitől se.

- De hát én nem vagyok idegen, ennek az egyháznak is patrónusa volnék, vagy micsoda?

- Nem úgy értettem, méltóságos uram, - folytatta a pap nagyon nyugodt hangon, - de hát minek alkalmatlankodjunk ilyen csekélységgel méltóságodnak... Nem érdemes a figyelmére... Nem éri meg a fáradságot...

A nagyur ajkába harapott. Valami hidegség futott végig rajta. Ugy érezte, hogy ez a büszke pap *ő tőle* nem akarja elfogadni a segítséget. Mintha az orra alá akarná dörgölni: Mi megtettük kötelességünket, mi, szegény koldusok s neked most jut eszedbe leereszkedni hozzánk, nyomorult alamizsnát vetve oda? A gőgös vér elkezdett lüktetni benne és kidagasztotta homlokereit. De a vén labanc mégse tudott dühbe jönni, mert volt érzéke a nobilis dolgok iránt s valami azt sugta benne, hogy *ez a papocska férfiasan viseli magát*.

- Vallja be, plébános ur, hogy maga segíti a megszorultakat, - szólt hirtelen.

A pap megint csak igen nyugodt hangon így felelt:

- Én is megteszem, a mi tőlem telik.

Ekkor egy tehenes-féle cselédalak lépett a szobába s nagy hangon jelentette:

- Azt üzeni a kovács, hogy nem csinálja meg a hintót.

A brebói pap fölugrott és kituszkolta a cselédet, a kivel együtt ő is kiment. Pár perc múlva visszajött s mintegy mentegetődzve így szólt:

- Ne vegye rossz néven, méltóságos uram, de tetszik tudni, vasárnap van s ezt minálunk nagyon szigorúan megtartják.

A nagyur nem szólt reá semmit. A szobában egészen sötét lett s a pap gyertyát gyújtott. Tamás ur belemeredt a gyertya lobogó lángjába s hallgatta, a mint a két pap egyházi dolgairól beszélgetett. Egyszer aztán a brebói pap odafordult hozzá és így szólt:

- A hazamenetellel nem lesz baj, méltóságos uram, intézkedtem, hogy méltóságod lovait az én rossz kocsimba befogják. El méltóztatik fogadni?

- El! - felelt a nagyur s újra hallgatásba merült. Valami különös érzés volt benne, mintha ő itt roppant idegen volna s kergetnék ki a faluból. Mikor jelentették, hogy be van fogva, kezet szorított a plébánossal s papjával hazafelé indult. Robogtak végig a falun. A kovácsműhelyből hosszú fénysáv vetődött ki az utcára s odabent úgy verték az üllöt, hogy a szikraeső szanaszét pattogott.

- Megállj! - rikoltott a nagyur, - ez annak a kovácsnak a műhelye?

- Ez azé a bitangé, - felelt hátra keserűen a nagyur kocsisa.

- De hisz ez dolgozik!

A kocsis dühösen visszafelelt:

- Dolgozik valami parasztnak, de nem nekünk. Megmonda.

- Mit mondott meg?

- Azt monda, hogy hordassa ki őt a bardóczi nagyur a hat gyerekével együtt a határból és kergesse világgá, de száradjon le a karja, ha ő dolgozik neki. Majd kiégett a szemem, az istenfáját...

- Hallgass! - szakította félbe a nagyur, mély, rekedt hangon fölháborodott cselédjét, - hajts!

A kocsis dühösen a lovak közé vágott s a kocsi mint a villám robogott tova. A plébános hallotta maga mellett fujtatni a nagy urat, behuzta magát a bundákba s nem mert szólani egy szót se. Az éles szél jól megfujta őket s egyszer csak a nagyur csendes, nyugodt hangon megszólalt:

- Papom, alszik?

- Nem, méltóságos uram.

- Ez a mai kirándulás megvigasztalt. A míg ennek a nemzetnek ilyen papjai és ilyen kovácsai lesznek, addig nincs veszve semmi. Most már aludjék tovább.

A HRUCSÓI DOMB.

I.

A bardóczi völgy alsó, vagyis déli végét egy nem éppen tulságosan magas hegy zárta el, melynek tetejéről észak felé végig lehetett látni a kies völgyön, dél felé pedig messze síkságba veszett a tekintet. Ez volt Nagy-Magyarország.

A hegy pedig a hrucsói domb, az a fal, a mely a bardóczi völgy falvait a nagy világtól elzárta. A bardóczi völgyből a domb tetejére szép, fehér serpentin-ut vezetett föl. A tetőn egy kápolna romjai állottak. Mohos kövei közt gyikok tanyáztak. A rom körül bozót terült, alacsony, elnyomorodott cselédfajzatja a növényvilágnak. Csak egy öreg, talán több százados hársfa állt ott magányosan, mint egy rég elpusztult erdő utolsó, büszke mohikánja. A fa alatt a kápolnarom köveiből padot raktak.

A padtól nem messze egy keresztfa állott, rendkívül primitív pléh-Krisztussal. Ez a keresztfa arról volt híres, hogy ha a rajta levő fölírást bizonyos pauzával olvasta el az ember, hát úgy festett a dolog, mintha kissé erélyesen szólítaná meg a vándort. A keresztfán ugyanis ez a fölírás diszelgett:

UTAS, MEGÁLLJ, AZ ISTENEDET
IMÁDD, KI ÉRTED ESÉK ÁLDOZATUL.

A főszolgabíró nem egyszer magyarázta a brebóiaknak, kiknek határához ez a domb tartozott, hogy az ő keresztfájuk káromkodik, hát tegyenek rá másik fölírást, vagy állítsanak új keresztet.

A jó falusiak tudomásul vették a főszolgabíró előterjesztését, de nem változtattak rajta. A keresztfa már a legöregebb emberek emlékezetében is így állt, hát minek nyuljanak hozzá? Az ilyen szent dolgokat, ha még oly egyszerűek is, nem kell bolygatni. Hány ezer fáradt ember imádsága vagy köszönése fűződik ehhez a keresztfához. Már az ő nagyapjuk, nagyanyjuk is imádkozott a kereszt alatt. Az a viharosta, porlepte Megváltó régóta nézi már és ösmeri az erre vonuló embereket: ez adja meg az értékét, mert ez fokozza iránta a tiszteletet. Ha majd elkorhad és kidönti a zivatar, állítanak helyette ujat. Addig nem nyulnak hozzá. Keresztfát kiásni épp annyi, mint a sirban nyugvó halottat megbolygatni: szentségtelen cselekedet, mely nem hozhat jót a falura.

Az utszéli keresztfa iránt a tiszteletet az is fokozta, hogy belevonták egy másik legenda körébe. Ez a másik legenda abból a magányos hársfából áradt ki és úgy szólt, hogy ez a fa azért nem pusztult ki, mert egy éjjel alatta tanyázott az a bujdosó fejedelem, a kinek ebben az országban hét vármegyére terjedő birtoka volt és mégis hazátlanul halt meg, tul az Operencián, messze török földön. A hatalmas erdő, mely ezt a hegyet elborította, elpusztult, csak az az egy szál fa maradt meg emlékül, hogy mutassa a helyet, hol a fejedelem álmra hajtotta fejét. És mielőtt lepihent volna, úgy tartja a néphit, ez alá a keresztfa alá térdelt és buzgón imádkozott.

Oh, csodálatos, hogy az egyszerű népben milyen hűséges lélek lakik. Sohse felejt el azt, a kiről az a hite, hogy szerette a népet. Nem a drága mauzoleumokban nyugsznak a halhatatlanok; a halhatatlanok a nép szívébe vannak eltemetve.

II.

Két nevezetessége volt tehát a hrucsói dombnak: a Rákóczi fája és a feszület.

E kettő alatt, de leginkább a padon szokott az utasember odafönt megpihenni s talán egyet fohászkodni, mielőtt lefelé indul. Ez a fohász körülbelül így hangozhatott: *Uram Istenem, ha már szerencsésen fölsegítettél, add, hogy alulra is baj nélkül megérkezzem!* Ez a durva mivű, falusi feszület valószínűleg meglegedett a hasonlóan alkotott primitív imádságokkal is. E tekintetben nem lehetett elkényeztetve. Sohse állottak meg alatta kiváló egyházi alakok, tanult férfiak, tudói kenetteljes, ékes imádságoknak. Csak nehézjárású, fáradt parasztok sóhajtásai suhantak el mellette.

De tán épp ezért több őszinteséget tapasztalt. Szegény apámnak volt az az elve, hogy a betanult imádság nyomán nem fakad áhitat a lélekben. Ezért édes jó anyám nagy keservére a Miatyánkon kívül semmiféle imára nem akart bennünket megtanítani. Nagynehezen koncedált egy, lefekvés előtt elmondandó imádságot. Mert az éjszaka hosszú, sötét és tele van rejtelmekkel.

Lehet, hogy nem volt igaza. Lehet, hogy akármilyen sablonszerű imádságot rebeg valaki, megkönnyebbülést érez. Lehet, hogy a jól ismert szavak mint bűvös varázsigék, bizonyos képzeteket teremtenek lelkében, valami szép világ kapuját nyitják meg előtte. S ez neki megújulás, fölfrissülés. Azért én azt hiszem, hogy a kik imádkozni tudnak, azok boldogabbak, mint azok, a kik nem tudnak imádkozni. Mert az élet számos tépelődéseinek közepette könnyebben át-átsiklanak, mint azok, a kiknek ajka zárva marad.

Mi az imádság és hogyan imádkozik az ember?

Érdemes erről elmélkedni.

Sok év előtt egy veszedelmes kalandon mentem keresztül. Talán a legveszedelmesebben egész életemben. Messzinából hajón utaztam Nápolyba, éjjel, viharos tengeren. És utközben a hajó kigyuladt. Rozoga alkotású, kócos személyzetű, tipikusan rendetlen olasz hajó volt, tele harmadosztályú, szegény utasokkal. A helyzetet súlyosította az, hogy volt a hajón száz lázadó szicíliai kénbányász, a kiket harminc karabiniéri szállított a nápolyi börtönökbe. A hajón igen könnyen pánik törhetett volna ki, az utasok, köztük sok asszony és gyerek, nagy hajlamot mutattak fejük elvesztésére. Szerencsére a kapitány elszánt fickó volt, a ki egy irgalmatlan nagy revolverrel fölfegyverkezve, élére állott a csendőröknek s mindenkit halállal fenyegetett, a ki pisszenni mer.

Egypár órai kínos feszültség után a tüzet, a mely nem volt nagy, szerencsésen eloltották. Soha igazán számot adni arról nem tudtam magamnak, hogy ezen az éjszakán hogy viselkedtem. Ha valaki azt állította volna, hogy háromszor a tengerbe akartam ugrani s csak ő tartott ettől vissza: habozás nélkül elhittem volna neki.

Ugy látszik, az izgatottság oly fokra hágott bennem, hogy jóformán önkivületi állapotban voltam. Egyes jelenetekre azonban emlékszem. Így tudom azt, hogy a fedélzeten egy Madonna-képet helyeztek el, mindenki égő gyertyát fogott a kezébe és ez előtt a Madonna-kép előtt letérdelve imádkozott.

Mikor véget ért a veszedelem, a kapitány végigjárta a hajót, kijelentette, hogy vége minden bajnak és mehet mindenki lefeküdni. Ekkor aztán a Madonna-képet visszavitték a helyére, előléptek a muzsikások s reggelig folyt a mulatság, a vidám tarantella. Egy öreg pap pedig odalépett hozzám és így szólt:

- Én nem tudom, uram, hogy ön hívő-e, vagy pedig hitetlen? Azt azonban láttam, hogy ön a veszedelem pillanatában buzgón imádkozott és meg vagyok győződve róla, hogy ezt a mai éjszakát soha elfelejteni nem fogja. Ön tehát ma éjjel megtanult imádkozni és bizonyos, hogy ezentul mindig Istenhez fog fordulni, valahányszor életét veszedelem fenyegeti. Azért tehát engedje meg, hogy a mai nap emlékére önnek egy Krisztus-fejet adjak ajándékba.

Ezzel csuhájának valamelyik öblös zsebéből elővett egy kerek medaillont, melynek értéktelen pléhanyagába egy nagyon szép, majdnem vöröshaju Krisztus volt foglalva. Elfogadtam az ajándékot, melynek becsét a különös körülmények rendkívül fokozták. Meglepett ennek a földhözragadt, szicíliai kámzsás barátunk felém fordított figyelme, mely azt bizonyította, hogy ilyen nehéz pillanatokban, a mikor igazán minden szentnek maga felé hajlott a keze, csodálatraméltó objektivitást tudott tanusítani. De még inkább meglepett az a kijelentése, hogy én imádkoztam. Nem tudtam róla semmit. Akárhogy erőltettem az eszemet, a legközelebbi múlt pillanatokban semmi olyasmit nem tettem, a mi imádsághoz hasonlított volna.

Mégis lehet, hogy imádkoztam.

Ha a sziv kinos remegése egy eddig soha komolyan el nem gondolt, döntő pillanat várása miatt imádság; ha a gondolatok könyörtelen, kegyetlen koncentrálódása a halál eszméje körül imádság; ha elmúlt életem képeinek villámszerű, zürzavaros elvonulása szemem előtt imádság; ha a hozzám legközelebb állók kedves alakjának átvillanása lelkemen imádság: akkor én imádkoztam. Egy kimondhatatlan káosz forrott bennem.

A félelem, a bucsu szeretteimtől, a remény, hogy nincs veszve semmi, az elhagyottság kinja alkották ezt a káoszt. Ki tudná megmondani, ki tudna arra emlékezni, hogy ily körülmények között hova, merre csapongott én bennem az elme, a gondolat? Vajjon levert a földre, hol a szicíliai parasztok fetrengtek? Vagy fölszállt velem a viharfelhők közé, honnan láthatatlan sirályok vad vijjogása hallatszott? Ezekre a kérdésekre nem tudok megfelelni.

... Türelem, most jön a hrucsói dombnak a története. Ez még eddig csak az imádságnak a monografiája volt.

III.

A hol az emberek nem gondoskodnak emlékről, oda a természet maga állít valamit, a mi az illető helyet jellegzetessé teszi.

Igy megcselekedte azt, hogy a Rákóczi fája a hrucsói domb tetején életben maradt. Ez már maga nevezetes ponttá avatta ezt a helyet, de ez még nem volt elég.

A hrucsói dombhoz egyéb dolog is fűződött. Ha később fogtam volna hozzá ezekhez a bardóczi történetekhez, talán már nem lettem volna képes kideríteni ennek a históriának a keletkezését. Mert sokszor talál az ember egy legendát, valami sötét völgyben, valami fantasztikus alaku sziklatetőn, de se tudós, se poéta nem tudja kideríteni, hogy az hogyan és miképpen keletkezett. A hrucsói domb legendája azonban tisztán áll előttem.

A brebói Králik Ádámné hajnalra kelvén kenyeret sütni, frissiben elbeszélte a szomszéd-asszonyának, hogy ő mit álmodott.

Azt álmodta, hogy vasárnap délután fölment a hrucsói dombra, a honnan a falubeliek egyik oldalán a bardóczi völgyben, másik oldalán a nagy világban szét szoktak tekinteni. Semmiféle kiváló szándék őt nem vezette, hacsak az nem, hogy egy kis száraz ágat szed a bozótosban, téli tüzelőre.

A mint a dombnak nagyvilági oldalán letekintett a távolságba, könny szökött a szemébe, mert eszébe jutott, hogy az ő édes, jó ura ezen ereszkedett le, elmenvén nagy Magyarországra, a forradalomba.

És a milyen buzgó asszony, tüstént letérdepelt a feszület elé, imádkozván, vajha ugyanazon az uton látná visszatérni az ő kedves urát.

Fölszáritván könnyeit, hazafelé indult a száraz ágaköteggel. Még a falu végéig se ért, mikor szalad eléje Bugyik Pál fia, jelentvén neki, hogy egy olyanféle ember ül a tornácon, mintha az ő ura volna. Az asszony ledobta fejéről a fát, lélekszakadva rohant haza, hát uramfia, ott látja az ő hites urát az ajtó küszöbe előtt üldögni. Erre aztán örömében fölébredt.

A Králik Ádámné álmának a hire persze elterjedt az egész faluban. Mindenki törte rajta a fejét, hogy mit jelenthet? De a nagytekintélyű, rendes álmofejtők se tudtak valami okos megállapodásra jutni. Hanem a következő vasárnapon Králikné fogta a két porontyát és fölment velük a hrucsói dombtetőre. Mikor egypár asszony és leány ezt megtudta, nagy kendőt kötött magára és utána ballagott. Odaönt aztán összejöttek és egészen alkonyatig lestek arra le délfelé s minden közeledő szekérben meg gyalogutasban a brebói elmaradottakat várták.

Erre az első kirándulásra alig egy hét telt el és ime a hrucsói dombon, onnan Nagy-Magyarország felől lassu léptekkel közeledett egy vándor, a kit csak akkor ismertek föl, mikor már közel jött: nem volt más, mint a jóra való, becsületes Králik Ádám.

És ezzel megkezdődött a fantázia színes, aranyos szálaival szőtt legenda, mely ragyogóvá tette a kopár hegytetőt s mely óriásilag megnövelte az ütött-kopott keresztfa méreteit és hatalmát. A brebói elaludt, elcsüggedt szivekbe friss vért vitt a föltámadt reménység. Oh, Istenem, vissza fognak még térni az eltűntek, örüljetelek és várakozzatok ti árvák és özvegyek! Csak a hrucsói dombra kiállva, kell értük sóvárogni.

Hirneves nagy székesegyházak, dómok és bazilikák márványfalai, aranykupolái alatt nem suhogott soha becsületesebb és őszintébb imádság, mint emez olcsó pléh-Krisztus durva teste körül. Ünnepi délutánokon, bármily kegyetlenül fújt is a kárpáti szél, vékony rongyaikba burkolózva ott állottak a hrucsói dombon a brebói elhagyottak s égő tekintetüket dél felé szegezték mindaddig, míg a táj vak homályba nem bukott. Nem verték a mellüket, nem igen sűrűn vetették a keresztet, csak elnéztek a messzeségbe, fájó, sóvár, erős vágyakozással. Ez volt az imádságuk.

Ez a völgyzáró hrucsói domb legendája. Így keletkeznek a híres bucsujáró helyek.

Oh reménység, legnagyobb ajándéka az Istennek, csak te ne hagyj el bennünket soha.

-&-